

MITEN JERUSALEM SÄÄSTYI ASSYRIAN VALLOITUKSELTA?

Historiallinen rekonstruktio tapahtumista ja
analyysi Hiskian toiminnasta

Jaakko Niiles
Vanhan testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Eksegetiikan laitos	
Tekijä – Författare Jaakko Tapani Niiles			
Työn nimi – Arbetets titel Miten Jerusalemin säästyminen Assyrian valloitukselta? Historiallinen rekonstruktio tapahtumista ja analyysi Hiskian toiminnasta			
Oppiaine – Läroämne Vanhan testamentin eksegetiikka			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum Maaliskuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal 71
Tiivistelmä – Referat <p>Jerusalemin säästyminen Assyrian valloitukselta on kiinnostanut tutkijoita jo pitkään. Lähdeaineiston tarjoamat tiedot ovat johtaneet tutkijat erilaisiin päätelmiin tapahtumien lopputuloksesta. Tässä pro gradu -tutkielmassa muodostan historiallisen rekonstruktion siitä, miten asiat ovat edenneet lähteiden antamien tietojen pohjalta. Kuningas Hiskian toimintaan ei ole tutkimuksessa aiemmin kiinnitetty riittävästi huomiota, joten se on toinen keskeinen näkökulma tutkimuksessani.</p> <p>Tutkimuksessani vastaan kysymyksiin: Miten Jerusalemin säästyminen Assyrian valloitukselta? Miten lähteissä esitetään kuningas Hiskian toiminta?</p> <p>Aikaisemmin tutkimuksessa Jerusalemin säästymistä tutkittiin vain Vanhan testamentin valossa. Sanheribin piirtokirjoitusten löytymisen jälkeen tutkimuksissa on pohdittu, miksi lähteissä annetaan erilainen selitys Jerusalemin säästymiselle? Sanheribin piirtokirjoituksista on ilmestynyt vuosina 2012 ja 2014 uudet editiot, jotka ovat innoittaneet, tämän tutkimuksen tekemiseen. Myös arkeologiset löydöt ovat viimeisinä vuosikymmeninä tuoneet uusia näkökulmia tieteelliseen tutkimukseen.</p> <p>Tutkimukseni lähteinä ovat Vanhan testamentin Toisen kuninkaiden kirjan kohta 18:13–19:37 ja Jesajan kirjan luvut 36–37. Sanheribin piirtokirjoitusten osalta keskeisin teksti on Rassam-sylinterissä, joka kertoo Sanheribin kolmannesta sotaretkestä. Sen lisäksi käsittelen Taylor-prismaa ja Smithin härkäpatsaita sen osalta, millaisia muutoksia sotaretkien tekstiin on tullut ajan kuluessa. Arkeologisesta aineistosta analysoin tutkimuskirjallisuuteen pohjautuen keskeiset Sanheribin sotaretkeen liittyvät löydöt.</p> <p>Tutkimusmenetelminä käytän lähdekritiikkiä ja vertailevaa menetelmää. Lähdekritiikin avulla tutkin tekstejä ja selvitan niiden käytettävyyden ja luotettavuuden historiallisena lähteenä, mikä on lähtökohtana analyysille. Analysoin jokaisen lähteen itsenäisesti ja suhteessa sen omaan yhteyteen, minkä jälkeen vertailen lähteistä saatuja tietoja. Vertailemalla lähteitä voin kattavasti tutkia millainen on lähteiden tarjoama kokonaisuus. Lopuksi muodostan tapahtumista historiallisen rekonstruktion ja teen johtopäätökset Hiskian toiminnasta.</p> <p>Lähdeaineiston perusteella keskeisinä syinä Jerusalemin säästymiselle olivat Hiskian maksamat lunnaat ja Jerusalemin varustaminen. Lisäksi piiritystilanteelta välttyminen säästi monein osapuolten resursseja. Mahdollisesti Assyrian sotajoukkojen poistumista vauhditti myös heitä kohdannut epidemia. Hiskian toiminta oli keskeistä Jerusalemin säästämiseksi.</p> <p>Tutkimustuloksia voi hyödyntää tieteellisessä keskustelussa Jerusalemin säästymisestä ja Hiskian toiminnasta kuninkaana. Tutkimus antaa hyvän esimerkin vertailevan menetelmän käytöstä monipuolisten aineistojen tutkimuksessa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Vanhan testamentin ajanhistoria, VT:n tutkimus, arkeologia			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muuta tietoa			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1. Tutkimuskohde	3
1.2. Tutkimuskysymykset	4
1.3. Menetelmät	4
1.4. Tutkimuksen eteneminen	8
2. Tausta, lähteet ja tutkimushistoria	9
2.1. Tausta	9
2.2. Lähteet ja rajaus	13
2.3. Tutkimushistoria	16
3. Vanhan testamentin tekstit	17
3.1. Lähdekritiikki	17
3.1.1. Tekstien välinen yhteys ja rakenne	17
3.1.2. Tekstien ajoitus ja synty	21
3.1.3. Toisen kuninkaiden kirjan lähdekritiikki	23
3.1.4. Jesajan kirjan lähdekritiikki	24
3.1.5. Yhteenveto	25
3.2. Toinen kuninkaiden kirja	26
3.2.1. Analyysi (2. Kun. 18:13–19:37)	26
3.2.4. Yhteenveto	32
3.3. Jesajan kirja	32
3.3.1. Analyysi (Jes. 36–37)	32
3.3.2. Yhteenveto	34
4. Sanheribin piirtokirjoitukset	35
4.1. Lähdekritiikki	35
4.1.1. Yleistä	35
4.1.2. Rassam-sylinterin lähdekritiikki	36
4.1.3. Muiden Sanheribin piirtokirjoitusten lähdekritiikki	37
4.1.4. Yhteenveto	37
4.2. Rassam-sylinteri	38
4.2.1. Analyysi (RINAP 3/1 4:39–60)	38
4.2.2. Yhteenveto	42
4.3. Muut Sanheribin piirtokirjoitukset	42
4.3.1. Analyysi Smithin härkäpatsaat (RINAP 3/2 44:20b–22a, 46:22–32)	42
4.3.2. Analyysi Taylor-prisma (RINAP 3/1 22:6b–49)	43
4.3.3. Yhteenveto	44
5. Arkeologia	44
5.1. Lähdekritiikki	44

5.2. Analyysi	45
5.2.1. Lmlk-ruukut	45
5.2.2. Sanheribin sotaretki.....	47
5.2.3. Lakis	48
5.2.4. Jerusalemi.....	50
5.2.5. Yhteenveto	52
6. Lähdeaineiston vertailu	52
6.1. Vertailu.....	52
6.2. Yhteenveto	61
7. Historiallinen rekonstruktio ja johtopäätökset	62
7.1. Pohdinta.....	62
7.2. Rekonstruktio	63
7.3. Johtopäätökset.....	63
8. Lähde- ja kirjallisuusluettelo	65
8.1. Lyhenneluettelo.....	65
8.2. Lähteet ja apuneuvot	65
8.3. Kirjallisuus	66

1. Johdanto

1.1. Tutkimuskohde

Vuonna 701 eKr. Assyrian kuningas Sanherib suuntasi sotaretkensä kapinoivia Foinikian, Filistean ja Juudan kuninkaita vastaan. Jerusalem jäi kuitenkin valtaamatta.¹ Miksi näin tapahtui? Kysymys on kiinnostanut tutkijoita, ja monta siihen liittyvää asiaa on vielä selvittämättä. Keskeisimpänä selvittämättömänä kysymyksenä on: Miksi Hiskia sai jäädä hallitsemaan kapinoinnista huolimatta? Tässä tutkielmassa syvennyn lähteisiin, jotka kertovat tästä sotaretkestä ja sen mielenkiintoisista tapahtumista.

Monipuolinen lähdeaineisto tekee Jerusalemin säästymisen tutkimisesta merkittävää. Tapahtumaa on mahdollista tutkia assyrialaisen piirtokirjoitusten, Vanhan testamentin kirjojen ja arkeologisten löytöjen avulla. Lähdeaineisto mahdollistaa tapahtuman pohtimisen sekä Assyrian että Juudan näkökulmasta, mikä on harvinaista näin varhaisen tapahtuman osalta.

Tutkielmassani analysoin ja vertailen lähteiden tietoja siitä, miten Jerusalem säästyi Assyrian valloitukselta, ja pohdin lähteiden pohjalta kuningas Hiskian toimintaa. Tapahtumista kertoviin lähteisiin tuo uutta näkökulmaa myös samaan aikakauteen liittyvät arkeologiset löydöt, joiden avulla voi tulkita esimerkiksi sotaretken tuhojen laajuutta ja ajoitusta. Lähdemateriaalin laajuudesta huolimatta on ymmärrettävä, että tutkimuksessa on vaikeaa ja kenties mahdotonta päästä siihen, ”mitä todella tapahtui”. Kriittisen tutkimuksen avulla voidaan kuitenkin todeta: mille tiedoille on vahvat perustelut, mikä on mahdollista ja mikä jää epäselväksi tai vaikuttaa epätodelta. Lähteiden analysoinnin jälkeen esitän tutkimukseni tapahtumista historiallisen rekonstruktion siitä, mitä näkemykseni mukaan todennäköisesti ja mahdollisesti tapahtui.

Graysonin ja Novotнын vuosina 2012 ja 2014 tekemä uusi käännös ja editio Sanheribin piirtokirjoituksista tekee lähteiden tutkimisen mahdolliseksi ilman akkadinkielen taitoa.² Edition valmistuminen oli innoittava tekijä tälle tutkimukselle.

Tapahtumasta kertovien lähteiden tutkiminen on kiinnostanut tutkijoita aiemminkin, mutta riittävästi huomiota ei ole kiinnitetty kuningas Hiskiaan, joka

¹ Matthews 2002, 83.

² Grayson&Novotny: ”The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704–681 BC)” Part 1, 2012 ja Part 2, 2014.

Vanhan testamentin ja Sanheribin piirtokirjoitusten mukaan oli tapahtuman keskeinen henkilö. Hänen toimintaan tutkimukseni tuo uuden näkökulman.

1.2. Tutkimuskysymykset

- 1) Miten Jerusalemin säästyi Assyrian valloitukselta?
- 2) Miten lähteissä esitetään kuningas Hiskian toiminta?

1.3. Menetelmät

Tutkimuskysymyksiin lähten etsimään vastauksia lähteiden kriittisen analysoinnin kautta. Lähteet analysoidaan ja niistä etsitään tietoa, jonka avulla voidaan ymmärtää tapahtumien etenemistä. Tapahtumista voi saada tietoa erilaisten lähteiden avulla. Jokaista lähdettä on tärkeä ymmärtää sen omista lähtökohdista käsin, mikä on edellytyksenä lähdetekstien keskinäiselle vertailulle. Vertailun jälkeen muodostan historiallisen rekonstruktion tapahtumista ja teen johtopäätöksiä Hiskian toiminnasta.

Jos tekstit ovat keskenään ristiriitaiset tai erilaiset, niin on pohdittava, millä perusteella toisen tekstin antama tieto voi olla luotettavampaa? Malulin mukaan objektiivinen ja tarkka analyysi tarjolla olevasta aineistosta tuo tuloksia, jotka ovat tiedeyhteisön hyväksyttävissä.³

Lähteiden luotettavuutta tutkitaan lähdekritiikin avulla. Vertailevaa menetelmää hyödynnän, kun arvioin lähteiden tietoja suhteessa toisiinsa. Lähdekritiikki ja vertaileva menetelmä ovat tässä tutkimuksessa keskeisimmät, ja niiden avulla vastaan tutkimuskysymyksiin. Seuraavaksi esittelen kyseiset menetelmät ja pohdin niiden heikkouksia ja vahvuuksia.

Lähdekritiikin avulla arvioidaan lähteen luotettavuus ja sen merkitys historialliselle rekonstruktiolle.⁴ Tarkoituksena on päästä tekstin sisälle ja löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin. Koska syy lähteen syntymiselle on todennäköisesti ollut erilainen, kuin mihin etsitään vastauksia tässä tutkimuksessa, on lähteen ainutlaatuisen luonteen esille saamiseksi välttämätöntä tuntea sen tausta. Lähteitä analysoitaessa selvitetään, löytyykö niistä tutkimuksen kannalta hyödynnettävää materiaalia ja miten luotettavaa materiaali on. Jokaista lähdettä tutkitaan itsenäisesti sen omista lähtökohdista käsin, jotta jokaisen tekstin ainutlaatuisuus ja mahdollinen ideologinen tausta voi erottua⁵ ja saadaan selvitettyä, miten teksti on rakentunut ja muotoutunut. Jotta voidaan arvioida, miten käyttökelpoinen lähde on

³ Malul 1990, 160.

⁴ Clines 2013, 12.

⁵ Hayes 2004, 5–7.

historian tutkimukselle, tulee selvittää lähteen ikä, tekijä ja konteksti, jossa lähde on syntynyt. Lisäksi on selvitettävä syy, miksi lähde on kirjoitettu ja tarkoitus, mihin sitä on käytetty. Lähdekritiikkiä käytetään pääasiassa kirjallisille lähteille.⁶ Lähdekritiikin avulla voidaan selvittää myös tekstien välisiä yhteyksiä, jotka voivat olla suoria tai laajemmassa merkityksessä kirjallisia tai historiallisia.⁷ Hyödynnän lähdekritiikkiä tässä tutkimuksessa edellä esitetyn mukaisesti.

Tekstien lisäksi arkeologiset löydöt ovat merkittäviä, koska ne tuovat meidät lähelle tapahtumia, eivätkä sisällä itsessään myöhempiä tulkintoja siitä, mitä on tapahtunut, vaan ne ovat jäänteitä kyseiseltä aikakaudelta. Arkeologiasta puhutaankin primäärilähteenä. Arkeologiset löydöt, joissa ei ole tekstiä, eivät kuitenkaan itsessään kerro meille mitään, vaan niitä täytyy tulkita kriittisesti.⁸

Valkaman mukaan tutkijoiden lähtökohdat ja lähestymistavat heijastuvat arkeologisen aineiston tulkintaan, ja siihen miten Raamattua käytetään lähteenä.⁹ Arkeologisten löytöjen ja raamatuntekstien välillä löytyy vain harvoin suoria yhteyksiä. Löytöjen tarkka arviointi voi kuitenkin tuoda uutta näkökulmaa historian ymmärtämiseen. Esimerkiksi arkeologian avulla on mahdollista vastata kysymyksen, onko kaupunki tuhoutunut ja kuinka laaja tuhokerrostuma on. Arkeologian hankaluutena on, että ilman tekstimateriaalia arkeologian tarjoamaa aineistoa on vaikeaa tai jopa mahdotonta tulkita.¹⁰ Tutkimuksen lähtökohdaksi ei voi ottaa sitä, että arkeologisilla lähteillä pyrittäisiin todistamaan tiettyjä Raamatun tapahtumia tosiksi tai epätosiksi. Se voi johtaa siihen, että löytöjä ylitulkitaan tutkijan näkemysten mukaan. Arkeologisia lähteitä tulee sen sijaan tulkita niiden omista lähtökohdista käsin ymmärtäen lähteen erilaisuus suhteessa teksteihin.¹¹ Arkeologista aineistoa tutkittaessa tutkijan on huomioitava, että hänen omat tavoitteensa saattavat ohjata tulosten tulkitsemista.

Käytännössä arkeologisen tutkimuksen peruseriaatteena on tehdä aluksi kenttätutkimus, jossa alue tutkitaan, ja siitä muodostetaan kartta. Kenttätutkimus on tehtävä huolella, jotta kaivaukset voidaan tehdä oikeaan kohtaan ja säästää kustannuksissa. Kaivaukset toteutetaan nykyisin pääasiassa nelikulmion muotoisissa alueissa, ja kaikki löytynyt aineisto merkitään tarkasti. Löydöt pyritään ajoit-

⁶ Law 2012, 114; Levin 2009, 39. Law avaa tarkemmin lähdekritiikin tutkimushistoriaa kirjassaan: "The Historical-critical Method: A Guide for the Perplexed" (Law 2012, 115–123).

⁷ Clines 2013, 12.

⁸ Grabbe 2007, 6.

⁹ Valkama 2013, 156.

¹⁰ Bartlett, 2006, 572–574.

¹¹ Hayes 2004, 5–7.

tamaan hyödyntämällä kaivauksilta löytyneitä ruukunpalasia ja rahoja tai tekemällä radiohiilitutkimus. On myös mahdollista tehdä ajoitus vertaamalla kaivauksen löytöjä muihin vastaaviin.¹² Arkeologisten löytöjen osalta tässä tutkimuksessa analysoin keskeiset löydöt ja pohdin niiden merkitystä historiallisen rekonstruktion osalta.

Vertailevan menetelmän avulla voidaan saada laajempi näkemys tutkittavasta aiheesta. Kun lähdeaineisto on analysoitu tekstien ja arkeologisten löytöjen osalta, voidaan vertailla eri lähdeaineistojen tarjoamia tietoja. Vertaileminen on tärkeää, koska tutkimalla kaikkia tarjolla olevia lähteitä saan laajemman ymmärryksen tutkittavasta kohteesta.

Vertailevalla menetelmällä etsitään lähteistä samankaltaisuuksia ja eroja. Sen avulla voi paljastaa myös asioita, jotka teksteissä ovat erityislaatuisia.¹³ Usein vertailevaa menetelmää käytettäessä tarkoituksena on todistaa jokin yhteys kahden lähteen välillä tai ainakin tuoda esiin jokin verrannollisuus.¹⁴

Tutkijat eivät ole löytäneet vertailevalle menetelmälle yhtä selkeää määritelmää, joka ohjaisi tutkimusta.¹⁵ Esimerkiksi Raamatun tekstien vertailemisen haasteena suhteessa alueen muihin teksteihin on ollut se, että tekstien aukkoja on täytetty muilla teksteillä.¹⁶ Raamattu on siis otettu lähtökohdaksi, ja muiden tekstien tarkoituksena on ollut täydentää Raamatun antamaa näkökulmaa. Tieteellisen tutkimuksen lähtökohta on objektiivisuus, jolloin jokainen lähde analysoidaan sen omista lähtökohdista käsin.

Vertailevan menetelmän avulla on tarkoitus luoda kokonaiskuva tapahtumista: siitä, mitä voidaan lähteiden avulla tietää, mikä on mahdollista ja mitä voidaan pitää epäluotettavana. Tutkijan rooli aineiston analysoinnissa korostuu ja tutkimuksen kaikki aineisto ja johtopäätökset ovat tiedeyhteisön arvioitavissa. Tutkimusta tehdessä on hyväksyttävä, että paljon asioita jää lähteiden ulkopuolelle, ja kokonaiskuvassa ei voi päästä täydellisyyteen.

Kun lähteiden vertailu on saatu tehtyä kattavasti vastaan tutkimuskysymykseen luomalla historiallisen rekonstruktion. Beckingin mukaan historiallinen rekonstruoiminen on ambivalenttia taidetta. Se on hyvin subjektiivista ja liittyy tutkijaan vahvasti.¹⁷ Davies on samoilla linjoilla ja määrittelee, että ei ole olemassa

¹² Bartlett, 2006, 568–571.

¹³ Strawn 2009, 117.

¹⁴ Malul 1990, 22–23.

¹⁵ Stökl 2012, 7; Strawn 2009, 117; Malul 1990, 155.

¹⁶ Malul 1990, 64–68.

¹⁷ Becking 2003, 71.

objektiivista totuutta historiasta ja siitä, mitä todella tapahtui, vaan kaikki on tulkintaa, joka perustuu kokemukseemme ja ymmärrykseemme menneestä.¹⁸ Gallagherin mukaan rekonstruoinnin vaarana on lisäksi harmonisoida tapahtuma ja ohittaa sen mahdolliset vaikeudet.¹⁹

Hayesin mukaan historian rekonstruomisessa ei ole olemassa mitään tiedeyhteisön luomaa absoluuttista kriteeriä. Raamattuun liittyvää historiaa on tulkittava samoin kuin mitä tahansa historiaa. Raamatun tekstejä ei voi jättää huomiotta historian pohdinnassa, mutta jokainen teksti pitää analysoida tarkasti. Tekstien lisäksi arkeologisia lähteitä on tulkittava kriittisesti ja huomioitava, että niiden tulkinta on vaikeaa.²⁰ Historiallisessa rekonstruktiossa ei pystytä sanomaan asioita varmasti, vaan sanotaan lähtökohtaisesti, mitä mahdollisesti tapahtui. Hayesin mukaan historian kirjoittamisen osalta on tärkeää, että tavoitellaan omien mielipiteiden häivyttämistä ja tapahtuman objektiivista tutkimista.²¹ On kuitenkin tärkeää huomioida, että mitä paremmin tutkija havaitsee omat lähtökohtansa ja mahdolliset ennakkokäsityksensä, sitä paremmin hän voi sulkea ne pois lopullisesta työstään.

Youngin mukaan monet tutkijat pyrkivät välttämään historian rekonstruointia, koska historiallisuuden varmistamiseksi pitäisi olla kattavasti lähteitä, jotta tapahtumat olisivat selitettävissä. Hän näkee ongelmallisena sen, että varhaisista ajoista löytyy usein heikosti todisteita historiallisuuden puolesta tai vastaan. Toisaalta Young päätelee, että jos historiallisuutta ei arvioida, niin tutkijat tekevät kirjallisuudesta vertailuja ja analysointia sijoittamatta tekstien tapahtumia mahdolliseen historialliseen kontekstiin. Silloin tapahtumat irtaantuvat historiallisuuden ulkopuolelle. Hänen mukaansa tutkijan vastuulle jää arvioida jokaisen tapahtuman historiallisuutta ja sen merkitystä johtopäätösten suhteen. Kaikki materiaali pitää arvioida, jotta rekonstruointi voi olla mahdollista.²² Tässä tutkimuksessa teen historiallinen rekonstruktion lähteiden pohjalta. Tutkijana tulkitseen ristiriitaiset asiat ja etsin historiallisen tiedon lähdeaineistosta, joka on kirjoitettu eri lähtökohdista, kuin nykyaikainen historiankirjoitus.

Yhteenvetona voin sanoa, että tutkimuskysymyksiin voidaan kattavimmin vastata analysoimalla aineisto lähdekriittisesti ja vertailemalla lähteistä saatuja tietoja toisiinsa. Lähdekritiikki auttaa ymmärtämään lähteiden tarjoamien tietojen

¹⁸ Davies 2003, 117.

¹⁹ Gallagher 1999, 6.

²⁰ Hayes 2009, 202–203.

²¹ Hayes 2009, 203.

²² Young 2012, 4–6.

luotettavuutta ja vertailemalla lähteitä voimme kattavasti tutkia millainen on lähteiden tarjoama kokonaisuus.

Tässä tutkimuksessa on lähteinä Vanhan testamentin tekstejä, Sanheribin piirtokirjoituksia ja arkeologisia löytöjä, minkä luotettavuutta historiallisena aineistona arvioin. Tutkimuksessa analysoin tutkimusaiheeseen liittyviä keskeisiä arkeologisia löytöjä ja niiden merkitystä historiallisen rekonstruktion osalta. Käytän samoja lähdekritiikin periaatteita sekä lähdeaineiston että arkeologisten löytöjen arvioimiseen ja pohdin löytöjen käytettävyyttä ja luotettavuutta historian lähteenä. Tutkimuksessa tavoittelen mahdollisimman objektiivista tulkintaa ja huomioin menetelmien vahvuudet ja heikkoudet. Otan huomioon rekonstruktion tekemisen ongelmakohdat sekä pyrin tiedostamaan harmonisoinnin vaarat. Teen johtopäätökset aineiston pohjalta, ja ne ovat avoimia tiedeyhteisön arvioinnille. Historian kirjoittaminen on aina tulkintaa menneestä, mutta se perustuu tässä tutkimuksessa niihin lähteisiin, joita on analysoitu ja vertailtu.

1.4. Tutkimuksen eteneminen

Pääluvussa tutkimukseni etenee seuraavasti: luvussa kaksi esittelen tutkittavaan tapahtumaan liittyvää historiallista taustaa ja lähtökohtia. Samassa kappaleessa pohdin, mitkä ovat tutkimuskysymysten kannalta merkittävimmät lähteet ja miten lähteet rajataan tämän tutkimuksen osalta. Toisen luvun lopussa esittelen keskeisimmiltä osilta tapahtumasta kertovaa tutkimushistoriaa, joka avaa tämän tutkimuksen paikkaa laajemmassa tutkimuskentässä.

Luvuissa kolme, neljä ja viisi tutkin lähteitä lähdekritiikin avulla, minkä jälkeen analysoin tekstit. Kolmannessa luvussa tutkin Vanhan testamentin lähteitä. Neljännessä luvussa keskityn Sanheribin piirtokirjoituksiin ja viidennessä luvussa avaen keskeisiä arkeologisia löytöjä tapahtumaan liittyen. Lähdekritiikin avulla pohdin tekstien luotettavuutta, kirjallista tyyliä ja annan suuntaa antavan ajoituksen teksteille. Tämä on pohjana luotettavuuden arvioinnille. Arkeologian osalta arvioin keskeiset löydöt. Analysoin kriittisesti lähteistä saatavia tietoja tutkimuskysymysten näkökulmasta ja suhteessa aikaisempaan tutkimukseen. Jokaisen lähteen lopussa on alaluku ”yhteenveto”, jossa tarkennan, mikä on olennaista kyseisen lähteen osalta.

Lähteiden analysoinnin jälkeen vertailen niiden tietoja luvussa kuusi. Vertailevan menetelmän avulla selvitän, missä tekstit ovat yhteneväisiä ja mikä teksteissä on ristiriitaista tai erilaista. Sen yhteydessä pohdin myös, mitä tietoja meillä

ei enää ole ja mitä emme voi tietää. Arkeologian osalta pohdin löytöjen yhteyttä käsiteltäviin teksteihin.

Lähteiden vertailun jälkeen luon historiallisen rekonstruktion luvussa seitsemän. Historiallisella rekonstruktioilla vastaan siihen, mikä lähteiden osalta näyttää todennäköiseltä ja mikä mahdolliselta sekä vastaan tutkimuskysymykseen: miten Jerusalemi säästyi Assyrian valloitukselta? Lisäksi luvussa seitsemän vastaan toiseen tutkimuskysymykseen: miten lähteissä esitetään kuningas Hiskian toiminta? Tutkimuskysymyksiin vastaamisen jälkeen pohdin mahdollisia jatkotutkimuskohteita, joita tutkimuksen yhteydessä ilmenee.

2. Tausta, lähteet ja tutkimushistoria

2.1. Tausta

Historiallista rekonstruktioita varten tapahtuman taustojen ymmärtäminen on tärkeää, jotta on mahdollista hahmottaa ne lähtökohdat, jotka johtivat siihen, että Sanherib suuntasi sotaretkensä Levanttiin. Oleellista on ymmärtää alueen poliittinen tilanne, Juudan alueen merkitys Assyrian valtakunnassa, ja tutustua Sanheribin ja Hiskian taustoihin. Tässä luvussa hyödynnän pääasiassa samoja lähteitä kuin itse tutkimuksessa. Aloitan käsittelemällä Juudaa, Jerusalemiä ja kuningas Hiskiaa ja sen jälkeen laajennan näkökulmaa esittelemällä Assyriaa ja kuningas Sanheribia.

700-luvulla eKr. Juuda sijaitsi maantieteellisesti tärkeällä kauppareitillä kahden suurvallan, Assyrian ja Egyptin, välissä.²³ Juudan alue oli pääasiassa vuoriseutua ja sen merkittävimmät elinkeinot olivat tuona aikana oliivien kasvatusta ja viinin viljely.²⁴

Juudan rajanaapurina oli pohjoisessa Israel, joka tuhoutui vuonna 722 eKr. Assyrian toimesta, ja israelilaiset vietiin pakkosiirtolaisuuteen Assyriaan (2. Kun. 17). Lähteiden valossa on epäselvää, valtasiko alueen Sargon II vai Salamanassar V. Graysonin mukaan Salamanassar V toteutti valtauksen.²⁵ Mahdollisesti juuri pohjoisvaltio Israelin tuhon seurauksena Juudan väkiluku kasvoi 700-luvun eKr. lopussa, kun pakolaisia siirtyi Juudan puolelle. Juudan asema alueella vahvistui, ja Juudan pääkaupungista Jerusalemiä tuli alueen kaupan- ja kulttuurin keskus.²⁶

²³ Young 2012, 35.

²⁴ Pakkala 2008, 72–73.

²⁵ Grayson 1991a, 85–86.

²⁶ Pakkala 2008, 72–73.

Kaupunki kasvoi 700-luvulla eKr. tuhannen asukkaan kaupungista noin 15–20 000 asukkaan kaupungiksi.²⁷ Kaupunkia ympäröi vahva suojamuuri.²⁸

Juudan kuninkaana toimi tuohon aikaan Hiskia. Toisen kuninkaiden kirjan kirjoittaja antaa Hiskiasta poikkeuksellisen myönteisen arvion. Hiskia oli kirjoittajan näkökulmasta yksi niistä Juudan kuninkaista, jonka ajateltiin ”tehneen sitä, mikä on oikein Herran silmissä” (2. Kun. 18:3). Hiskian kerrotaan toteuttaneen reformin, jossa hän tuhosi epäjumalien palvontapaikkoja ja epäjumalien kuvia (2. Kun. 18:3–5).

Hiskia toimi Juudan kuninkaana 29 vuotta vuosien 725–696 eKr. aikana.²⁹ Hän oli Ahasin ja Abin poika ja nousi kuninkaaksi 25-vuotiaana isänsä Ahasin seuraajana (2. Kun 18:2–3). Na’amanin mukaan Hiskia peri isältään menestyneen ja hyvinvoivan maan.³⁰ Valtakautensa alussa Hiskia joutui kuitenkin seuraamaan vierestä, kun pohjoinen naapuri Israel vietiin pakkosiirtolaisuuteen Assyrian toimesta (2. Kun. 18:9–11).

Assyrian vahva hallinta alueella vaikutti Juudan asemaan. Hiskia saattoi olla luotettava liittolainen Assyrialle vielä Sargon II:n aikana. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Hiskia odotti sopivaa hetkeä päästäkseen Assyrian hallinnasta.³¹ Kapinoinnin mahdollisuus avautui Sargon II:n kuoleman jälkeen vuonna 705 eKr. Juuda kapinoi naapurikansojen kanssa ja Egyptin tukemana (2. Kun. 18:7, RINAP 3/1 4:42–43). Coganin mukaan on todennäköistä, etteivät kapinoivat kuninkaat maksaneet veroja Assyrialle neljään vuoteen Sargon II:n kuoleman jälkeen.³² Kapina johti siihen, että Assyria lähti ratkaisemaan tilannetta sotatoimien avulla (RINAP 3/1 4:42–43).

Vanha testamentin teksteissä profeetta Jesajalla on merkittävä rooli suhteessa Hiskiaan. Jesajan toiminnan on arvioitu ajoittuneen vuosien 750–700 eKr. vä-

²⁷ Pakkala 2008, 72–73. Youngin mukaan Jerusalemissa asui 6–20 tuhatta asukasta. (Young 2012, 46–47) Grabben mukaan Jerusalemin kasvusta kuitenkin kiistellään. Lähinnä siitä, milloin kasvu tapahtui. Näyttää siltä, että se kuitenkin tapahtui 700-luvulla eKr. Yksi syy tälle olisi voinut olla Assyrian hyökkäykset alueelle. (Grabbe 2007, 169–170)

²⁸ Young 2012, 46–47.

²⁹ Young 2012, 22. Hiskian valtakausista ei ole tutkijoiden kesken selkeää konsensusta (Young 2012, 9). Sekaannusta tuottaa kaksi keskenään ristiriitaista kohtaa Toisessa kuninkaiden kirjassa (2. Kun. 18:9–10 ja 2. Kun. 18:13.). Raamatunkohtien ristiriitaisuuden takia tutkijat ajoittavat Hiskian valtakaudet hieman eri tavoin. Matthews 726–697 eKr. (Matthews 2002, 78), Galil 726–697/696 eKr. (Galil 1996, 103–104, 147–148), Gallagher 727–689 eKr. (Gallagher 1999, 21), Grabbe 727–698 eKr. (Grabbe 2007, 199) ja toisaalta Na’aman 715/714–686 eKr. (Na’aman 2005, 112), Junkkaala 715–687 eKr. (Junkkaala 1993, 178), tämän tutkimuksen kannalta oleellisinta on todeta, että Hiskia hallitsi Sanheribin hyökkäyksen aikana, mikä ei ole epäselvää tutkijoiden keskuudessa.

³⁰ Na’aman 2008, 67.

³¹ Young 2012, 11, 41–42; Cogan&Tadmor 1988, 249.

³² Cogan 2014, 61.

lille,³³ jolloin Juudan kuninkaina toimi Ussia, Jotam, Ahas ja Hiskia (Jes. 1:1). Barton tiivistää profeetta Jesajan kirjan lukujen 1–39 keskeisen sanoman kolmeen näkökulmaan: 1) Jesaja otti kantaa Jerusalemin poliittiseen elämään, johon liittyi kuninkaiden ja valtion toiminta kriisien aikana, joita naapurivaltiot aiheuttivat. 2) Hän otti kantaa eettiseen käyttäytymiseen Juudassa ja Jerusalemissa. Erityisesti kritiikin kohteena oli johtava eliitti. 3) Hän profetoi kansojen tulevaisuudesta ja siitä, vaikuttaisivatko eettisen käyttäytymisen muuttaminen tai poliittiset valinnat siihen.³⁴ Profeetta Jesaja toiminta keskittyi Juudaan, joka oli pieni alue laajassa Assyrian valtakunnassa.

Assyrian voimakas laajentuminen alkoi 800-luvulla eKr. Sen hallintomalli perustui vasallikuninkaisiin, joihin luottamalla Assyria pystyi pitämään järjestystä yllä, ja armeija voitiin siirtää haluttuun paikkaan.³⁵ Berlejungin mukaan Assyria asetti hallitsemilleen alueille virkamiehiä, jotka valvoivat, etteivät alueet kapinoineet. He saattoivat itse kukistaa kapinoita, ottaa vankeja tai jopa tappaa ihmisiä. Laajemmat kapinat kukistettiin sotatoimin ja hallitsijoiden hallinta-alueita pienennettiin.³⁶ Dubovskyn mukaan virkamiehiä oli lähellä Juudaa ainakin Tyrossa, Sidonissa, Samariassa ja Megiddossa.³⁷ Levantin alueen hallussapitäminen oli merkittävää Assyrialle etenkin satamien osalta, jotka mahdollistivat kaupankäyntiä.³⁸ Sopimukset Assyrian ja vasallien välillä velvoittivat vasallit ottamaan yhteyttä, jos joku alueella kapinoi. Vastineeksi vasalli sai Assyrialta suojelua ja tukea. Jos vasalli teki jotain epäilyttävää, Assyria otti alueen hallintaansa voimaa käyttäen.³⁹

Assyrian hallintapolitiikkaan kuului hallinta-alueen sisällä uskonnonvapaus. Assyrian kuningasta piti kunnioittaa, ei niinkään Assur-jumalaa. Hallintopolitiikan tarkoituksena oli saada maksimaalinen taloudellinen tuotto minimaalisella panostuksella, eikä uskonnollinen yhtenäisyys ollut siksi tärkeää.⁴⁰

Tiglatpileser III ja Sargon II olivat kuninkaita, jotka sotivat kaikilla rintamilla laajentaen valtakuntaa. Tiglatpileser III:n aikana (744–727 eKr.) Assyria aloitti voimakkaan laajentumisen, joka jatkui Salamanassar V:n (726–722 eKr.) ja Sargon II (721–705 eKr.) aikoina. Heidän aikana Assyrian pohjoispuolella sijaitse-

³³ Barton 1995, 13.

³⁴ Barton 1995, 20–21. Barton pohtii laajemmin Jesajan profetioita Assyrian kriisiin liittyen. (Barton 1995, 36–41)

³⁵ Cohen&Westbrook 2008, 4.

³⁶ Berlejung 2012, 23–26.

³⁷ Dubovský 2006, 191, 195.

³⁸ Dubovský 2006, 196.

³⁹ Dubovský 2006, 160.

⁴⁰ Berlejung 2012, 48–51.

vaan Urartuun hyökättiin, ja vaikkei sen pääkaupunkia vallattu, niin naapuri saatiin rauhoitettua. Babylonia saatiin hallintaan ja Assyria laajeni myös eteläiseen Syyriaan ja Levantin alueelle. Saavutetun vakauden ylläpito jäi seuraavien kuninkaiden vastuulle. Valloitetujen alueiden ja sotasaaliin ansioista seuraavat kuninkaat saattoivat panostaa suuriin rakennushankkeisiin.⁴¹ Assyria hallitsi 700-luvun eKr. lopussa lähes kokonaan nykyistä Lähi-itää lukuun ottamatta Arabian niemimaata ja Meediaa.⁴² Talouden kannalta uudet alueet turvasivat keskeisten Assyrian kaupunkien hyvinvoinnin.⁴³

Sargon II oli sotimassa Anatoliassa, kun vastustaja pääsi yllättäen surmaamaan hänet.⁴⁴ Kuolema oli valtakunnassa järkytys ja johti sisäpoliittisiin ongelmiin. Sargon II:n jälkeen valtaan nousi hänen poikansa Sanherib, jonka valtakausi ajoittuu vuosiin 704–681 eKr.⁴⁵ Sanherib siirsi Assyrian pääkaupungin Niniveen ja toteutti kaupungissa suuria rakennushankkeita.⁴⁶ Ninivessä oli tuohon aikaan arvioiden mukaan 120 000 asukasta.⁴⁷ Sanherib rakensi Niniveen palatsin (Palatsi ilman vastustajia), toisen palatsin Niniven linnoitukseen (Menestyksen palatsi) ja paljon taloja. Niniven eteläpuolella sijainneeseen Assuriin hän rakensi taloja ja uskonnollisia paikkoja, kuten temppelin ja kuninkaallisen haudan. Lisäksi hän rakennutti kanaaleja ja vesijärjestelmiä. Sanheribilla oli ainakin kaksi vaimoa, ja hän sai ainakin kuusi poikaa ja yhden tyttären.⁴⁸ Sanherib ei vallannut uusia alueita, vaan keskittyi ylläpitämään nykyistä valtakuntaa ja tukahduttamaan kapinoita.⁴⁹

Assyrian suhde Babyloniaan oli vaikea. Assyria oli saanut Babylonian valtansa alle Tiglatpileser III:n ja Sargon II:n aikana, mutta Sargon II:n kuoltua Babylonia kapinoi. Vasallien kapinat olivat yleisiä hallitsijan vaihtuessa, koska silloin oli mahdollista kokeilla omia mahdollisuuksia uudessa tilanteessa. Sanherib menettikin kontrollin Babyloniaan 704 eKr.⁵⁰ Sanherib joutui hyökkäämään Ba-

⁴¹ Grayson 1991a, 71, 76–77, 85, 102

⁴² Junkkaala 1993, 174–177.

⁴³ Grayson 1991b, 216–217.

⁴⁴ Frahm 2014, 201. Frahm viittaa lähteeseen SAA 3, 33.

⁴⁵ Mayer 2003, 168. Tutkijoiden näkemykset eroavat hieman Sanheribin valtakauden osalta. Kuhrt 704–681 eKr. (Kuhrt 1995, 479), Young 704–680 eKr. (Young 2012, 77) Yamauchi 705–682 (Yamauchi 1996, 387) ja Becking 705–681 eKr. (Becking 2003, 51). Erot ovat kuitenkin verrattain pieniä.

⁴⁶ Kuhrt 1995, 499.

⁴⁷ Grayson 1991b, 209.

⁴⁸ Grayson&Novotny 2014, 18, 24, 26–27.

⁴⁹ Grayson 1991a, 103.

⁵⁰ Young 2012, 78.

byloniaan ja onnistui saamaan sen hallintaan ainakin tilapäisesti (RINAP 3/1 4:5–11).⁵¹

Sargon II kuoleman jälkeen myös Hiskia käytti tilannetta hyväkseen päättäkseen pois vasallisuhteesta ja solmi yhteyksiä Egyptin kanssa saadakseen Assyrian hallinnan päättymään. Kapinointi johti Assyrian armeijan hyökkäykseen kuningas Sanheribin johdolla. (RINAP 3/1 4:42–43; 2. Kun. 18:7, 13) Tämä Sanheribin kolmas sotaretki suuntautui Levanttiin. Tarkemmin sen kohteena olivat Foinikian rannikko (Tyro ja Sidon), Filistea (Askelon ja Ekron) ja Juuda. Sotaretki jakautuu kolmeen osaan: 1) Foinikian kaupungit antautuivat ilman sotimista (RINAP 3/1 4:32–34), 2) Askelonin kuningas korvattiin Assyrian prinssillä ja kapinointi lopetettiin. Egyptin joukot ajettiin Ekronista Eltekeen ja Ekron piirrettiin ja vallattiin. (RINAP 3/1 4:42–48) ja 3) Sanherib hyökkäsi Juudaan (RINAP 3/1 4:49–58). Tässä tutkielmassa tutkin tarkemmin hyökkäystä Juudaa kohtaa, ja sen suhteen lähteet eroavat toisistaan.

2.2. Lähteet ja rajaus

Sanheribin sotaretkestä Levanttiin löytyy kirjallisia lähteitä heprean- ja akkadin kielellä. Alueella on tehty arkeologisia kaivauksia, jotka näyttävät tukevan kirjallisia lähteitä. Hepreankieliset lähteet ovat merkittävimmät kuningas Hiskian toiminnan kannalta ja käsittelen niitä ensin. Sen jälkeen esittelen akkadinkielisiä lähteitä ja lopuksi tarkastelen arkeologisia löytöjä. Lähteiden käsittelyn yhteydessä esittelen tutkimuksen rajaukset ja niiden perusteet.

Vanhassa testamentissa Jerusalemin säästymisestä kerrotaan kolmessa kirjassa: Toisessa kuninkaiden kirjassa (2. Kun. 18:13–19:37), Jesajan kirjassa (Jes. 36:1–37:38) ja Toisessa aikakirjassa (2. Aik. 32:1–23). Historiallisesti luotettavimpina on pidetty Toista kuninkaiden kirjaa ja Jesajan kirjaa, joiden luotettavuutta arvioidaan tarkemmin luvussa viisi. Toinen kuninkaiden kirja ja Jesajan kirja ovat keskeisiä lähteitä tapahtumien tarkastelussa Juudan näkökulmasta. Niiden kautta on mahdollista tutkia myös Hiskian toimintaa. Tutkielman lähdetekstinä käytän Biblia Hebraica Stuttgartensian editiota.

Toisen aikakirjan osalta tilanne on ongelmallisempi. Siinä esitetty Jerusalemin säästymisestä kertova kohta on tiiviimpi kuin Toisessa kuninkaiden kirjassa ja Jesajan kirjassa. Kohdan mukaan Hiskia varusti kaupunkia sotaa varten piilot-

⁵¹ Sanheribin merkittävimmät sodat ja saavutukset on esitelty laajemmin esimerkiksi Beckingin toimesta. (Becking 2003, 52)

tamalla vesilähteitä ja rakentamalla muuria.⁵² Sanherib lähetti miehiä kehottamaan Hiskiaa ja kansaa luopumaan vastarinnasta. Kirjoittajan mukaan Sanherib pilkkasi Juudan Jumalaa. Tapahtumien lopuksi mainitaan, että Herra pelasti Juudan enkelin avulla, joka tuhosi Assyrian sotajoukon. Kuningas Sanherib sai myöhemmin surmansa poikiensa toimesta (2. Aik. 32:1–23).

Aikakirjat kirjoitettiin tapahtumiin nähden varsin myöhään. Knoppers arvioi, että Aikakirjat saivat lopullisen muotonsa vasta 300-luvun lopussa eKr. tai 200-luvun alussa eKr.⁵³ Tutkijat myös epäilevät Toisen aikakirjan tarjoaman lisämateriaalin todenperäisyyttä. Jerusalemin säilymistä koskevan materiaalin on tulkittu olevan tiivistelmä Toisen kuninkaiden kirjan kohdasta, eikä se tuo merkittävästi uutta tietoa tapahtumiin.⁵⁴ Rajaan Toisen aikakirjan tämän tutkielman ulkopuolelle vähäisen lisämateriaalin ja myöhäisen kirjoittamisajankohdan takia.

Vanhan testamentin ulkopuolella Hiskiasta kerrotaan assyrialaislähteiden lisäksi Sirakin kirjassa, joka luokitellaan protestanttisessa Vanhan testamentin kaanonissa apokryfikirjaksi. Sirakin kirjassa Hiskia mainitaan kohdassa 48:17–25. Kirjan maininta on suppea, ja kirjan kirjoittamisen ajankohta on varsin myöhäinen, sillä se on ajoitettu toiselle vuosisadalle eKr.⁵⁵

Sirakin kirjassa kerrotaan Hiskian rakentaneen vesitunnelin ja mainitaan Sanheribin hyökänneen Jerusalemiin pilkaten Jumalaa. Hiskia kuitenkin rukoili, ja Jumala pelasti heidät saattamalla assyrialaiset sotilaat sekasortoon. (Sir. 48:17–21) Tässä tutkielmassa Sirakin kirja jätetään analyysin ulkopuolelle sen tarjoaman vähäisen lisäaineiston ja myöhäisen ajoituksen johdosta.

Sanheribin piirtokirjoitukset ovat akkadinkielisiä nuolenpäätökstejä, joista laajimmat on kirjoitettu savi- ja kivitauluihin, sylintereihin, prismoihin ja patsaisiin. Suurin osa niistä on löytynyt Ninivestä ja Assurista, jotka sijaitsevat nykyisen Irakin alueella. Piirtokirjoitukset kertovat Sanheribin sotaretkistä ja rakennushankkeista. Tässä tutkimuksessa keskitytään piirtokirjoitusten osalta tutkimaan

⁵² Youngin mukaan Toisessa aikakirjassa mainittu vesijärjestelmän peittäminen ja muurien vahvistaminen on sen merkittävimpiä erityispiirteitä. Ne voidaan nähdä merkkeinä sotaan valmistamisesta. (Young 2012, 255)

⁵³ Knoppers 2003, 116.

⁵⁴ Young 2012 195, 197, 249; Gallagher 1999, 16. Toisalta Ben Zvin mukaan Toisen aikakirjan kohtaa ei voi pitää Toisen kuninkaiden kirjan tiivistelmänä, vaan sitä tulisi tulkita itsenäisenä kirjoituksena. Hänen mukaansa Toinen aikakirja nostaa eri asioita esille ja tuo tietoa, jota ei ole aikaisemmissa teksteissä. Tekstien erona hänen mukaansa on se, että Toisen aikakirjan mukaan Hiskia ei kapinoinut, Jerusalemiä ei piiritetty, kaupunkeja ei valloitettu, eikä hänen syntejään ole mainittu. Ben Zvin mukaan Hiskia kuvataan ideaalisena kuninkaana ja profeetan ja kuninkaan välinen jännite on häivytetty. (Ben Zvi 2003, 86–87.) Tarkemmin Toisen aikakirjan suhdetta tapahtumiin on tutkinut lisäksi Kalimi. (Kalimi 2014, 11–50)

⁵⁵ Laato, A. M. & Leinonen, T. & Pihkala, J. et al. (Vanhan testamentin apokryfikirjat 2009, 261–262, 486–489.)

varhaisimpia lähteitä, koska niiden kautta voidaan päästä mahdollisimman lähelle itse tapahtumaa ja sitä, miten tapahtumia on tulkittu pian niiden jälkeen. Rassamsylinteri⁵⁶ on edellä mainittujen syiden takia keskeisin tutkimuskohde, koska se on ajoitettu kaikkein varhaisimmaksi tapahtumasta kertovaksi lähteeksi. Lisäksi käsittelem myöhempiä piirtokirjoituksia niiden muutosten ja tulkintojen osalta. Näistä Taylor-prisma ja Smithin härkäpatsaat ovat tärkeimmät tutkimuskohteet. Tarkemmin Sanheribin piirtokirjoituksia käsitellään luvussa viisi.

Sanheribin piirtokirjoitusten osalta tutkielmassa tukeudutaan niiden tuoreimpaan englanninkieliseen editioon⁵⁷, jonka ovat toimittaneet A. Kirk Grayson ja Jamie Novotny. Editiot ovat valmistuneet vuosina 2012 ja 2014. Editioista käytetään lyhenteitä RINAP⁵⁸ 3/1 ja RINAP 3/2. Niihin on editoitu 38 tekstiä, jotka on liitetty Sanheribiin.⁵⁹ Seuraan käännöksen ja editointekijöiden kappale- ja jaejakoa, jonka mukaisesti teen viittaukset lähdetekstiin. Hyödynnän tutkimuksessa Graysonin ja Novotнын kommentaaria analysoidessani piirtokirjoituksia.

Arkeologisen lähdeaineiston osalta tapahtumat sijoittuvat rautakausi IIB:hen, joka on ajoitettu vuosiin 900–700 eKr.⁶⁰ Grabben mukaan keskeisimmät Sanheribiin liittyvät arkeologiset löydöt ovat Lakisin kerrostumat ja yli 1200 lmlk-sinettiä, joita on löytynyt saviruukuista Jerusalemistä, Lakisista ja lähialueilta.⁶¹ Arkeologisten löytöjen avulla on voitu saada selkeyttä tapahtumien ajoitukseen, Assyrian sotatoimintaan Jerusalemin ympäristössä ja siihen, miten Juuda varautui sotaa varten. Arkeologisten löytöjen osalta keskitytään Sanheribin sotaretken tuhoista saatuihin tietoihin, Jerusalemiin liittyviin löytöihin, sekä lmlk-ruukkuihin, jotka ovat olleet ajoittamisen osalta tärkeässä roolissa. Lakisin tutkimisessa on tässä tutkimuksessa huomioitu kaivausraportit, mutta muuten arkeologisia löytöjä analysoidaan tutkimuskirjallisuuden avulla. Tutkimuskirjallisuuden osalta on huomioitu merkittävät rautakauden tutkimukset erityisesti Lakisista ja Jerusalemistä, mutta huomioiden myös laajemmin koko Levantin alueen arkeologista tutkimusaineistoa.

⁵⁶ Sanheribin vanhin kolmannesta sotaretkestä kertova piirtokirjoitus on nimeltään Rassamsylinteri, joka on nimetty sen löytäjän Hormuzd Rassamin mukaan.

⁵⁷ Grayson, A. K. & Novotny, J. *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704–681 BC)*. Part 1: 2012, Part 2: 2014.

⁵⁸ *The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period*.

⁵⁹ Grayson&Novotny 2014, 3.

⁶⁰ Grabbe 2003, 4.

⁶¹ Grabbe 2007, 168.

2.3. Tutkimushistoria

Ennen 1800-luvun alkua Sanheribin hyökkäystä ja Jerusalemin säästymistä voitiin tutkia lähinnä Raamatun tekstien kautta.⁶² Merkittävä käänne tapahtui 1800-luvun puolessa välissä, kun Henry Rawlinson löysi ja julkaisi Taylor-prisman⁶³. Hieman myöhemmin D. D. Luckenbill (1924) julkaisi englanninkieliset käännökset useista assyrialaisista teksteistä, mikä toi tutkijoille mahdollisuuden tutustua Sanheribin piirtokirjoitukseen ilman akkadinkielen taitoa. Assyrialaislähteiden löytymisen seurauksena tutkijat alkoivat pohtia, voittiko taistelun Assyria vai Juuda, koska lähteet esittivät tapahtumat itselleen myönteisesti.⁶⁴

Toisen kuninkaiden kirjan osalta merkittävän tutkimustyön teki Bernhard Stade vuonna 1886, kun hän tutkimuksessaan jakoi 2. Kun 18:13–19:35 kolmeen osaan: A) 2. Kun 18:13–16, B1) 2. Kun 18:17–19:9a / Jes. 36:1–37:9a ja B2) 2. Kun. 19:9b–35 / Jes. 37:9b–36. Kyseinen jako on edelleen merkittävä tutkijoiden keskuudessa,⁶⁵ koska sen mukaan Toisessa kuninkaiden kirjassa ja Jesajan kirjassa olevassa tekstissä on kolme kertomusta Jerusalemin säästymisestä. A on lyhyt kertomus tapahtumasta ja kaksi jälkimmäistä B1 ja B2 ovat laajempia ja niiden kuvaus on lähempänä toisiaan. Tarkemmin aihetta käsitellään tutkielman luvussa 3.1.1.

Sanheribin piirtokirjoitusten löytyminen johti tutkijat pohtimaan, olisiko hyökkäyksiä voinut olla kaksi. Kahden hyökkäyksen avulla Vanhan testamentin tiedot voitaisiin yhdistää Sanheribin piirtokirjoitusten antamaan kuvaukseen. Tässä tapauksessa Assyria olisi hyökännyt vuonna 700 eKr., ja Hiskia olisi maksanut lunnaat. Uusi hyökkäys olisi tapahtunut vuonna 698 eKr., jolloin Assyria olisi hävinnyt taistelun.⁶⁶ Nykytutkimuksessa kahden hyökkäyksen mallia ei voida täysin hylätä, mutta todistusaineisto puhuu näkemystä vastaan.⁶⁷

Vuonna 1967 Brevard S. Childsin lähdekriittisen työn seurauksena B. Staden Toisen kuninkaiden kirjan ja Jesajan kirjan osalta tekemä jako vahvistui. Childs muokkasi jakoa, ja hänen näkemyksensä mukaan B1:llä ja B2:lla on erilaiset lopetukset. Hän tulkitsi B1:n ja B2:n olevan itsenäisiä kertomuksia tapahtuneesta. B1:n lopetukseksi hän argumentoi Toisen kuninkaiden kirjan kohdan

⁶² Grabbe 2003, 20.

⁶³ Taylor-prisma on yksi tunnetuimmista piirtokirjoituksista Sanheribiin liittyen. Myöhemmin on kuitenkin löytynyt varhaisempia piirtokirjoituksia, joiden merkitys on tullut keskeisemmäksi tutkimuksessa.

⁶⁴ Evans 2009, 2–3.

⁶⁵ Evans 2009, 4–5; Grabbe 2003, 23.

⁶⁶ Evans 2009, 3–4.

⁶⁷ Grabbe 2007, 196–197.

19:36–37, jossa Sanherib palaa takaisin Niniveen ja B2:n lopetuksiksi kohdan 2. Kun. 19:35, jossa enkeli tuhoaa assyrialaiset sotajoukot. Suuri osa tutkijoista hyväksyy edelleen Childsin tekemät hypoteesit.⁶⁸

1970-luvun jälkeen arkeologisten löytöjen tutkiminen on tuonut uutta pohdittavaa aiheeseen. Aikaisemmin tehtyjä kaivauksia on tulkittu uudelleen, ja uusia kaivauksia on toteutettu. Erityisesti Laksin kaivauksista on saatu paljon uutta tietoa tapahtumiin liittyen.⁶⁹

Tiedeyhteisö on kiistellyt hyökkäyksen ajankohdasta sen ajoittamiseen liittyvän ristiriitaisuuden takia. Toisen kuninkaiden kirjan 18:9 mukaan Hiskian neljäntenä hallintavuotena pohjoisvaltio Israel valloitettiin, ja toisessa kohdassa mainitaan, että Hiskian 14. hallintovuotena (2. Kun 18:13), eli kymmenen vuotta myöhemmin, Sanherib hyökkäsi Levantiin. Assyrian piirtokirjoitusten perusteella Israelin tuhoaminen ajoitetaan vuoteen 722 eKr. ja Sanheribin hyökkäys vuoteen 701 eKr. Tapahtumien väliin jäävät noin kaksikymmentä vuotta ovat johtaneet toiseen kahden hyökkäyksen hypoteesiin ja pohtimaan mahdollista virhettä Toisen kuninkaiden kirjan tekstissä.⁷⁰ Se on johtanut myös epäselvyyteen Hiskian hallintovuosien osalta, niin kuin taustaluvun alaviitteessä 29 esitin. Grabben mukaan kahden hyökkäyksen hypoteesia ei voi täysin sulkea pois, mutta kaikki tiedetty aineisto tukee vain yhtä hyökkäystä. Grabbe tulkitsee raamatullisen aineiston viittaavan vuoteen 701 eKr.⁷¹

Nykyisin tutkimuksen yhtenä merkittävänä suuntauksena on, miten tapahtumat etenivät ja millainen suhde Sanheribin piirtokirjoituksilla ja Vanhan testamentin teksteillä on keskenään.⁷² Tätä suuntausta edustan itsekkin tällä tutkimuksellani.

3. Vanhan testamentin tekstit

3.1. Lähdekritiikki

3.1.1. Tekstien välinen yhteys ja rakenne

Käsittelen Vanhan testamentin osalta kahta Jerusalemin säästymisestä kertovaa lähdettä: Toisen kuninkaiden kirjan kohtaa 18:13–19:37 ja Jesajan kirjan lukuja

⁶⁸ Evans 2009, 7; Na'aman 2005, 179; Childs 1967, 73–103.

⁶⁹ Grabbe 2003, 26. Laajemmin arkeologian menetelmiä, tutkimushistoriaa ja löytöjä on esitelty esimerkiksi Valkama. (Valkama 2013, 140–146.)

⁷⁰ Grabbe 2003, 29–30.

⁷¹ Grabbe 2003, 32.

⁷² Grabbe 2003, 35. Tutkimushistoriaa on esitelty laajemmin P. S. Evansin toimesta kirjassa ”The Invasion of Sennacherib in the Book of Kings” (Evans 2009, 1–15) ja L. L. Grabben toimesta kirjassa ”Like a Bird in a Cage” (Grabbe 2003, 20–36).

36–37. Kohdat eivät ole identtisiä, mutta ne ovat erittäin lähellä toisiaan. Young toteaaakin, että toisella kirjoista on täytynyt olla vaikutusta toiseen tai ne molemmat viittaavat myöhempään yhteiseen traditioon.⁷³ Tekstien yhtenäisyyden takia käsittelen niitä lähdekritiikin osalta yhdessä. Käsittelen tekstejä myös itsenäisesti, jotta on mahdollista havaita millaisessa kontekstissa tekstikohdat ovat omassa kirjassaan.

Tutkijat ovat päätyneet yleisesti siihen, että Jesajan kirjan kohta 36–37 on lainattu Toisesta kuninkaiden kirjasta. Perusteena on ajateltu olevan kirjoituksen historiallinen luonne, joka verrattuna Jesajan kirjan muuhun sisältöön on poikkeuksellinen.⁷⁴ Watts tulkitsee, että kertomuksen voimakas sanoma on ollut niin merkittävä, että sitä on lainattu molempiin kirjoihin.⁷⁵ Bartonin mukaan on kuitenkin vaikea sanoa, lainasiko Toisen kuninkaiden kirjan kirjoittaja Jesajaa vai toisinpäin. Hänen mukaan merkittävämpiä kysymyksiä ovat: Miksi nämä luvut on lisätty osaksi omia kokonaisuuksia? Mikä saattoi olla editoijan tarkoitus? Barton argumentoi Jesajan kirjan osalta, että lukujen tarkoituksena saattoi olla halu yhtenäistää ensimmäinen Jesaja (luvut 1–39) ja toinen Jesaja (luvut 40–55).⁷⁶ Näkemykseni mukaan tekstin historiallisen tyylin perusteella kohdat ovat alun perin kuuluneet Toiseen kuninkaiden kirjaan.

Tutkijat ovat jakaneet Toisen kuninkaiden kirjan ja Jesajan kirjan tekstin kolmeen osaan (A, B1, B2). Ensimmäisenä jaon teki Bernhard Stade vuonna 1886 ja vuonna 1967 Brevard S. Childs täsmensi jakoa erityisesti B1:n ja B2:n osalta. Hän jakoi kohdan muotoon: A) 2. Kun 18:13–16 B1) 2. Kun 18:17–19:9a / Jes. 36:1–37:9a ja B2) 2. Kun. 19:9b–35 / Jes. 37:9b–36. Tutkijat ovat yleensä hyväksyneet jaon lähtökohdaksi tutkimukselleen. Jaon mukaan tekstissä on kolme kertomusta Jerusalemin säästymisestä.⁷⁷ Jako ei ole kuitenkaan tyydyttänyt kaikkia tutkijoita. Long jakaa kohdan neljään osaan (A, B, C, D)⁷⁸ ja Würthwein jakaa Jerusalemin säästymisestä kertovan kohdan siten, että ensimmäinen osa kertoo tietoja Hiskiasta (2. Kun. 18:1–16, 20) ja toisessa osassa (2. Kun. 18:17–19:37) on kaksi kertomusta Sanheribin epäonnistumisesta Hiskiaa vastaan. Ne kertovat sa-

⁷³ Young 2012, 123.

⁷⁴ Na'aman 2003, 201; Grabbe 1995, 75; Watts 1987, 22.

⁷⁵ Watts 1987, 37.

⁷⁶ Barton 1995, 95–96. Jesajan kirjan jakamisesta ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen Jesajaan esitellään tarkemmin tässä tutkimuksessa Jesajan kirjan lähdekritiikin yhteydessä luvussa kolme.

⁷⁷ Young 2012, 137; Evans 2009, 4–5, 7; Na'aman 2005, 179; Grabbe 2003, 23; Childs 1967, 73–103.

⁷⁸ Long 1991, 199–200.

masta tapahtumasta, mutta ovat sekoittuneet keskenään.⁷⁹ Lisäksi Gallagher erottaa A:n, mutta hänen näkemyksensä mukaan B1 ja B2 ovat yksi kokonaisuus.⁸⁰ Koska perinteinen jako on saanut osakseen kritiikkiä, on hyvä selventää millä perusteella se on tehty.

Syyt perinteisen jaon tekemiselle löytyvät tekstin muodosta, rakenteesta, toistoista ja nimien erilaisista kirjoittamistavoista. Kohta A on lyhyt kuvaus tapahtumasta ja kohdat B1 ja B2 sisältävät keskusteluja ja profeetan ja kuninkaiden toiminnan kuvausta. Gallagherin mukaan A ja B eroavat selkeästi toisistaan. A:ssa Hiskian nimi ja titteli on kirjoitettu eri tavoin kuin B:ssä.⁸¹ Evans toisaalta argumentoi, että vaikka nimet on kirjoitettu eri tavoin, niin nimien muoto sekoittuu eri osioitten välillä, eikä kirjoitustapa ole yhdenmukainen.⁸² Kuitenkin A:n ja B:n välillä on havaittavissa eroa, sillä A:ssa Hiskia on ”Juudan kuningas” kun taas B:ssä vain ”kuningas” Hiskia.⁸³ Hiskian neuvonantajien nimien kirjoitustavoissa on myös erilaisuutta luvussa 18.⁸⁴ Coganin ja Tadmorin mukaan B:ssä on kaksi Assyrian vaatimusta antautumiselle ja kaksi Jesajan ennustusta kaupungin pelastumiselle. Heidän mukaansa nämä voidaan nähdä paralleleleina, jotka kertovat samasta tapahtumasta, ja näin ollen B1 ja B2 pitää erottaa toisistaan ja nähdä kahdena kertomuksena yhdestä tapahtumasta.⁸⁵ Tässä tutkimuksessa huomioin tutkijoiden tekemä jaon, mutta perinteinen jako ei kuitenkaan ole ongelmaton niin kuin Long, Würthwein ja Gallagher ovat osoittaneet. Tekstissä voi olla kaksi tai kolme kertomusta Jerusalemin säästymisestä, mutta näen olennaisimmaksi, että jokaista lähteen tiedon luettavuutta analysoidaan erikseen.

Tekstien tyyliä on pohdittu historiallisen ja kirjallisen välillä. Joseph Blenkinsoppin mukaan tekstejä tulkitaan liian kevyin perustein kirjallisiksi.⁸⁶ Longin mukaan kohdassa on osittain historiallista kerrontaa, mutta suurimmaksi osaksi teksti on legendakertomusta.⁸⁷ Tutkijoiden keskuudessa A:lla on ollut merkittävä asema ja se on nähty historiallisena, mutta B1 ja B2 on nähty ennemmin profeettallisina kirjoituksina tai kirjallisuutena. Jako perustuu tekstien tyyliin ja laajuuteen. A:ssa kerrotaan itse tapahtumasta, eikä siinä anneta moraalista tuomio-

⁷⁹ Würthwein 1984, 406, 414.

⁸⁰ Gallagher 1999, 14–15.

⁸¹ Gallagher 1999, 147–148. Toisaalta Evansin mukaan lähteiden A ja B erottelu ei ole niin selkeää kuin on aikaisemmin annettu ymmärtää (Evans 2009, 191).

⁸² Evans 2009, 44–45.

⁸³ Cogan&Tadmor 1988, 240–241.

⁸⁴ Evans 2009, 43–44.

⁸⁵ Cogan&Tadmor 1988, 241–242.

⁸⁶ Blenkinsopp 2000, 461.

⁸⁷ Long 1991, 202.

ta. B on pidempi ja hajanaisempi narratiivi tapahtumasta.⁸⁸ Hobbs argumentoi, että modernin luokittelun pohjalta historiallisen ja kirjallisen tekstin luokittelu ei ole niin yksinkertaista A:n ja B:n välillä. Hänen mukaansa antiikin kirjoittaja ei tehnyt eroa näiden tyylilajien välillä samalla tavalla kuin nykyisin tehdään.⁸⁹ Pohdin tekstien historiallista arvoa yksittäisten kohtien osalta erikseen. En sivuuta tekstejä niiden kirjalliseen luonteeseen vedoten, vaan tutkin jokaista tekstinkohtaa sen omista lähtökohdista.

Tekstiä A on argumentoitu historiallisesti pätevimmäksi ja varhaisimmaksi. Evansin mukaan historiallisen rekonstruoinnin osalta kohta A on keskeisin Vanhan testamentin osalta.⁹⁰ Grabben ja Gallagherin mukaan sen historiallinen arvo on tunnettu, koska siinä on paljon yhtäläisyyksiä Assyrian kirjoituksiin.⁹¹ Toisaalta yhtäläisyyksien löytäminen ei voi olla ainut peruste historialliselle luotettavuudelle. Lähde voi sisältää ainutlaatuistakin tietoa, joka voidaan silti tulkita historialliseksi.

Tilanne ei kuitenkaan ole A:n osalta täysin selkeä. Na'aman lainaa Raymond E. Personia, joka argumentoi, että kohdassa saattaa olla myöhempi lisäys (2. Kun. 14–16), koska teksti puuttuu Jesajan kirjan tekstistä.⁹² Näkökulma on mielenkiintoinen, mutta vaatisi laajempaa tutkimusta osakseen, jotta perustelut myöhemmäksi lisäykseksi määrittelylle olisivat kattavat.

Kohtien B1 ja B2 jakaminen ei ole tutkijoiden keskuudessa niin selkeää kuin kohdan A erottaminen kohdasta B. Yleisesti tutkijat ovat kuitenkin jaon hyväksyneet, mutta esimerkiksi Gallagher käsittelee B:tä yhtenä kokonaisuutena, eikä näe kohdan jakamiselle riittäviä perusteita.⁹³ Myös Blenkinsopp näkee kohtien välisen jakokohdan epäselvänä, vaikka onkin valmis tekemään jaon.⁹⁴ Long argumentoi, että B2 on toinen versio tai täydennys B1:lle. B2:ssa kertaantuu B1:ssä tapahtuvia asioita. Molemmissa kertomuksissa käydään diplomaattiset keskustelut, molemmissa käsitellään Sanheribin uhkausta, ja molemmissa Hiskia hakee apua temppelistä. Hänen mukaan B1:ssä Sanheribin sanat dominoivat, ja B2:ssa Jumalan sanat dominoivat.⁹⁵ Myös Hobbs näkee B2:n paralleelina B1:lle.

⁸⁸ Young 2012, 62, 136–137; Grabbe 2007, 197; Blenkinsopp 2000, 469; Cogan&Tadmor 1988, 240–241.

⁸⁹ Hobbs 1985, 248, 269.

⁹⁰ Evans 2009, 19.

⁹¹ Grabbe 2007, 197; Gallagher 1999, 160.

⁹² Na'aman 2003, 202–203.

⁹³ Gallagher 1999, 14–15, 149–159.

⁹⁴ Blenkinsopp 2000, 469.

⁹⁵ Long 1991, 200–201

Syynä on sisällön samantyyppisyys, ja erojen hän näkee johtavan eri kirjoitustraditioihin. Hän ajattelee, että kokonaisuudessa B:n tarkoitus on syventää kriisiä, johon se tarjoaa myös loppuratkaisun.⁹⁶ Gallagher puolestaan osoittaa, että B1:llä ja B2:lla on historiallista arvoa. Hänen mukaansa Rabsaken puheet kohdissa B1 ja B2 voivat olla lähellä totuutta. Hän kuitenkin kyseenalaistaa assyrialaisen sotilaiden kuoleman enkelin toimesta (2. Kun. 19:35 ja Jes. 37:36) ja Tirhakan kutsumisen Kushin kuninkaaksi (2. Kun. 19:9a ja Jes. 37:9a).⁹⁷ Näkemykseni mukaan 2. Kun. 18:13–19:37 ja Jes. 36–37 on voinut muotoutua useammasta eri aikoina yhteenliitetystä kohdista, minkä takia kohtaa on tärkeä analysoida kokonaisuutena, mutta huomioida, että siinä on kerrostumia eri aikakausilta.

3.1.2. Tekstien ajoitus ja synty

Kirjallisen tyylin ja rakenteen lisäksi tekstien luotettavuuden tutkinnan osalta on pohdittava niiden ajoitusta ja syntyä. Teksteistä itsessään ei voi päätellä kirjoittamisen ajankohtaa. Teksteissä ei käy ilmi, että ne olisivat silminnäkijöiden havaintoja, vaan on todennäköisempää, että ne ovat myöhemmin kirjoitettua kuvausta tapahtumista.⁹⁸ Ben Zvi tulkitsee tekstien olevan oman yhteisön tulkintaa historiastaan ja tapahtumien etenemisestä.⁹⁹ Tekstien ajoituksen suhteen tutkijoiden näkemykset hajaantuvat, mutta päälinjana on, että A on vanhin, ja kirjoitettu pian tapahtumien jälkeen, B1 on kirjoitettu 600-luvun aikana, ja B2 on kohdista kaikkein nuorin, ja se on kirjoitettu pakkosiirtolaisuuden yhteydessä tai sen jälkeen.¹⁰⁰ Na'aman argumentoi, että A:n kirjoittamisajankohta on perusteltua sijoittaa pian tapahtumien jälkeen, koska se on yhteneväinen assyrialaisen tekstien kanssa. Hänen mukaan B1 kirjoitettiin Sanheribin murhan (681 eKr.) jälkeen tai Assyrian ja Egyptin välisten taisteluiden jälkeen 690–660 eKr. B2 taas kirjoitettiin hänen mukaansa vasta 562 eKr. jälkeen.¹⁰¹ Na'amanin perustelut B2:n ajoitukselle nojaavat siihen, että siinä viitatus paikkakunnat vaikuttavat olevan Babylonian tuhoamia, ja siinä välittyy pakkosiirtolaisuuden ajan käsityksiä.¹⁰² Tässä tutkimuksessa hyväksyn Na'amanin tekemän karkean ajoituksen lähdeteksteille. Huomioin kuitenkin

⁹⁶ Hobbs 1985, 248–249, 268.

⁹⁷ Gallagher 1999, 253.

⁹⁸ Young 2012, 84.

⁹⁹ Ben Zvi 2003, 104–105.

¹⁰⁰ Na'aman 2005, 185, 188–189; Cogan&Tadmor 1988, 243–244.

¹⁰¹ Na'aman 2005, 185, 188–189. Gallagherin mukaan B on kokonaisuudessaan kirjoitettu pian tapahtumien jälkeen, mutta siihen on mahdollisesti lisätty osioita pakkosiirtolaisuuden aikana. (Gallagher 1999, 14.) Provanin mukaan B on todennäköisesti ollut jossain muodossa jo ennen pakkosiirtolaisuutta ja ennen Josian kuninkuutta. (Provan 1988, 121–122.)

¹⁰² Na'aman 2005, 189; Na'aman 2003, 212, 219.

sen, että tekstien sisällä voi olla eri aikoina tekstiin liitettyä ainesta, mikä johtaa johtopäätökseen, että ajoitus on suuntaa antava.

Jesajan kirjan tekstin muotoutumisen osalta Barton tulkitsee, että profeettojen sanat siirtyivät seuraaville sukupolville profeettakoulujen kautta. Profeetan puheita siirrettiin suullisesti ja kirjattiin myös kirjalliseen muotoon. Materiaalin väitettiin johtavan suoraan varsinaiseen profeettaan, mutta yksi teoria on, että se olisi profeettakoulujen aikaansaannos. Profeettakirjat kasvoivat niissä kerroskerrokselta.¹⁰³ Jesajan kirjassa on vain yksi kohta, joka viittaa hänen oppilaisiinsa (Jes. 8:16). Bartonin ajatusmalli profeettakouluista onkin hypoteettinen, enkä näe sille riittäviä perusteita. Näkemykseni mukaan kirjat ovat kuitenkin voineet muotoutua vähitellen.

Näkemykset kohtien A, B1 ja B2 kirjoittamisen syistä vaihtelee tutkijoiden välillä. Albertzin mukaan Jerusalemin säästymisestä kertovaa tekstiä käytettiin propagandatekstinä vuonna 588 eKr. esimerkkinä siitä, kuinka Jumala oli pelastanut Jerusalemin.¹⁰⁴ Longin mukaan tarkoituksena oli luoda pohjaa sille, että Daavidin kuninkuus ja Jerusalem tulevat kestävämmän. Pohjoinen Israel tuhottiin, koska liittoa rikottiin ja eteläinen Juuda sen sijaan säilyi, koska Hiskia luotti Jahveen.¹⁰⁵ Na'amanin tulkitsee, että tekstit ovat myöhemmän kirjoittamisajankohdan takia ideologisesti värittyneitä. Niissä Hiskia halutaan esittää hyvänä kuninkaana, joka kapinoi Assyriaa vastaan pelastaen Juudan ja Jerusalemin.¹⁰⁶ Ben Zvi tukee Na'amanin näkemystä argumentoiden, että Toisen kuninkaiden kirjan narratiivi on kirjoitettu niin kuin Juudalla olisi uhka luhistua samoin kuin Israelilla.¹⁰⁷ Myös Valkaman mukaan Jerusalemin tuho vaikutti laajasti juutalaiseen uskontoon, mikä näkyy monissa Vanhan testamentin teksteissä.¹⁰⁸ Jerusalemin säästymisen vuonna 701 eKr. ja Jerusalemin tuhon yhteyden selvittäminen vaatisi laajempaa tutkimusta, jotta saataisiin riittävät perustelut näkemyksen tueksi. Hyväksyn näkemyksen, että erityisesti myöhäiseksi ajoitetun B2:n osalta on hyvä pohtia myöhemmän kirjoitusajankohdan merkitystä tekstille.

Tekstien yhteyttä deuteronomistiseen historiateokseen on myös tutkittu. Conroyn mukaan deuteronomistit näkivät Hiskian hyvänä kuninkaana, koska hän

¹⁰³ Barton 1995, 22–23.

¹⁰⁴ Albertz 1994, 239.

¹⁰⁵ Long 1991, 198.

¹⁰⁶ Na'aman 2005, 113–114.

¹⁰⁷ Ben Zvi 2003, 81, 84.

¹⁰⁸ Valkama 2016, 53.

poisti epäjumalien uhripaikkoja. Hänen merkitystään oli siksi korostettava.¹⁰⁹ Hobbs ajattelee Toisen kuninkaiden kirjan lopun 19:35–37 olevan deuteronomistien lisäys.¹¹⁰ Siinä kerrotaan enkelin tuhonneen 185 000 assyrialaista ja Sanheribin palanneen takaisin kotimaahan, jossa hänen poikansa murhasivat hänet. Myös Na’aman tulkitsee B1:n ja B2:n olevan deuteronomistien yhdistämiä, ja heidän tavoitteena oli antaa käsitys, jonka mukaan Juuda vapautui Assyrian hallinnasta.¹¹¹ Jesajan kirjan osalta Barton tulkitsee, että luvut 36–39 olisivat mahdollisesti deuteronomistien tekemä lisäys.¹¹² Yhteyttä deuteronomistiseen historiateokseen olisi syytä tutkia tarkemmin, mutta tämän tutkimuksen osalta sitä ei ole mahdollista tehdä tätä laajemmin.

3.1.3. Toisen kuninkaiden kirjan lähdekritiikki

Vaikuttaa siltä, että Kuninkaiden kirjat kirjoitettiin ennen pakkosiirtolaisuutta, mutta niitä editoitiin sen aikana. Provanin mukaan ensimmäinen editio Kuninkaiden kirjasta päättyi mahdollisesti Hiskiaan, ja osa kirjoitettiin Josian hallintokauden aikana.¹¹³

Sisällön osalta on tärkeää huomata, että Kuninkaiden kirjoja ei ole tehty kunnioittamaan kuninkaita vaan Jumalaa.¹¹⁴ Myös Toisen kuninkaiden kirjan näkökulmana on Jumala ja Juuda, ja tapahtumien keskeisin paikka on Jerusalem.¹¹⁵ Näkökulma vaikuttaa siihen, mitä kirjoitetaan ja miten kirjoitetaan. Samoin kuin siihen, mitä jätetään kirjoittamatta.

Kuninkaiden kirjan osalta Jerusalemin säästymisestä kertova kohta on ainut, missä kerrotaan kirjaoprofeetasta. Se on myös ainut, joka sisältää runoutta, ja on kokonaisuutena yksityiskohtainen muuhun aineistoon verrattuna.¹¹⁶ Vaikuttaa siltä, että etenkin Toisen kuninkaiden kirjan kohta 18:17–19:37 on erilainen suhteessa muuhun aineistoon Kuninkaiden kirjassa. Näen mahdolliseksi, että se on myöhemmin liitetty osaksi Kuninkaiden kirjaa, ja olisi peräisin profetaalisista piireistä.

¹⁰⁹ Conroy 1983, 234.

¹¹⁰ Hobbs 1985, 273.

¹¹¹ Na’aman 2005, 188–189. Cogan&Tadmor tulkitsevat tekstillä olevan yhteyksiä deuteronomistiseen koulukuntaan. (Cogan&Tadmor 1988, 243.)

¹¹² Barton 1995, 24.

¹¹³ Provan 1988, 133, 142–143, 157.

¹¹⁴ Lemche 2003, 160.

¹¹⁵ Ben Zvi 2003, 82.

¹¹⁶ Young 2012, 127.

Kuninkaiden kirjan mukaan Juuda vapautui Assyrian hallinnasta Hiskian aikana ja pysyi itsenäisenä aina Josian aikaan saakka. Tutkimuksen valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että Juuda toimi Assyrian vasallina.¹¹⁷

Toisessa kuninkaiden kirjassa on kohta (18:14–16), jota ei ole Jesajan kirjassa. Kohta kertoo lunnaiden antamisesta Sanheribille. Young kuitenkin antaa neljä syytä sille, miksi kohta kuului alun perin Toiseen kuninkaiden kirjaan, eikä ole siihen myöhempi lisäys. Hänen mukaan: 1) päiväys on tyypillinen kuninkaiden kirjalle, muttei profeettakirjallisuudelle. 2) Hiskian hallintovuosista puhutaan Toisessa kuninkaiden kirjassa ja se on looginen osa sitä. 3) Toinen kuninkaiden kirja 18:14–16 ei ole ymmärrettävissä ilman, että edellä on kerrottu Sanheribin valloituksista. 4) Lunnaiden antamiseen löytyy paralleeli Toisesta kuninkaiden kirjasta (16:5, 7–9) kuningas Ahasin osalta. Näin ollen lunnaiden antaminen olisi ollut alkuperäinen osa Toista kuninkaiden kirjaa ja poistettu Jesajasta.¹¹⁸

3.1.4. Jesajan kirjan lähdekritiikki

Jesajan kirja jaetaan perinteisesti kolmeen osaan 1–39, 40–55 ja 56–66 niiden kirjoittamisajankohdan mukaisesti. Tutkijoiden keskuudessa vallitsee yksimielisyys siitä, että luvut 40–66 kuuluvat myöhemmälle profeetalle tai profeetoille. Myös Jesajan kirjan lukujen 1–39 osalta Barton pohtii niiden reflektioivan myöhempää aikaa, ja hänen mukaansa voi olla mahdotonta saada tietoa autenttisesta Jesajasta ja hänen sanomastaan. Kuitenkin osa tekstistä vaikuttaa kuvaavan 700-luvun eKr. Juudaa, ja tekstit näyttävät johtavat yhteen alkulähteeseen.¹¹⁹

Jerusalemien säästymisestä kertovat Jesajan kirjan luvut 36–37 poikkeavat aikaisemmasta tekstistä. Juudan hallitsevaa luokkaa arvostellaan luvuissa 28–33, mutta luvuissa 36–37 arvostelua ei ole.¹²⁰ Tämä huomio on merkittävä. Jesajan kirjan osalta Jerusalemien säästymiseen liittyvä teksti on selkeästi erilainen kuin kirjan muu sisältö. Toisen kuninkaiden kirjan kohta 18:17–19:37 vaikuttaa olevan lainaus profetaalisista piireistä. Toisaalta kohta ei sellaisenaan sovi myöskään osaksi Jesajan kirjaa, minkä pohjalta voidaan päätellä, että Toisen kuninkaiden kirjan ja Jesajan kirjan kirjoittajat ovat saattaneet lainata sen jostain ulkopuolisesta lähteestä.

Youngin mukaan Jesajan kirjaan on lisätty osa Kuninkaiden kirjaa, millä voitiin vahvistaa, että profetiat toteutuivat ja ne olivat historiallisia. Vastaava lai-

¹¹⁷ Grabbe 2007, 214–215.

¹¹⁸ Young 2012, 125–126, 136.

¹¹⁹ Barton 1995, 13–14, 20.

¹²⁰ Blenkinsopp 2000, 458.

naus profeettakirjassa ei ole kuitenkaan ainutlaatuinen, sillä myös Jeremian kirjan lopussa lainataan Toista kuninkaiden kirjaa (vertaa Jer. 52:1–27 ja 2. Kun. 24:18–25:21). Youngin näkemyksen mukaan lainaus Jesajan kirjan keskellä ei kuitenkaan ole samalla tavalla vahvistamassa sanomaa.¹²¹ Kohta on kuitenkin niin poikkeava Jesajan kirjan sisällä, että sitä on vaikea nähdä kirjan alkuperäisenä tekstinä. Kohta eroaa tekstistä myös Jesajasta käytetyn persoonan osalta. Luvuissa 36–38 puhutaan Jesajasta myös poikkeuksellisesti kolmannessa persoonassa, mikä vahvistaa sitä näkökulmaa, että kyseessä olisi lainaus.

3.1.5. Yhteenveto

Lähtöoletuksena minulla on lähdekirjallisuuteen pohjaten, että Jesajan kirjan luvut 36–37 ovat mahdollisesti lainausta Toisesta kuninkaiden kirjasta. Toinen kuninkaiden kirja on lähteenä mahdollisesti alkuperäisempi, ja siksi analyysini keskeisin Vanhan testamentin lähde. Jesajan kirjan osalta keskityn analysoimaan kirjan ainutlaatuisia piirteitä ja eroja suhteessa Toiseen kuninkaiden kirjaan.

Kirjojen osalta ymmärrän perusteluja, joilla perinteinen jako kolmeen osaan (A (2. Kun 18:13–16), B1 (2. Kun 18:17–19:9a / Jes. 36:1–37:9a) ja B2 (2. Kun. 19:9b–35 / Jes. 37:9b–36)) on tehty, mutta tulkintani mukaan jako ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen kuin tutkimuksessa on aikaisemmin ajateltu. Teksti sisältää mahdollisesti eri aikoina tuotettua ja editoitua tekstiä, mutta jokaista kohtaa on tutkittava erikseen ja pääteltävä, mitä historiallista tietoa siitä voidaan löytää. Tässä tutkimuksessa tekstikohtiin voidaan kuitenkin viitata perinteisillä käsitteillä: A, B1 ja B2.

Ajoituksen suhteen oletuksenani lähdekirjallisuuteen nojaten on, että A on vanhin, ja syntynyt pian tapahtumien jälkeen. B1 on syntynyt 600-luvun puolessa välissä, ja B2 pakkosiirtolaisuuden aikana. Käytän arvioita ajoituksesta pohtiessani historiallista luotettavuutta. Ajoituksen osalta otan kuitenkin huomioon, että se on suuntaa antava ja jokaisen tiedon luotettavuutta on tärkeä pohtia erikseen analyysin yhteydessä.

Arvioidessani historiallisia tapahtumia ja henkilöiden roolia en sulje mitään kohdista A, B1 ja B2 analyysin ulkopuolelle. Tulkiten kuitenkin lähteen A luotettavuuden ja käytettävyyden merkittävimmäksi. B1:ssä on historiallisesti luotettavaa tietoa, ja B2 on tekstikohdista eniten kyseenalaiseksi asetettu sen ajoituksen ja

¹²¹ Young 2012, 126–127.

ideologisten syiden tähden. Jokaista tekstikohtaa ja sen osia tarkastelen itsenäisesti ja osana kokonaisuutta.

3.2. Toinen kuninkaiden kirja

3.2.1. Analyysi (2. Kun. 18:13–19:37)

Aloitan referoimalla tekstin, josta teen yksityiskohtaisen analyysin. Analyysissä keskityn tutkimaan, mitä historiallisesti merkittäviä asioita tapahtui ja millainen rooli kuningas Hiskialla oli tapahtumien etenemisessä.

Toisen kuninkaiden kirjan 18:13–16 mukaan Assyrian kuningas Sanherib hyökkää Juudaan ja valloittaa sen linnoitetut kaupungit Hiskian ollessa Juudan kuninkaana. Sanherib määrää lunnaat maksettavaksi ja Hiskia toimittaa ne Sanheribille.

Sanherib lähettää neuvonantajansa uhkailemaan Hiskiaa ja Jerusalemin asukkaita. Neuvonantajat sanovat, ettei Egyptiin tai kuningas Hiskiaan kannata luottaa, eivätkä he pysty pelastamaan jerusalemlaisia Assyrian käsistä. Neuvonantajat kehottavat jerusalemlaisia antautumaan. Kun Hiskia kuulee uhkauksen, hän konsultoi profeetta Jesajaa, joka vakuuttaa, että Sanherib palaa omaan maahansa ja kuolee siellä. (2. Kun. 18:17–19:9a)

Seuraavaksi Sanherib toimittaa kirjeen Hiskialle, jossa mainitaan, että Jahve ei pelasta Juudaa, niin kuin ei muidenkaan kansojen jumalat ole heitä pelastaneet. Hiskia vie kirjeen temppeliin ja rukoilee Jahvea pelastamaan heidät. Profeetta Jesaja tuo Jahven vastauksen, jonka mukaan: Sanherib on herjannut Jahvea ja Jahve vie Sanheribin takaisin omaan maahansa valtaamatta kaupunkia, ja Juuda pelastuu. Profetian jälkeen enkeli tuhoaa 185 000 assyrialaista sotilasta. Sanherib palaa takaisin omaan maahansa ja kuolee omien poikiensa surmaamana. (2. Kun. 19:9b–37)

Jakeen 18:13 mukaan Sanherib hyökkää kaikkia Juudan kaupunkeja vastaan ja valloittaa ne. Sana ”kaikki” on erikoinen, koska jatkossa puhutaan kuitenkin siitä, että Jerusalem säästy. Onko sanalla pyritty kuvaamaan pelkästään hyökkäyksen laajuutta ja kokonaisvaltaista uhkaa Juudaa kohtaan? Vai onko kuvauksen tarkoituksena antaa ymmärtää, että Juuda vallattiin ja se joutui alamaiseksi Assyrialle? Jos tekstin tarkoituksena on puhua siitä, miten Jerusalem säästy, teksti alkaa ainakin yllättävällä tavalla.

Jakeessa 18:14 on Hiskian kommentti, joka on ensimmäisessä persoonassa. Sen mukaan Hiskia katu tekojaan ja antautuu Sanheribin edessä. Evansin mu-

kaan onkin erikoista, että lause on mukana tekstissä, jota pidetään historiallisimpana.¹²² Hiskian roolin osalta se kuvastaa taitoa itsetutkisteluun ja aktiivisuutta ratkaista tilanne niin, ettei Assyria valtaisi koko Juudaa. Kohdassa ei kuitenkaan puhuta Jerusalemin säästymisestä, vaan pelkästään siitä, että Sanherib lakkaisi ahdistamasta Juudaa. Hiskia toimittaa viestin Sanheribille Lakisiin, jossa hän on valtaamassa kaupunkia. Hiskian osalta se osoittaa pyrkimystä reagoida Juudan tilanteeseen vielä, kun se on jollain tavalla mahdollista. Lunnasta neuvottelemisen Lakisin yhteydessä vaikuttaa mielestäni historiallisesti perustellulta.

Teksti jatkuu jakeissa 18:15–16 niin, että Sanherib määrää Hiskian maksettavaksi lunnaat, jotka Hiskia kerää kasaan. Lunnaiden antaminen ei ole poikkeuksellista Kuninkaiden kirjassa. Toisen kuninkaiden kirjan jakeissa 15:19–20 Israelin kuningas Menahem antaa Assyrian kuninkaalle tuhat talenttia hopeaa ja sen jälkeen Assyrian kuningas palaa omaan maahansa. Toisen kuninkaiden kirjan 12:9 mukaan Joas maksaa lunnaat Syyrian kuningas Hasaelille ja Toisen kuninkaiden kirjan 16:8–9 mukaan Ahas maksaa lahjukset Tiglatpileserille, jotta tämä pelastaa Juudan Syyrian käsistä.

Lunnaiden osalta kerrotaan, että Hiskia antaa kaiken aarrekammioista, ja repii irti temppelein ovet ja ovien piilien päällysteetkin, jotta saa riittävät lunnaat kasaan. Tällä on erikoinen yhteys jatkoa ajatellen. Toisen kuninkaiden kirjan 20:13 mukaan Babylonian kuninkaan vierailun yhteydessä Hiskia näyttää aarrekammionsa, joista löytyy kultaa, hopeaa ja arvotavaroita. On erikoista, jos Hiskia antaa lunnaiden yhteydessä kaiken, mitä hänellä on, mutta muutama vuosi myöhemmin hänellä olisi aarrekammioissa taas paljon arvotavaroita.

Blenkinsoppin argumentoikin, että lunnaiden antaminen saattaa olla myöhempi lisäys.¹²³ Kohta lunnaiden maksamisesta on voitu lainata jonkun toisen kansan historian kirjoista. Koska Jesajan kirjassa mainintaa lunnasta ei ole, niin pohdin asiaa tarkemmin Jesajan kirjan analyysin yhteydessä.

Hiskian oikea-aikainen toiminta lunnaiden antamiseksi oli merkittävä Jerusalemin säilymiseksi. Albertz toteaaakin, että Juuda joutui kokemaan kovia Assyrian hyökkäyksen kautta, mutta välttyi täydelliseltä tuholta juuri lunnaiden maksamisen avulla.¹²⁴ Näkemykseni mukaan lunnaat on yksi syy Jerusalemin säästymiselle. Lunnaiden antaminen kertoo myös Hiskian aktiivisesta toiminnasta tilanteen ratkaisemiseksi.

¹²² Evans 2009, 42.

¹²³ Blenkinsopp 2000, 460.

¹²⁴ Albertz 1994, 163.

Jos kohtaa A ajatellaan itsenäisenä kertomuksena Jerusalemin säästymisestä, ja ajatellaan, että kohdat B1 ja B2 eivät ole osa alkuperäistä kertomusta, niin kertomus päättyy erikoisesti. Lunnat maksettiin, mutta mitään loppuratkaisua ei ilmaistu. Miten Sanherib suhtautui lunnaisiin? Miten Assyrian sotajoukot reagoivat tilanteeseen?

Jakeen 18:17 mukaan, kun Sanherib on valtaamassa Lakisia ja hän lähettää neuvonantajansa Jerusalemiin. Puheenpitäjänä toimii Rabsake tai ylin juomanlaskija, jota hänen nimensä tarkoittaa.¹²⁵ Rabsaken argumentit jerusalemilaisille ovat, että Egyptiin ei kannata luottaa, Jahveen ja Hiskiaan ei kannata luottaa, jerusalemilaisilla ei ole riittävää puolustusta, ja Hiskia on loukannut Jahvea ja aiheuttanut hyökkäyksen. Jerusalemlaisten tulisi sen sijaan tehdä rauha Assyrian kanssa ja se mahdollistaisi kansalle hyvät olot, mutta tulevaisuudessa siirron Assyriaan. Myöhemmästä ajankohdasta johtuen Cogan ja Tadmor ajattelevat, ettei teksti sisällä Rabsaken alkuperäistä argumentointia.¹²⁶ Tosin sen todentaminen vääräksi tai todeksi on tutkimuksen keinoin tällä hetkellä mahdotonta. Blenkinsoppin mukaan Rabsaken puheessa ei ole mitään yllättävää. Hän argumentoikin, että puheessa on käytännöllisiä, jumalallisia ja ideologisia syitä, joiden takia jerusalemlaisten pitäisi antautua.¹²⁷ Rabsaken uhkaukset kohdistuivat myös piiritykseen ja sen myötä tilanteen pahenemiseen Jerusalemissa. Dubovskýn mukaan piirityksen aikana ruuasta oli pulaa ja ihmiset saattoivat syödä rottia, myrkyllisiä kasveja ja jopa omaa ulostettaan. Piiritystilanteista kerrotaan Vanhan testamentin muissakin tekstikohdissa: esimerkiksi 5. Moos. 28:53 ja 2. Kun. 6:24–31 mukaan ihmiset söivät jopa toisiaan.¹²⁸ Näkemykseni mukaan piirityksellä uhkaus oli konkreettinen ja todellinen vaatimus, jonka avulla jerusalemlaisia koitettiin saada antautumaan. Piirittämisen pelko oli myös todellinen, koska Lakisin valtaus vaikuttaa tapahtuneen ennen Jerusalemin läheisyyteen siirtymistä.

Toisen kuninkaiden kirjan kohdissa 18:18, 26, 37 ja 19:2 mainitaan yhtenä Hiskian virkamiehistä hänen hovikirjurinsa Sebna. Kohdassa 19:2 mainitaan Sebnan lähteneen mukaan viemään viestiä Jesajalle. B1-historiallisuuden pohdinnan kannalta, tämä voi olla tärkeä huomio. Kirjurin mukana oleminen mahdollistaa asioiden ylöskirjaamisen. On mahdollista, että tekstiin on säilytetty myös keskusteluita, joita muurin molemmin puolin käytiin neuvonantajien välillä. Toisen

¹²⁵ Blenkinsopp 2000, 470; Hobbs 1985, 256. Jos B1 olisi jatkoa A:lle, niin Rabsaken toiminta ei kuulosta järkevältä valtaviennin maksun jälkeen (Blenkinsopp 2000, 460).

¹²⁶ Cogan&Tadmor 1988, 243.

¹²⁷ Blenkinsopp 2000, 471.

¹²⁸ Dubovský 2006, 11, 17.

kuninkaiden kirjan 18:34–35 kohdassa viitataan paikkoihin, jotka ovat tuhoutuneet samoin kuin nyt tuho uhkasi Juudaa. Na’aman viittaa Hayim Tadmoriin, jonka mukaan kohdassa mainitut paikat Hamat, Arpad ja Sefarvaim olivat osallistuneet kapinaan Syyria-Palestiinassa. Sargon II kukisti tuon kapinan.¹²⁹ Jerusalemia uhkasi nyt samanlainen kohtalo kuin niitä kaupunkoja, jotka Assyria oli tuhonnut aikaisemmin.

Toisen kuninkaiden kirjan 19:1 mukaan, kun Hiskia kuuli uhkaukset, hän repäisee vaatteensa ja pukeutuu säkkikankaaseen. Ele kuvastaa katumusta ja murhetta avuttomassa tilanteessa.¹³⁰ Hiskian rooli on ollut lähteessä tähän saakka passiivinen, mutta nyt hän lähettää neuvonantajansa ottamaan yhteyttä profeetta Jesajaan. Profeetan konsultointi kriisin keskellä oli tuohon aikaan yleinen tapa Lähi-idässä.¹³¹ Jesaja esitellään kohdassa vain lyhyesti, vaikka hän ei ole esiintynyt Kuninkaiden kirjassa aikaisemmin. Hobbsin mukaan lyhyt esittely kuvastaa, että Jesaja oli yleisesti tunnettu. Lisäksi Jesajan tavanomainen ilmestyminen tarinaan voi kuvastaa hänen todellista esiintymistä itse tapahtumassa.¹³²

Hiskia lähettää Jesajalle sanoman, jossa hän pyytää Jahvea kuulemaan ja rankaisemaan Sanheribia hänen sanoista Juudaa ja Jahvea vastaan (2. Kun. 19:3–4). Hiskia ei luota joukkojensa vahvuuteen tai muuriensa kestävyYTEEN, vaan lähteen mukaan pyytää Jumalalta apua tilanteen ratkaisemiseksi.¹³³ Hobbs päätelee, että tässä saattaa näkyä pohdintaa siitä, kokeeko Juuda nyt saman kohtalon kuin pohjoisvaltio Israel.¹³⁴ Hiskian viesti Jesajalle on täynnä epävarmuutta omaa kykyä ja osaamista kohtaan. Jesajan antama Jahven vastaus on vastakohta Hiskian viestille. Tekstin mukaan kuningas ja profeetta eivät kohtaa tapahtumassa kasvokkain, mikä vaikuttaa erikoiselta.

Toisen kuninkaiden kirjan jakeessa 19:9a mainitaan, että kun Rabsake palaa Sanheribin luokse, joka on siirtynyt Lakisista Libnaan, niin Sanherib kuulee, että Etiopian kuningas Tirhaka on lähtenyt sotimaan häntä vastaan (2. Kun. 19:8–9a). Kohdassa ei mainita, miten se vaikutti Sanheribiin. Teksti ei kerro, lähtikö hän sotimaan Tirhakaa vastaan tai miten mahdollisessa sodassa kävi. Asiaan ei myöskään palata myöhemmin. Maininta Tirhakasta on herättänyt tutkijoiden mielen-

¹²⁹ Na’aman 2003, 204–205.

¹³⁰ Evans 2009, 130; Watts 1987, 34.

¹³¹ Evans 2009, 131; Blenkinsopp 2000, 474. Esimerkiksi Juudan kuningas Sidkia konsultoi Jeremiaa (Jer 37:3) ja Juudan kuningas Josia lähettää neuvonantajansa kysymään neuvoa profeetta Huldalta (2. Kun. 22:13–14).

¹³² Hobbs 1985, 249, 274.

¹³³ Long 1991, 232.

¹³⁴ Hobbs 1985, 247–249.

kiinnon. Tirhakan tosin tuli Faraoksi vasta 690 eKr., mutta häntä kutsutaan Kusun kuninkaaksi hänen steelassaan.¹³⁵ Tirhakan ikää ja kykyä johtaa armeijaa on epäilty, mutta esimerkiksi Grabben ja Youngin mukaan Tirhaka oli vuonna 701 eKr. noin 20-vuotias ja hän saattoi johtaa armeijaa Assyriaa vastaan.¹³⁶

Cogan ja Tadmor nostaa esille, että koko B1:ssä Hiskian rooli on varsin pieni.¹³⁷ Hän katuu ja pyytää apua Jahvelta. Blenkinsoppin mukaan Jesajan rooli taas on B1:ssä suurempi¹³⁸ ja Grabben mukaan jopa dominoiva.¹³⁹ Jesaja mainitaan kuitenkin vain lyhyessä kuuden jakeen kokonaisuudessa (2. Kun. 19:2–6), jossa hän kertoo Jahven sanoman eteenpäin Hiskialle. Näkemykseni mukaan Hiskian rooli B1:n osalta on Jesajaa kokonaisvaltaisempi. Hän neuvoo kansalaisia olemaan vastaamatta muurilla, ohjaa neuvonantajiaan ja toimii aktiivisesti hakien apua profeetta Jesajalta. Profeetta Jesajan rooli on melko pieni. Kun hän saa viestin kuninkaalta, niin hän toimittaa Jahvelta saadun vastauksen kuninkaalle.

Toisen kuninkaiden kirjan 19:14, mukaan toisella kertaa uhkaukset toimitetaan kirjeen muodossa. B2:n historiallinen arvo on kyseenalaistettu, mutta jos todella oli kyse kirjeestä, jonka Sanherib lähetti ja jos sitä säilytettiin huolella, niin on periaatteessa mahdollista, että B2 pitää sisällään historiallisesti huomioon otettavaa aineistoa.

Rabsaken uhkaukset kohdistuvat kirjeessä siihen, että Jahveen ei voi luottaa. Hän ei pelasta Juudaa Assyrian käsistä, niin kuin ei ole pelastanut muitakaan kansoja. (2. Kun. 19:10–13) Kohdassa mainitaan muita kansoja, jotka eivät ole pelastuneet Assyrian käsistä. Lista poikkeaa B1:ssä luetelluista paikoista. (2. Kun. 18:34). Na’aman liittää kohdassa (2. Kun. 19:13) esiintyvät paikat myöhäisempään aikaan, jotka olivat tunnetumpia Babyloniassa asuville pakkosiirtolaisille.¹⁴⁰

Hiskia reagoi uhkaukseen menemällä temppeliin rukoilemaan. Evansin mukaan vain Daavid ja Salomo ovat toimineet samoin.¹⁴¹ Onkin mahdollista, että Hiskia halutaan esittää lähteessä ideaalisena kuninkaana, ja hänen toimintansa halutaan yhdistää Daavidiin.¹⁴² Daavidiin viitataan myös kohdassa 19:34, jossa tekstin mukaan Jesaja profetoi Jerusalemin pelastuvan juuri Daavidin tähden.

¹³⁵ Young 2012, 73–74.

¹³⁶ Young 2012, 74–76; Grabbe 2007, 200.

¹³⁷ Cogan&Tadmor 1988, 243.

¹³⁸ Blenkinsopp 2000, 469.

¹³⁹ Grabbe 1995, 75.

¹⁴⁰ Na’aman 2003, 204–212.

¹⁴¹ Evans 2009, 125.

¹⁴² Hobbs 1985, 262–263.

Teksti jatkuu Jahven vastauksella, jonka profeetta Jesaja toimittaa. Tälläkään kerralla Hiskia ja Jesaja eivät kohtaa toisiaan, vaan profeetta lähettää viestin Hiskialle. Sen mukaan Assyria on halveksinut Jahvea ja Jahve vie assyrialaiset takaisin omaan maahansa. Juudan jäännökselle luvataan parempia aikoja, ja ettei Jerusalemiä tulla piirittämään. (2. Kun. 19:20–34) Grabbe nostaa esille, että Hiskia rukoilee suoraan Jahvea. Jesaja tuo Jahven vastauksen ilman selkeää yhteyttä tiedonsiirron suhteen. Grabben mukaan Hiskian rooli on B2:ssa suurempi ja Jesajan rooli sen sijaan pienempi.¹⁴³ Vastaväitteenä Grabbelle totean, että vaikka Hiskian toiminnan kuvaus on laajempaa B2:ssa, niin Jesajan profetia hallitsee B2:n kuvausta (2. Kun. 19:20–34).

B2 päättyy kuvaukseen enkelistä, joka tuhoaa 185 000 assyrialaista (2. Kun. 19:35). Tämä jumalallinen väliintulo on yllättävä, eikä siinä ole ihmisiä myötävaikuttamassa tapahtumiin.¹⁴⁴ Historioitsija Josefus tulkitsee assyrialaisten kuoleman aiheuttajaksi ruton. (NCWJ 10.21) Näkemykseni mukaan on mahdollista, että enkelin aiheuttama tuho voidaan tulkita eräänlaiseksi epidemiaksi.

Mielenkiintoinen pohdinnan aihe on lisäksi edellä mainitun tapahtuman ja Herodotoksen tekstien välinen mahdollinen yhteys. Herodotos kertoo Sanheribista, joka valtaa faaraon maita ja hiiret tuhoavat Sanheribin joukot.¹⁴⁵ Grabben näkemyksen mukaan Herodotoksen teksti ei ole kehittynyt Vanhan testamentin tekstistä, eikä hän näe siihen yhtymäkohtia. Hänen mukaan Herodotoksen mahdollisuudet päästä Vanhan testamentin tekstiin käsiksi olivat olemattomat. Egyptin tappiota ei voida myöskään todentaa Sanheribia vastaan, mutta tietenkin yllättävä tappio Egyptille olisi voinut olla mahdollinen perääntymisen syy Assyrialle.¹⁴⁶ Coganin ja Tadmorin mukaan Herodotoksen mainitsema taistelu on mahdollisesti myöhempi. Se saattaa liittyä Assarhaddonin hyökkäykseen Egyptiä kohtaan vuonna 671 eKr.¹⁴⁷ Gallagher tulkitsee Herodotoksen tekstillä olevan vain vähän historiallista arvoa.¹⁴⁸ Grabben mukaan se pitää kuitenkin tutkia kunnolla, eikä sitä ole syytä suoraan sulkea pois, vaan hänen mukaan Herodotoksella on myös historiallisesti luotettavaa sanottavaa.¹⁴⁹ Jotta Herodotoksen teksti voitaisiin ottaa

¹⁴³ Grabbe 1995, 75.

¹⁴⁴ Blenkinsopp 2000, 478.

¹⁴⁵ Blenkinsopp 2000, 460. Tekstin englanninkielinen käännös Grabben toimesta kirjassa: ”Like a Bird in a Cage” (Grabbe 2003, 134–135).

¹⁴⁶ Grabbe 2003, 136–137

¹⁴⁷ Cogan&Tadmor 1988, 250–251.

¹⁴⁸ Gallagher 1999, 17.

¹⁴⁹ Grabbe 2003, 140.

osaksi historiallista rekonstruktiota, sitä täytyisi tutkia laajemmin, mikä ei ole mahdollista tämän tutkimuksen osalta.

Toisen kuninkaiden kirjan Jerusalemin säästymiseen liittyvä kohta päättyy jakeisiin 19:36–37. Brevard S. Staden mukaan ne ovat B1:n viimeiset jakeet.¹⁵⁰ Niiden mukaan Sanherib palaa joukkoineen Niniveen, ja hän kuolee siellä poikiensa toimesta. Sanheribin kuolema on ajoitettu vuoteen 681 eKr., ja sen on todettu tapahtuneen hänen poikiensa toimesta.¹⁵¹ Jesajan ennustuksessa ilmoitetut kuolintapa ja kuolinpaikka vaikuttavat toteutuneen tekstin antaman kuvauksen mukaisesti.

3.2.4. Yhteenveto

Historiallisessa rekonstruktiossa käytettävää tietoa on löydettävissä lähteistä. Toisen kuninkaiden kirjan osalta vaikuttaa siltä, että Sanherib hyökkäsi Juudaan. Se, mahtoivatko Sanheribin ja Hiskian virkamiehet käydä keskusteluja taistelun yhteydessä, on todennäköistä, mutta epävarmaa on, mitä keskusteluissa tarkemmin puhuttiin. Etenkin B1:ssä keskustelun osalta ei ilmene sellaisia seikkoja, joiden perusteella historiallisuus pitäisi kyseenalaistaa. Kirjurin läsnäolo mahdollisti keskustelujen ylöskirjaamisen, ja näin ollen historiallinen säilytettävyyden vahvistui.

Mikä oli editoijan ajatus tapahtumien kokoamiselle? Kohta A vastaa tarkimmin kysymykseen, mitä tapahtui. Se ei kuitenkaan kerro tapahtumien lopputulosta. Kohdat B1 ja B2 vastaavat laajemmin kysymyksiin: miksi näin tapahtui ja mikä oli tapahtumien tarkoitus. B1:n kautta tapahtumalle saadaan myös loppuratkaisu. B2:n luotettavuus ei ole selvää, ja sen yhteydet Babylonian pakkosiirtolaisuuteen herättävät epäilyn ideologisesta taustasta ja sen vaikutuksesta tekstiin.

Kuningas Hiskia on esillä kaikissa kolmessa tekstissä. Hän katu, maksaa lunnaat, antaa ohjeita kansalaisille ja pyytää apua Jahvelta profeetan välityksellä. Hiskian ja Jesajan välisestä kohtaamisesta lähteessä ei kuitenkaan ole mainintaa. Yhteyttä pidetään vain virkamiesten välityksellä.

3.3. Jesajan kirja

3.3.1. Analyysi (Jes. 36–37)

Koska Jesajan kirjan ja Toisen kuninkaiden kirjan kuvaukset tapahtumasta ovat suurelta osalta yhtenevät, en analysoi Jesajan kirjaa tekstin osalta samalla tavalla kuin Toisen kuninkaiden kirjan kanssa tein. Tarkastelussani kiinnitän huomiota

¹⁵⁰ Childs 1967, 73–103.

¹⁵¹ Blenkinsopp 2000, 475; Alberty 1994, 239.

Jesajan kirjan ainutlaatuisiin piirteisiin, yhteyksiin kirjan sisällä ja esittelen Jesajan kirjan ja Toisen kuninkaiden kirjan eroavaisuuksia.

Ennen Jerusalemin säästymisestä kertovaa tekstiä (Jes. 36–37) Jesajan kirjassa on profetioita, joita on liitetty tapahtumaan. Barton näkee autenttisenä Jesajan profetian Assyrian hyökkäyksestä Jesajan kirjassa 5:26–30.¹⁵² Young nostaa esiin Jesajan kirjan ennustuksen armeijan tuhosta Siionin edessä (Jes. 10:24–34).¹⁵³ Jesajan kirjassa historiallisen osuuden tuomisen osaksi kirjaa voi ymmärrettävästi selittää profetioiden täyttymistä. Näin historiallisen osuuden tarkoituksena olisi vakuuttaa lukija profeetan pätevyydestä ja luotettavuudesta.

Lähdekritiikin yhteydessä totesin, että on erikoista, että Jerusalemin säästymisen yhteydessä ei kritisoida Hiskiaa tai hallitsevaa luokkaa yhteyksistä Egyptiin. Kritisointia kuitenkin esiintyy aikaisemmissa luvuissa. Na’aman argumentoi Jesajan kritisoivan, että Egyptiin ei kannata luottaa Jesajan kirjan kohdassa 30:1–7.¹⁵⁴ Lisäksi Liverani tulkitsee kohdan 22:9–10 kritiikkinä Hiskiaa kohtaan.¹⁵⁵

Jesajan kirjassa kerrotaan myös Hiskian isästä, Ahasista. Tekstikohdassa (Jes. 7:1–9) on yhtäläisyyksiä Hiskian tapaukseen. Myös sen mukaan Jesaja on yhteydessä kuninkaaseen ja välittää hänelle Jahven sanan.¹⁵⁶ Kuitenkaan kohta ei kerro kuninkaan lähestyneen profeettaa tai kysyneen häneltä Jahven tahtoa.

Watts tekee mielenkiintoisen huomion Jesajan kirjan osalta siinä, että Jesajan kirjassa mainitaan useat tapahtumassa esiintyvät henkilöt muissakin kohdissa (Hiskia (1:1), Sebna (22:15) ja Eliakim (22:20))¹⁵⁷ Vaikka tyylilaji on poikkeuksellinen lukujen 36–37 osalta, niin henkilöiden suhteen yhdenmukaisuutta on olemassa.

Merkittävin eroavaisuus Jesajan kirjan lukujen 36–37 ja Toisen kuninkaiden kirjan 18:13–19:37 välillä on, että Jesajan kirjassa ei mainita lunnaita. Toisen kuninkaiden kirjan kohdan 18:14–16 jakeet puuttuvat Jesajan kirjasta kokonaan. Mikä voi olla syynä jakeiden puuttumiseen? Ainakin lunnaiden maksamista voidaan pitää häpeällisenä asiana Juudan kansalle, ja sen poisjättämisen kautta profeetan ja Jumalan toiminta ongelmallisen tilanteen ratkaisemiseksi korostuvat. Yhtenä mahdollisuutena on, että Jesajan kirjan kirjoittaja ei ole tiennyt tai pitänyt historiallisena sitä, että Hiskia olisi antanut lunnaat Jerusalemin puolesta. On

¹⁵² Barton 1995, 21.

¹⁵³ Young 2012, 84.

¹⁵⁴ Na’aman 2008, 69.

¹⁵⁵ Liverani 2005, 158.

¹⁵⁶ Blenkinsopp 2000, 459.

¹⁵⁷ Watts 1987, 24.

myös mahdollista, että Jesajan kirjaan on lainattu alkuperäisempää lähdettä, josta lunnaiden maksaminen on puuttunut ja se on myöhemmin liitetty osaksi Toista kuninkaiden kirjaa.

Jesajan kirjan teksti on lyhempi kuin Toisen kuninkaiden kirjan vastaava kohta. Jesajan kirjasta puuttuu yksittäisiä sanoja verrattuna Toiseen kuninkaiden kirjaan. Esimerkiksi Eliakimista puhuttaessa jakeessa 36:11 (vertaa 2. Kun. 18:26) puuttuvat sanat ”Hilkian poika”, ja Assyrian tuhoamista kansoista puhuttaessa jakeesta 36:19 (vertaa 2. Kun. 18:34) puuttuvat sanat ”Heenan ja Ivvan jumalat”. Puuttuvat kohdat ovat mielestäni pieniä, mutta kertovat mahdollisten editoreiden työstä tekstin osalta.

Jesajan kirja ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti lyhyempi, vaan siinä on myös lisäyksiä, joita ei löydy Toisesta kuninkaiden kirjasta. Lisäykset ovat pieniä, mutta huomioimisen arvoisia. Esimerkiksi Herrasta puhuttaessa jakeessa 37:32 (vertaa 2. Kun. 19:31) on lisäyksenä sana Sebaot, ja Sanheribin kuolemasta kertovassa jakeessa 37:38 (vertaa 2. Kun. 19:37) on lisäyksenä ”hänen poikansa”. Tutkimuksessa yleensä vaikeampi ja lyhempi teksti nähdään alkuperäisempänä. Kyseisen kohdan osalta tilanne on ongelmallisempi, kun molemmissa tekstikohdissa on lisäyksiä suhteessa toisiinsa, eikä kumpikaan ole merkittävästi erilainen.

Jesajan kirjan kohdissa 37:4 ja 37:32 mainittu; ”jäännös, joka kansasta tulisi säilymään”, on Wattsin mukaan yleisesti tunnettua puhetta Jesajalta. Jesaja puhuu jäännöksestä suhteessa israelilaisiin (Jes. 4:2, 10:20, 11:11, 11:16, 17:6 ja) ja suhteessa jerusalemilaisiin (4:3, 37:32).¹⁵⁸ Tämä huomio tukee kohtien B1 ja B2 yhteyttä profetaalisiin piireihin.

3.3.2. Yhteenveto

Jesajan kirjan kertomuksessa esiintyvät muutokset suhteessa Toiseen kuninkaiden kirjaan ovat kokonaisuudessaan pieniä. Muutokset ovat lähinnä sanojen lisäämistä tai niiden puuttumista. Merkittävin eroavuus on, ettei lunnaiden maksamista mainita Jesajan kirjassa. Näkemykseni mukaan Jesajan kirja ei anna merkittävästi uutta sisältöä historialliseen rekonstruktioon tai Hiskian toiminnan pohtimiseen.

¹⁵⁸ Watts 1987, 42–43.

4. Sanheribin piirtokirjoitukset

4.1. Lähdekritiikki

4.1.1. Yleistä

Sanheribin piirtokirjoitukset kertovat Sanheribin sotaretkistä ja rakennushankkeista. Varhaisimmat piirtokirjoitukset kertovat Sanheribin kahdesta ensimmäisestä sotarekistä. Sotaretkien määrä on hieman epäselvä. Kahdeksan sotaretkettä on saanut piirtokirjoituksissa numeroinnin, ja näillä kuningas on ollut itse mukana. Lisäksi on arvioitu, että hänen valtakautensa aikana on ollut neljä epävirallista sotaretkettä. Levantille suuntautuva sotaretki on virallisista sotaretkistä järjestyksessään kolmas, ja tässä tutkimuksessa keskityn sen tutkimiseen. Sotaretkien lisäksi piirtokirjoitukset kertovat rakennushankkeista, joita kuningas toteutti pääasiassa Ninivessä, Assurissa, ja Tarbisussa.¹⁵⁹

Keskeisimmät Sanheribin kolmannelta sotarekistä kertovat piirtokirjoitukset on ajoitettu vuosille 700–690 eKr. Ne on kirjoitettu pian tapahtumien jälkeen Assyrian jumalalle Assurille.¹⁶⁰ Esimerkiksi Rassam-sylinterin alussa mainitaan Assyrian jumala Assur, joka antoi Sanheribille vallan ja välineet sotimiseen (RINAP 3/1 4:4). Sylinterin lopussa mainitaan, että Sanherib sai voiton vihollisistaan Assurin tuella. Lisäksi mainitaan, että palatsiakin pitää kunnostaa, jotta Assur kuulee rukoukset myös seuraavien kuninkaiden aikana (RINAP 3/1 4:91–94). Kirjoitusten omistaminen jumalalle on keskeinen näkökulma Sanheribin piirtokirjoituksia tulkittaessa. Todennäköisesti kirjoituksia ei suunnattu kansalaisten luettaviksi, vaan niitä säilytettiin kuninkaan palatsissa, ja vain harvoilla oli mahdollisuus päästä niihin käsiksi. Lukutaito oli tuohon aikaan vain harvojen etuoikeus, joten kyky niiden lukemiseen rajoittui pieneen eliittiin.

Varhaisimpien- ja myöhempien piirtokirjoitusten välillä on paljon yhdenmukaisuutta. Myöhemmissä käsikirjoituksissa tekstejä on hieman lyhennetty, jotta ne mahtuvat sylintereihin, kun sotaretkiä on tullut lisää.¹⁶¹

Hobbsin mukaan liioittelu oli yleistä Assyrian piirtokirjoituksissa.¹⁶² Piirtokirjoitusten näkökulma on vahvasti Assyria-keskeinen, ja kuninkaan toiminta kuvataan positiiviseen sävyyn. Jumalille kirjoittaminen motivoi kertomaan asiat hyvässä valossa. Kirjoituksissa ei ole kritiikkiä kuningasta kohtaan, eikä niissä ole

¹⁵⁹ Grayson&Novotny 2012, 1, 9–10. Matty tutkii sotaretkiä laajemmin tuoreessa tutkimuksessaan. (Matty 2016, 19–64)

¹⁶⁰ Grayson 1991b, 223.

¹⁶¹ Gallagher 1999, 10–11.

¹⁶² Hobbs 1985, 272.

mainittu epäonnistuneita sotaretkiä, vaan ne kuvastavat kuninkaan voittokulkua jumalten suosiossa. Liioittelun huomioiminen on tärkeää tulkittaessa piirtokirjoituksia ja pohdittaessa niiden sisältöä.

Knaufin mukaan kirjoitukset sisältävät historiaa, mutta myös propagandaa.¹⁶³ Piirtokirjoituksilta ei voi odottaa modernin historiankirjoituksen objektiivisiä pyrkimyksiä, vaan on ymmärrettävä, että piirtokirjoituksissa tulkitaan tapahtumia ja pyritään antamaan tietynlainen kuva hallitsijan toiminnasta, joka voi edistää hänen pyrkimyksiään maan johdossa. Teksteistä on löydettävissä historiallista tietoa Assyrian näkökulmasta kirjoitettuna.

Tässä tutkimuksessa keskityn varhaisimpiin piirtokirjoituksiin, joista Rassam-sylinteri on kaikkein varhaisin ja siksi keskeisin tutkimuskohde. Muita tärkeitä tutkimuskohteita ovat Taylor-prisma ja Smithin härkápatsaat, jotka on kuitenkin ajoitettu Rassam-sylinteriä myöhäisimmiksi, joten niitä tutkimalla selviää, miten tapahtumia on myöhemmin tulkittu, kun tekstiä on jouduttu tiivistämään sotaretkien määrän lisääntyessä. Tekstien ajoitusta pohdin yksittäisen tekstin lähdekritiikin yhteydessä.

4.1.2. Rassam-sylinterin lähdekritiikki

Varhaisin piirtokirjoitus, joka kertoo Levanttiin suuntautuvasta kolmannesta sotaretkestä, tunnetaan nimellä Rassam-sylinteri. Vanhemmassa kirjallisuudessa Rassam-sylinteriin on viitattu nimellä Cylinder B. Sylinteri on nimetty sen löytäjän Hormuzd Rassamin mukaan. Hän teki kaivauksia Niniven Lounaispalatsissa vuosien 1878–82 aikana. Rassam-sylinterissä on tiedot Sanheribin kolmesta ensimmäisestä sotaretkestä.¹⁶⁴

Rassam-sylinteri on savisylinteri, jonka lopussa on kolofoni, jossa mainitaan, että vuosi, jolloin piirtokirjoitus on kirjoitettu, oli nimetty Mitinun Isanan kuvernöörin mukaan. (RINAP 3/1 4:95) Moderniin kalenteriin muunnettuna kyse on vuodesta 700 eKr., joten piirtokirjoitus kirjoitettiin noin vuosi sotaretkien päättymisen jälkeen.¹⁶⁵ Sylinterin teksti auttaa selvittämään, miten tapahtumia on tulkittu pian niiden tapahtumisen jälkeen.

Assyrian käyttämää kalenteria kutsutaan eponymikalenteriksi, jossa vuodet merkittiin jonkun hallitsijan tai virkamiehen mukaan. Eponymikalenteria pidetään yleisesti luotettavana lähteenä päiväysten osalta, ja sen avulla voidaan ajoit-

¹⁶³ Knauf 2003, 141–142

¹⁶⁴ Grayson&Novotny 2012, 2, 56–58.

¹⁶⁵ Grayson&Novotny 2012, 56.

taa suurempia tapahtumia. Modernien astrologisten laskelmien mukaan vuonna 763 eKr. oli auringonpimennys, mikä osuu kohdalleen Assyrian kuninkaan hallintovuoden kanssa vahvistaen kalenterin luotettavuutta.¹⁶⁶

Sylinterissä on lyhyt prologi, yhteenveto sotaretkistä, rakennuskertomus Sanheribin uudesta palatsista ja lyhyt loppusitaatti. Kolmannesta sotaretkestä kertova teksti RINAP 3/1 4:39–60 on varsinaisen analyysini kohteena, mutta käytän myös muitakin Rassam-sylinterin tekstejä olennaisten kohtien osalta.

4.1.3. Muiden Sanheribin piirtokirjoitusten lähdekritiikki

Keskeisimpiä Sanheribin kolmannesta sotaretkestä kertovia tekstejä Rassam-sylinterin lisäksi ovat Smithin härkämpatsaat ja Taylor-prisma. Ne on ajoitettu myöhäisemmiksi, mutta niiden merkitys on ollut tutkimuksessa tärkeä.

A. H. Layard löysi kivisiä härkämpatsaita ja leijonakolossin kaivauksissa vuosien 1847–51 aikana. Patsaat olivat tunnelinsuulla, joka johti Sanheribin palatsiin. Härkämpatsaita oli kaksi paria. Niissä kuvatut härät olivat viisijalkaisia, siivekkäitä, ja niillä oli ihmisen pää. Patsaisiin oli kirjoitettu tietoja Sanheribin viidestä sotaretkestä ja hänen toteuttamista rakennushankkeista. Härät tunnetaan Smithin härkämpatsaina niitä tutkineen G. Smith mukaisesti. Härkien tekovuosiksi on arvioitu 694–693 eKr.¹⁶⁷

Toinen merkittävä piirtokirjoitus, Taylor-prisma, on nimetty sen löytäjän Col. J. Taylorin mukaan. Taylor löysi piirtokirjoituksen vuonna 1830. Piirtokirjoitus tunnetaan myös nimellä Chigaco-prisma, sen nykyisen säilytyspaikan mukaisesti.¹⁶⁸ Kaksi kahdeksansivuista prismaa kertovat Sanheribin kahdeksasta sotaretkestä. Prismassa olevan eponyymipäiväyksen mukaan se ajoittuu vuodelle 691 eKr.¹⁶⁹ Taylor-prisma oli keskeisin piirtokirjoitus ennen Rassam-sylinterin löytymistä, mutta on edelleen tärkeä, koska se mahdollistaa Sanheribin kahdeksan sotaretkien tietojen vertailemisen.

4.1.4. Yhteenveto

Tutkimuksen keskeisin piirtokirjoitus on Sanheribin sotaretkistä ja rakennushankkeista kertova Rassam-sylinteri, joka on ajoitettu piirtokirjoituksista varhaisimmaksi. Tämän tutkimuksen osalta rajaan käsittelyn koskemaan sen kohtaa RINAP 3/1 4:39–60, koska se on oleellisin tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Rassam-

¹⁶⁶ Becking 2003, 47.

¹⁶⁷ Grayson&Novotny 2014, 10, 31, 45, 64.

¹⁶⁸ Grayson&Novotny 2012, 167, 169. Prismien säilytyspaikkana on The Oriental Institute of the University of Chicago.

¹⁶⁹ Grayson&Novotny 2012, 167–168.

sylinterin lisäksi huomioon Taylor-prisman ja Smithin härkäpatsaat erojen ja muutosten osalta. Taylor-prisman piirtokirjoitukset mahdollistavat myös sen, että voin vertailla Sanheribin kahdeksan sotaretken tietoja.

Rassam-sylinterin teksti on oletettavasti luotettavin assyrialaislähde tapahtuman tutkimiseen ja käyttökelpoinen historialliseen rekonstruktioon. Siihen tulee suhtautua kuitenkin kriittisesti, jotta historiallisen aineiston saa erotettua liioittelevan ja propagandamaisen kirjoitustyylin seasta.

Rassam-sylinteri on ajoitettu vuoteen 700 eKr., Smithin härkäpatsaat vuosille 694–693 eKr ja Taylor-prisma vuoteen 691 eKr. Ajoitukset otetaan huomioon historiallisen luotettavuuden arvioinnissa.

4.2. Rassam-sylinteri

4.2.1. Analyysi (RINAP 3/1 4:39–60)

Rassam-sylinterin mukaan Sanheribin kolmas sotaretki suuntautuu Levanttiin. Sanherib kukistaa kapinoivat alueet ja vie Askelonin kuninkaan perheineen Assyriaan. Ekronin kuninkaan, jonka Hiskia on vanginnut, hän palauttaa takaisin johdamaan kaupunkiaan. Sanherib sotii Egyptiä vastaan Eltekessä ja voittaa taistelun. Juudasta Sanherib valloittaa 46 kaupunkia ja saa sieltä suuren sotasaaliin. Hiskian hän lukitsee kaupunkiinsa, kirjoituksen mukaan ”kuin linnun häkkiinsä”. Tekstin lopussa kerrotaan yksityiskohtaisesti Hiskian antamista lunnaista Sanheribille. (RINAP 3/1 4:39–60)

Sanherib oli valtaan tultuaan tehnyt kaksi sotaretkeä ennen Levanttiin suuntautunutta sotaretkeä. Ensimmäinen sotaretki suuntautui Babyloniaan, joka vallattiin, ja sieltä saatiin suuri ryöstösaalis mukaan (RINAP 3/1 4:5–14). Toinen sotaretki tehtiin luoteeseen Zagroksen alueelle kassilaisia ja jasubigalleja vastaan. (RINAP 3/1 4:18–24) Tutkittaessa kolmatta sotaretkeä tiedot aikaisemmista hyökkäyksistä ovat merkittäviä, koska niillä oli sama tarkoitus kuin kolmannella eli alistaa kapinoivat alueet Assyrian vallan alle. Hyökkäysten yhteydessä saatiin sotasaalista, joka vietiin Assyriaan. Sotakertomusten jälkeen kerrotaan rakennushankkeista, ja voi olettaa, että sotasaaliina saatu omaisuus voitiin hyödyntää laajojen rakennushankkeiden toteuttamiseen.

Lähteen mukaan Hiskia oli vangittanut Ekronin kaupungin kuninkaan Padin ja vienyt hänet vankina Jerusalemiin (RINAP 3/1 4:42–43). Hieman myöhemmin kerrotaan, että Sanherib otti Padin Jerusalemista ja palautti hänet takaisin hallitsemaan Ekronia (RINAP 3/1 4:48). Vaikuttaa siltä, että Hiskia on pyrkinyt

laajentamaan aluettaan, ja Assyrialle myötämielinen kuningas on syrjäytetty Hiskian toimesta ja viety Jerusalemiin. Lähde ei kerro tarkemmin, miten Hiskia on luovuttanut Padin takaisin Sanheribille, mutta palautus kuitenkin mainitaan lyhyesti.

Lähteen mukaan Sanherib kohtasi sotaretkellään Egyptin armeijan Eltekesä, Assyria voitti Egyptin armeijan ja otti heidän prinssejään vangiksi (RINAP 3/1 4:44–45). Tekstikohdan mukaan Egyptin armeijan joukot olivat lukemattomat, mutta Assyriallla ei ollut ongelmia taistelun voittamiseksi. Vaikka piirtokirjoituksen mukaan Egyptin kuninkaan poikia otettiin vangiksi, niin vaikuttaa siltä, että Egyptin koko armeija ei ollut paikalla, vaan oletettavasti pieni joukko-osasto, joka oli sijoitettu Levanttiin. Tulkitsen tekstikohdassa ilmenevän liioittelua, jossa vihollisen joukot kuvataan ”lukemattomiksi”, mikä ei Sanheribille ollut kuitenkaan ongelma, sillä hän pystyi voittamaan taistelun siitä huolimatta.

Lähteen mukaan Hiskia saarrettiin ja hänen 46 kaupunkia vallattiin ja alueelta otettiin 200 150 ihmistä pakkosiirtolaisuuteen (RINAP 3/1 4:49–51). Piirtokirjoitusten liioitteleva tyyli näkyy myös näissä jakeissa. Na’aman argumentoikin, että Sanheribin pakkosiirtolaisuuteen viemien ihmisten määrä on mahdollisesti yliarvioitu. Hänen mukaansa Juudan alueella asui noin 130 000 ihmistä tuohon aikaan, joten pakkosiirtolaisuuteen on voinut lähteä kymmeniä tuhansia ihmisiä.¹⁷⁰ Cogan tulkitsee luvun olevan Assyrian propagandaa, jolla haluttiin korostaa kuninkaan saavutuksia.¹⁷¹ Myös Mayerin mukaan pakkosiirtolaisten määrä olisi enemmän kuin koko alueella asuvien määrä. Hän tulkitsee tekstiä siten, että suureen lukuun saatettiin laskea eläimetkin mukaan.¹⁷² Mayerin tulkinta on kuitenkin ongelmallinen sen osalta, että ensimmäisen sotaretken osalta lähde kertoo Sanheribin ottaneen haltuunsa 208,000 ihmistä, 7,200 hevosta ja muulia, 11,073 aasia, 5,230 kamelia, 80,100 härkää ja 600,600 lammasta ja vuohta (RINAP 3/1 4:12–14). Miksi siis nyt toimittaisiin toisin ja laskettaisiin kaikki ihmiset ja eläimet yhteen? Näkemykseni mukaan pakkosiirtolaisuuteen vietävien ihmisten määrä vaikuttaa liioitellulta.

Gallagherin näkemyksen mukaan Sanheribin vankien määrä olisi ollut todennäköisemmin 2150 kuin 200150, koska vastaavia muutoksia on annaaleissa muutenkin.¹⁷³ Hänen kanssaan samaa mieltä on De Odorico, jonka mukaan Sar-

¹⁷⁰ Na’aman 2005, 211, 233.

¹⁷¹ Cogan 2014, 67–68.

¹⁷² Mayer 2003, 183.

¹⁷³ Gallagher 1999, 131.

gon II:n ja Sanheribin aikana alkoi yleistyä käytäntö, jossa käytetään numeroa, joka on suuri, mutta tarkan näköinen. Suuri numero näyttää varsin tarkalta, koska siihen on lisäksi merkitty satoja ja kymmeniä. Todellinen luku on todennäköisesti ollut pienempi. On mahdollista, että numero 200 150 olisi voinut tarkoittaa numeroa 2150.¹⁷⁴

Mayer argumentoi, että 46 kaupungin valtaamisessa Assyria on todennäköisesti jakanut armeijan ja vallannut kaupunkeja yhtäaikaisesti. Juoman ja ruuan takaaminen hitaassa ketjuvaltauksessa vaikuttaa hänen mukaansa mahdollottomalta ajatukselta.¹⁷⁵ Mayerin argumentti vaikuttaa perustellulta, koska pienten kylien ja kaupunkien valtaaminen ei vaadi suurta sotajoukkoa, vaan onnistuu pienemmältäkin joukko-osastolta. Assyrialaisissa teksteissä valtaaminen ei välttämättä tarkoita sotimista, vaan on mahdollista, että kyliä antautui myös ilman taisteluita.

Hiskian osalta piirtokirjoitukseen on kirjoitettu, että Sanherib lukitsi hänet kuin ”linnun häkkiinsä”. Sanherib käytti Juudan kaupunkien valtaamiseen muun muassa piiritysvalleja, rampeja ja sotilaita. Sanherib antoi Hiskian maita Asdodin, Ekronin ja Gasan kuninkaille. Hän lisäsi myös maksuja, joita Hiskia joutui vuosittain maksamaan. (RINAP 3/1 4:49–54) Gallagher tulkitsee, että lintu häkissä-vertaus olisi otettu metsästyksestä: ”Leijonia metsästettiin sulkemalla ne kuin linnut häkkiinsä”. Tiglatpileseristä käytetään samaa vertausta, kun hän tuhosi Damaskoksen kuninkaan Resinin vuonna 733 eKr.¹⁷⁶ Mayer tulkitsee, että vertaus ei kuitenkaan viittaa Jerusalemin piirittämiseen, vaan vastustajan kulkuyhteyksien sulkemiseen, jolloin vastustajalta vietiin mahdollisuus liikkumiseen.¹⁷⁷ Jos vertaus ymmärretään metsästys-terminä, voidaan ajatella, että kohde tuhottiin piirityksen jälkeen. Koska lähde kuitenkin kertoo Hiskian jääneen henkiin, eikä siinä mainita Jerusalemin valloittamista, niin tulkitseen vertauksen, ”kuin lintu häkkiinsä”, enemmän Hiskian alueiden pienentymisenä ja kulkuyhteyksien katkeamisena.

Lähteen mukaan Hiskia maksaa lunnaat Sanheribin paluun jälkeen. Hiskia antaa Sanheribille eliittisotilaita, 30 talenttia kultaa, 800 talenttia hopeaa, tyttäriä, laulajia ja monipuolisesti erilaisia arvoesineitä, joista on kerrottu yksityiskohtaisesti. Hiskia toimitti lunnaat virkamiehensä avulla Niniveen. (RINAP 3/1 4:55–58) Coganin ja Tadmorin nostavat esiin, että lunnaiden lista on pisin kaikista vas-

¹⁷⁴ De Odorico 1995, 114–115, 171–174.

¹⁷⁵ Mayer 2003, 175.

¹⁷⁶ Gallagher 1999, 133.

¹⁷⁷ Mayer 2003, 179.

taavista luetteloista Sanheribin kirjoituksissa. Heidän mielestään lunnaiden määrän laajuudella voitiin kompensoida sitä, että Jerusalema ei kuitenkaan vallattu.¹⁷⁸ Huomion arvoista on se, että lunnaat toimitettiin Niniveen jälkikäteen.

Gallagherin mukaan se, että Hiskia itse toimittaisi lunnaat Sanheribille Niniveen, olisi ainutlaatuinen tapaus Assyrian historiassa.¹⁷⁹ Mayer nostaa esiin kuitenkin näkökulman, että kuningas ja armeija eivät välttämättä kulkeneet yhdessä. Sanherib saattoi palata, ja lunnaat tulivat hänelle jälkikäteen.¹⁸⁰ Vastaväitteenä Mayerille täytyy kuitenkin todeta, että kohdassa RINAP 3/1 4:58 mainitaan, että Hiskia lähettää ratsastavan lähettiläänsä tuomaan maksun ja kumartamaan Sanheribin edessä. Siksi on todennäköistä, että Hiskian lunnaat toimitettiin vasta jälkikäteen Sanheribille. Tästä herää kysymys: miksi Assyrian armeija poistui Juudasta ennen lunnaiden saamista? Onko lunnaiden ehdoksi voitu asettaa se, että armeijan on poistuttava paikalta ennen maksun suorittamista? Se antaisi kuvan, että Juudalla olisi ollut vahva neuvotteluasema väkiluvultaan moninkertaiseen vastustajaansa nähden.

Lunnaista kertova lista on joka tapauksessa pitkä. Siinä luetellaan laajasti erilaisia arvoesineitä ja lopuksi ihmisryhmiä. Ihmisistä kerrottaessa mainitaan myös, että Hiskia antoi tyttäriään ja palatsin naisia Sanheribille. (RINAP 3/1 4:56–58) Tyttäreiden antaminen vaimoiksi oli yleinen tapa, jolla voitiin lujittaa suhteita naapurimaihin. Esimerkiksi kuningas Salomosta kerrotaan Ensimmäisessä kuningasten kirjassa, että hänellä oli egyptiläisiä, moabilaisia, ammonilaisia, edomilaisia, sidonilaisia ja heettiläisiä vaimoja (1. Kun. 11:1). Tulkitseen tyttäreiden antamisen Sanheribin ja Hiskian välisten yhteyksien luomiseksi ja lujittamiseksi.

Sylinterin teksti jatkuu kertomuksella Sanheribin saamista saalista koko sotaretken aikana ja rakennushankkeista, joita hän toteutti (RINAP 3/1 4:59–95). Jerusalema oli lähteen mukaan ainut kapinoiva kaupunki, joka jäi valtaamatta. Lähteessä ei kerrota syytä sille, miksi kaupunkia ei vallattu, mutta vastustaja kuitenkin voitettiin.

Na'aman tulkitsee Sanheribin sotaretkeen olleen menestys. Hänen mukaan Jerusalema jätettiin valtaamatta, jotta Juuda jäisi puskurialueeksi Egyptin ja Assyrian välille, ja Sanherib pystyi keskittymään kaupunkiensä rakennushankkeisiin ja Babylonian kurissa pitämiseen. Seuraavilla sotaretkillä hänen ei enää tarvinnut

¹⁷⁸ Cogan&Tadmor 1988, 248.

¹⁷⁹ Gallagher 1999, 132, 141.

¹⁸⁰ Mayer 2003, 181.

hyökätä Juudan alueelle.¹⁸¹ Neljäs sotaretki suuntautuiakin Babyloniaa vastaan. (RINAP 3/1 22:50–74) Mayerin on samoilla linjoilla ja tulkitsee, että Sanherib riisui Juudan aseista ja jätti sen voimattomaksi.¹⁸² Kuitenkin se, että Jerusalemiä ei vallattu, Hiskia sai jäädä hallitsemaan ja lunnaat maksettiin vasta jälkikäteen, voidaan nähdä Sanheribin osalta sotaretkien ongelmakohtina.

4.2.2. Yhteenveto

Lähteen mukaan vaikuttaa luotettavalta, että Sanherib toteutti sotaretkien, jonka tarkoituksena oli lopettaa kapinointi Levantissa. Sotaretki oli onnistunut, ja kapinointi alueella saatiin loppumaan. Jerusalemiä lukuun ottamatta muiden kapinointivien alueiden kaupungit vallattiin. Sotaretkien jälkeen koko Levantin alue saatiin jälleen Assyrian hallinnan piiriin.

Jerusalemiä ei vallattu, mutta epäselväksi jää, millä tavalla kaupungin yhteydet suljettiin. Hiskia antoi lunnaat kaupungin ja alueen säästymiseksi, mutta on erikoista, että ne toimitettiin jälkikäteen Niniveen.

Hiskia on kertomuksessa aktiivinen toimija, josta kerrotaan, että hän oli laajentanut aluettaan ja ryhtynyt kapinaan Assyriaa vastaan. Hänen kerrotaan maksaneen suuret lunnaat Assyrialle.

4.3. Muut Sanheribin piirtokirjoitukset

4.3.1. Analyysi Smithin härkäpatsaat (RINAP 3/2 44:20b–22a, 46:22–32)

Smithin härkäpatsaat antavat tietoa siitä, miten piirtokirjoituksia on muokattu. Muutokset ovat lähinnä esimerkiksi lunnaslistojen lyhentämistä, mikä voi johtua siitä, että tilaa kirjoittamiseen oli rajallisesti ja oleelliset asiat piti saada näkyviin. Oleellisten asioiden kirjaaminen avaa mahdollisuuden havaita, mikä tieto on nähty tärkeänä ja mikä vähemmän merkittävänä, kun sitä on voitu lyhentää tai tiivistää.

Smithin neljästä härkäpatsaassa numero 4:ssä on pääasiassa lyhennyksiä useassa kohdassa. Lunnaiden yksityiskohtaisten listojen lyhentäminen näkyy kohdissa 46:27b–28a, 30b–32. Niissä arvoesineluettelot on tiivistetty muutamalla sanalla.

Kyseisen härkäpatsaan kirjoitukseen on myös lisätty muutama selventävä sana. Hiskian alueiden valtaamiseen on lisätty Hiskiaa koskeva lause: ”hän ei alistanut ikeeni alle” (RINAP 3/2 46:27b–28a). Lisäksi kerrotaessa, että Sanherib

¹⁸¹ Na’aman 2005, 112–113.

¹⁸² Mayer 2003, 184.

piiritti ja valtasi 46 kaupunkia, on yhteyteen lisätty sana ”ryöstin” (RINAP 3/2 46:27b–28a). Lähteessä on haluttu korostaa Hiskian syyllisyyttä kapinan aiheuttamiseen ja lisäksi haluttu vahvistaa Sanheribin totaalista dominointia alueella.

Smithin härkäpatsaassa numero 1 on tiivistelmä Sanheribin sen hetken sotaretkistä ja saavutuksista, ja siinä on lyhyt maininta Hiskiasta: ”Sanherib raunioitti uppiniskaisen ja vahvan Juudan maat, ja laittoi Hiskian kumartumaan jalkojensa edessä” (RINAP 3/2 44:20b–22a). Gallagher tulkitsee, että jalkojen eteen kumartuminen on vasalleilta toivottua käyttäytymistä, mutta tulkitsee tekstin myöhempanä tulkintana tapahtumista. Hänen mukaansa assyrialaiset näkivät sotaretken onnistuneena ja Hiskian kovana vastustajana.¹⁸³ Olen Gallagherin kanssa sen osalta samaa mieltä, että teksti on myöhempiä tulkintaa tapahtumista. Näen kumartamisen kuitenkin vain kuvainnollisena, mikä merkitsee sitä, että Assyria sai kapinan päättymään ja lunnaat Hiskialta. Vaikuttaa epäuskottavalta, että Hiskia olisi kumartunut konkreettisesti Sanheribin edessä, koska Jerusalemi jäi valtaamatta, ja Hiskian virkamies toimitti lunnaat jälkikäteen.

4.3.2. Analyysi Taylor-prisma (RINAP 3/1 22:6b–49)

Taylor-prisma oli pitkään keskeisin tutkinnan kohteena oleva Sanheribin piirtokirjoitus ennen Rassam-sylinterin löytymistä. Taylor-prismassa on tiedot Sanheribin kahdeksasta sotaretkestä, ja sen kautta voi tutkia yhteyksiä ja eroja eri sotaretkien välillä. Lisäksi se avaa mahdollisuuden tutkia sitä, miten kirjoituksia on muutettu ajan kuluessa.

Taylor-prisman ja Rassam-sylinterin tiedot kolmannen sotaretken osalta ja Hiskiaan liittyen ovat erittäin lähellä toisiaan. Ainoastaan kahdessa kohtaa löytyy eroavaisuuksia. Toinen kohdista on selittävä lisäys, ja toinen sotasaaliin luetteloinnin tiivistämisestä. Selittävä lisäys on kohdassa (RINAP 3/1 22:18–19), jossa kerrotaan Sanheribin vallanneen Hiskialta 46 kaupunkia. Siihen on lisätty Hiskiaan kohdistuva lause: ”hän ei alistunut ikeeni alle”, joka selittää syytä, miksi Sanherib päätti hyökätä Hiskiaa kohtaan.

Toinen eroavaisuus on sotasaaliin luetteloinnin yhteydessä, jossa Rassam-sylinterissä (RINAP 3/1 4:55–58) kerrotaan erittäin yksityiskohtaisesti, millaisia arvoesineitä Sanherib sai saaliikseen. Rassam-sylinterissä mainitaan monenlaisia kankaita ja metalliesineitä, jotka Taylor-prismassa tiivistetään maininnalla: ”kaikeilaisia arvokkaita aarteita”. Erot Taylor-prisman ja Rassam-sylinterin välillä

¹⁸³ Gallagher 1999, 141–142.

ovat hyvin pieniä, mutta ne tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman siihen, miten tekstejä on muokattu ajansaatossa.

Taylor-prismassa esitetyt kahdeksan Sanheribin sotaretkeä avaavat mahdollisuuden tutkia kokonaisuutena Sanheribin sotatoimintaa myös kolmannen sotaretken jälkeen. Sanheribin hyökkäys Levanttiin vaikuttaa siinä mielessä onnistuneelta, että seuraavat sotaretket eivät enää suuntaudu Levanttiin, vaan Babylonian ja Urartun suuntaan.¹⁸⁴

4.3.3. Yhteenveto

Smithin härkäpatsaat ja Taylor-prisma tarjoavat mahdollisuuden nähdä, miten tekstiä on muokattu ajan kuluessa. Vaikuttaa siltä, että tekstiä on lyhennetty erityisesti lunnaslistojen osalta. Tekstiin on tehty selkeyttäviä lisäyksiä, mutta niiden merkitys on vähäinen.

Merkittävin yksityiskohta on Smithin ensimmäisessä härkäpatsaassa, jossa Juudaa kuvataan uppiniskaiseksi ja vahvaksi maaksi, ja mainitaan, että Hiskia joutui kumartumaan Sanheribin edessä. Juuda kuvataan vahvana vastustajana, joka joutui taipumaan Assyrian sotavoimien edessä. Näen Hiskian kumartumisen Sanheribin edessä kuvainnollisena enkä konkreettisena.

5. Arkeologia

5.1. Lähdekritiikki

Arkeologisten löytöjen tulkinta tuo erilaisen näkökulman aiheeseen kuin tekstien tai piirtokirjoitusten tutkiminen. Kaikki löydöt vaativat tulkintaa, mutta arkeologian osalta tulkinnalliset kysymykset ovat erilaisia. Mihin aikakauteen löydöt liittyvät? Mitä löydöt tarkoittavat? Miten löydöt muuttavat käsitystämme historiasta tai tuovat siihen lisäymmärrystä? Grabben mukaan arkeologia vaatii tulkintaa ja meidän käsityksemme historiasta taas ohjaa sitä, miten löytöjä tulkitaan.¹⁸⁵ Arkeologisten löytöjen tarkoitus ei ole todistaa tekstejä oikeaksi tai vääräksi, mutta toisaalta ilman tekstejä löytöjä on erittäin vaikeaa tulkita. Barkayn mukaan arkeologiset löydöt täytyykin integroida tekstien kanssa.¹⁸⁶ Tässä tutkimuksessa huomioin arkeologian ainutlaatuisuuden suhteessa teksteihin ja pyrin tulkitsemaan löytöjä niin, etten lähde tulkitsemaan niitä pidemmälle kuin on syytä. Jokaiseen

¹⁸⁴ Neljännen sotaretken suuntana on Bit-Yakinin johtama Kaldea. (RINAP 3/1 22:50–74)

¹⁸⁵ Grabbe 2003, 18.

¹⁸⁶ Barkay 1992, 302.

löytöön suhtaudun kriittisesti ja arvioin löytöjä toisaalta itsenäisesti ja toisaalta etsien yhteyttä teksteihin, joita meillä on aikakauteen liittyen.

Arkeologisen tutkimuksen avulla voi löytää tuhokerrostumia, joiden avulla voi tulkita tuhon laajuutta. Tietyn ajan kerrostumia on mahdollista ajoittaa esimerkiksi ruukkujen avulla ja verrata tuhon jälkiä alueisiin, joilla tuhon jälkiä ei vaikuta esiintyvän. Arkeologian avulla löytyy vähän tietoa yksittäisten ihmisten toiminnasta. Siksi arkeologian avulla on vaikeaa löytää lisäaineistoa, jonka voisin varmuudella yhdistää Hiskiaan. Arkeologian toteuttaminen on lisäksi kallista, eikä kaikkia alueita ole vielä päästy tutkimaan. Tulevaisuudessa arkeologisia löytöjä tutkimusaiheeseenkin liittyen saattaa tulla vielä lisää.

5.2. Analyysi

5.2.1. Lmlk-ruukut

Levantin alueelta löytyneissä saviruukuissa olevia lmlk-sinettejä voidaan käyttää tuhokerrostumien ajoittamisessa kuningas Hiskiaan. ”Lmlk” tarkoittaa ”kuninkaalle” tai ”kuninkuus”.¹⁸⁷ Mazarin mukaan Lmlk-ruukut on valmistettu samasta savesta ja mahdollisesti yhdessä paikassa. Ruukuissa on kapea kaula, leveät sivut, kapea pohja ja neljä kahvaa, ja ovat kapasiteetiltaan noin 45–53 litraa. Ruukuissa käytettiin kahdenlaisia lmlk-sinettejä: neljäsiipisiä koppakuoriaisia ja kaksisiipisiä aurinkolevyjä. On arvioitu, että molemmat olivat yhtä aikaa käytössä, mutta niiden yhtäaikaiselle käytölle ei ole löytynyt kattavaa selitystä.¹⁸⁸ Ei myöskään tiedetä, miksi nämä aiheet valittiin, mutta kyseiset aiheet ovat tunnettuja naapurikansojen keskuudessa. Ruukuissa käytettiin egyptiläisiä numeroita.¹⁸⁹ Liverani tulkitseekin, että lmlk-ruukuissa näkyy selkeä egyptiläinen vaikutus.¹⁹⁰ Mielestäni Hiskian pyrkimys irtautua Assyrian otteesta ja saada liittolainen Egyptistä voi olla syy egyptiläisten aiheiden valintaan.

Merkinnän ”lmlk” alapuolella on yleensä paikan nimi, kuten Hebron, Siph, Sokh tai mmst. Hebron ja Siph on pystytty paikantamaan Hebronin vuoristoon. Sokh on todennäköisesti Sefelassa, ja mmst-nimistä paikkaa ei ole pystytty luotettavasti paikantamaan, mutta se saattaa liittyä Jerusalemiin ja tarkoittaa esimerkiksi hallitusta tai valtiota. Henkilöiden nimiä esiintyy harvemmin lmlk-sineteissä, löydettyjen 35 nimen haltijat ovat todennäköisesti virkamiehiä, jotka ovat saattaneet

¹⁸⁷ Avigad 1984, 43.

¹⁸⁸ Mazar 1992, 455.

¹⁸⁹ Aharoni 1982, 254–255, 260.

¹⁹⁰ Liverani 2005, 154.

osallistua ruukkujen valmistukseen ja sisällön järjestelyyn tai jakeluun.¹⁹¹ Yhdessä Jerusalemissa löytyneessä lmlk-ruukun kahvassa oli merkintä: ”kuuluu Neralle Sebnan pojalle”. Identtinen kahva löytyi myös Ramat Rahelistä, ja vahvistaa ajatusta, että se kuului jollekin, joka vastasi ruukkujen valmistuksesta.¹⁹² Liverani tulkitsee kahvassa mainitun ”Sebnan” olevan yksi Hiskian virkamiehistä, joka on mainittu myös Toisessa kuninkaiden kirjassa (2. Kun. 18) ja Jesajan kirjassa (Jes. 36).¹⁹³ Sebnan esiintyminen sinetissä luo mielenkiintoisen yhteyden tekstien ja arkeologian välille. Mitchellin mukaan suoran yhteyden osoittaminen Sebnan ja löydön välillä on kuitenkin mahdotonta.¹⁹⁴ Yhteys ruukun kahvassa mainitun ”Sebnan” ja Vanhan testamentin teksteissä mainitun Sebnan välillä jää avoimeksi.

Yli 1200 lmlk-ruukkuja on löytynyt Jerusalemissa, Lakisista ja muualta Levantista.¹⁹⁵ Lmlk-ruukuissa varastoitiin ruokaa, öljyä ja viiniä, ja niitä voitiin myös käyttää osana verotusta.¹⁹⁶ Grabbe tulkitsee, että Hiskia saattoi tuottaa lmlk-ruukut vaihtokaupan ja talouden käyttöön. Ruukkulöytöjä voidaan hyödyntää Assyrian hyökkäyksen ajoittamisessa, koska näyttää siltä, että ruukkuja käytettiin vain vähän aikaa, eli noin kaksi vuosikymmentä.¹⁹⁷ Youngin mukaan ruukut ovat osoitus Hiskian taidosta johtaa Juudaa.¹⁹⁸ Mazarin näkemyksen mukaan ruukut on pääasiassa valmistettu juuri ennen Assyrian hyökkäystä. Ruukkujen tarkoituksena oli taata ruokaa sotilaille.¹⁹⁹ Lmlk-ruukkuja voidaankin pitää merkinä organisoidusta keskushallinnosta.²⁰⁰

Koska lmlk-ruukkuja on löytynyt myös Filistean alueelta, jotka tulivat vasta Hiskian aikana Juudan hallintaan, voidaan ruukkujen käyttö liittää nimenomaan Hiskian ajan tapahtumiin.²⁰¹ Lmlk-ruukut tuhoutuivat pääasiassa Sanheribin hyökkäyksen seurauksena, eikä niitä käytetty vastaavassa mittakaavassa sen jälkeen.²⁰² Grabben mukaan ruukut ajoitetaankin pääosin Hiskian aikaan, mutta niitä on mahdollisesti käytetty myös parina vuosikymmenenä hänen jälkeensä. Ne ovat ajoittamisen kannalta merkittäviä,²⁰³ erityisesti, kun arvioidaan, mitkä tuhokerros-

¹⁹¹ Mazar 1992, 457.

¹⁹² Avigad 1984, 44.

¹⁹³ Liverani 2005, 154.

¹⁹⁴ Mitchell 1991, 355.

¹⁹⁵ Grabbe 2007, 180–181.

¹⁹⁶ Young 2012, 58–59.

¹⁹⁷ Grabbe 2003, 5.

¹⁹⁸ Young 2012, 57.

¹⁹⁹ Mazar 1992, 457.

²⁰⁰ Finkelstein&Silberman 2001, 257.

²⁰¹ Grabbe 2007, 168.

²⁰² Aharoni 1982, 258.

²⁰³ Grabbe 2003, 18–19.

tumat voi yhdistää Hiskian hallintokauden tapahtumiin. Ruukkujen avulla voi päätellä Hiskian hallintoalueen laajuutta ja Sanheribin sotaretken aiheuttamia tuhoja.

5.2.2. Sanheribin sotaretki

Sanherib suuntasi sotaretkensä tekstilähteiden mukaan Levanttiin vuonna 701 eKr. Arkeologisten löytöjen avulla voimme havaita, että sotaretken tuhot näkyvät Juudan alueella selkeästi, esimerkiksi seuraavissa kaupungeissa: Lakis, Tel Batash, Tell Beit Mirsim, Tel Halif ja Tel 'Erani ja Ramat Rahel, sekä kauempana, kuten: Tel Sheva, Arad, Beersheban laakso ja Hermonin vuori. Juudeassa tuhon jälkiä on havaittu lähes kaikkialla muualla paitsi Jerusalemissa.²⁰⁴ Selkeistä tuhokerrostumista voidaan päätellä, miten laajoja vaikutuksia Sanheribin sotaretkellä oli Juudalle, ja ne antavat vahvan ajoitusankkurin muiden löytöjen ajoitukseen.²⁰⁵ Merkittävänä osana tuhokerrostumien liittämistä yhteen ovat olleet edellä mainitut lmlk-ruukut.

Assyrialaisjäänteinä Juudan alueen kaivauksista on löytynyt: assyrialaisia piirtokirjoituksia historiallisista tapahtumista, savitauluja paikallisilta virkamiehiltä ja sinettejä. Lisäksi on löytynyt ossuaareja, joita käytettiin hautaamisessa, assyrialaisia ruukkuja, kivi-, lasi- ja metalliesineitä sekä viitteitä assyrialaisen mitayksiköiden käyttämisestä.²⁰⁶ Sternin mukaan Assyria ei linnoittanut valloittamiinsa kaupunkeja lukuun ottamatta Megiddoa, Samariaa ja Doria.²⁰⁷ Assyrialaisen esineiden löytyminen vahvistaa käsitystä, että he hallitsivat valloittamiaan alueita.

Tuhojen jälkeen 600-luvulla eKr. alkoivat jälleenrakennuksen ja menestyksen vuodet aina babylonialaisten tuloon saakka.²⁰⁸ Juudan alueella tehtyjen kaivausten perusteella ainakin 354 Juudan asumusta tuhoutui 700-luvun lopussa ja vain 39:stä on voitu havaita, että ne rakennettiin 600-luvulla uudestaan. 700-luvulta 600-luvulle tultaessa viljeltävien hehtaarien määrä putosi 90:stä 70:een Jerusalemin alueella, ja ihmisten määrä mahdollisesti 23 000:sta 17 000:een, pääasiassa Sanheribin hyökkäyksen seurauksena.

Tuho näyttää olleen niin mittava, ettei alueella päästy asukkaiden määrässä, peltojen laajuudessa ja taloudellisessa toiminnassa sotaretkettä edeltäneelle tasolle, vaikkakin uudelleenrakennus näyttää olleen nopeaa. Jerusalemissa ei todennäköi-

²⁰⁴ Stern 2001, 10, 165; Mazar 1992, 438.

²⁰⁵ Barkay 1992, 328.

²⁰⁶ Stern 2001, 14, 33, 36, 39–40.

²⁰⁷ Stern 2001, 19.

²⁰⁸ Stern 2001, 165; Mazar 1992, 43.

sesti ollut juurikaan vihollisia, koska alueen muut kansat ja niiden kaupungit oli tuhottu Assyrian toimesta, eikä niitä sen jälkeen rakennettu uudelleen. Jerusalemin jäi ainoaksi urbaaniksi kaupungiksi alueelle.²⁰⁹

5.2.3. Lakis

Sanheribin sotaretken tuhojen ajoittamisessa ja ankkuroimisessa Lakin tutkiminen on merkittävimmissä osassa. Lakis sijaitsee noin 50 kilometriä Jerusalemin lounaaseen. Mazar arvioi, että Lakis oli Hiskian aikana Juudan toiseksi merkittävin kaupunki Jerusalemin jälkeen 700-luvulla eKr. Se oli yli kaksi kertaa suurempi kuin Juudan muut kaupungit.²¹⁰ Ussishkin arvioi, että Lakisissa saattoi asua noin 2000 asukasta.²¹¹ Gallagherin mukaan Jerusalemin on ollut kuitenkin Lakisia noin kahdeksan kertaa suurempi. Suhteessa muihin kaupunkeihin Jerusalemin oli kuitenkin Babyloniaa kolme kertaa pienempi ja Niniveä yli 10 kertaa pienempi.²¹² Barkayn mukaan voidaan olettaa, että Lakis oli kuitenkin Hiskialle yksi merkittävimmistä kaupungeista. Hän oli siirtänyt sinne sotajoukkoja ja -kalustoa kuten hevossattaita.²¹³

Lakin tutkimuksessa on kaksi merkittävää arkeologista lähdettä: kaupungin rauniot ja seinäreliefi, joka on löydetty Sanheribin palatsista, jossa kuvataan Lakin valtaamista. Seinäreliefi on merkittävä ja harvinainen löytö aikakaudelta, ja sen yhteys teksteihin ja arkeologisiin löytöihin on ainutlaatuinen. Käsittelen seuraavaksi Lakin arkeologisia löytöjä ja sen jälkeen seinäreliefiä.

Lakin taistelu tapahtui kaupungin kaakkoiskulmassa, johon assyrialaiset rakensivat valtavan hyökkäysramppi.²¹⁴ Hyökkäysramppi on ollut 55–60 metriä pitkä ja se on noussut 16 metriä korkealle.²¹⁵ Hyökkäysramppi on edelleen nähtävillä Lakisissa, mutta merkkejä piiritysvalleista ei kuitenkaan ole löydetty.²¹⁶ Lakin hyökkäysramppi on ainoa, mikä on säilynyt nykyaikaan saakka muinaisesta Lähi-idästä.²¹⁷ Sen avulla hyökkääjät pyrkivät tunkeutumaan kaupunkiin. Lisäksi merkittävänä sota-aseena Assyrialalla on ollut käytössään muurinsärkijä, jossa oli metallinen pää.²¹⁸ Lakin ulompi muuri on kuitenkin ollut erittäin vahva. Ussish-

²⁰⁹ Grabbe 2007, 167–169, 171.

²¹⁰ Mazar 1992, 417.

²¹¹ Ussishkin 2014, 84.

²¹² Gallagher 1999, 263–264; Barkay 1992, 329–330.

²¹³ Gallagher 1999, 263–264.

²¹⁴ Mazar 1992, 432.

²¹⁵ Stern 2001, 6.

²¹⁶ The Renewed Archaeological Excavations at Lachish (1973–1994) (Ussishkin 2004, 697.)

²¹⁷ Grabbe 2003, 8.

²¹⁸ Barkay 1992, 330.

kinin mukaan muuri oli 6 metriä levä, joten puolustajat pystyivät seisomaan ja sotimaan sen päällä.²¹⁹ Lakin puolustajat rakensivat myös puolustusrampin tukemaan muuria, ettei se sortuisi.²²⁰

Ussishkin arvioi, että kaupungin piiritys ei voinut kestää kovin kauaa, koska Sanheribin sotaretki kesti vain yhden osan yhdestä vuodesta.²²¹ Kaupungin ulkopuolelta luolasta on löytynyt tuhansien ihmisten jäänteitä ja on havaittu, että kaupunki poltettiin. Lakisista on löytynyt paljon lmlk-ruukkuja, joiden avulla tuho-kerrostuma voidaan yhdistää Hiskiaan.²²² Lisäksi Lakisista on löytynyt satoja tennispallon kokoisia linkokiviä ja tuhansia nuolenpäitä.²²³ Lakin valtaaminen auttaa ymmärtämään millaisia jäänteitä Jerusalemissa ja sen ympäristöstä tulisi löytää, jos Jerusalemissa olisi piirretty tai sitä olisi yritetty vallata.

A. H. Layard löysi Ninivistä vuonna 1850 Lakin taistelua kuvaavan seinäreliefin, jota nykyisin säilytetään British Museumissa Lontoossa.²²⁴ Reliefi on 18,85 metriä leveä ja enimmillään 2,74 metriä korkea panoraamakuva kaupungin valloituksesta. Alkuperäinen kuva on saattanut olla vieläkin suurempi, mutta osia siitä on tuhoutunut. Reliefistä voi nähdä Assyrian käyttämää sotatekniikkaa.²²⁵ Uehlingerin mukaan reliefi on tehty mahdollisesti vain muutamia kuukausia tapahtumien jälkeen.²²⁶ Ussishkinin mukaan reliefi kuvaa tarkasti Lakin valtausta. Jopa Sanheribin kantotuolin paikka olisi paikannettavissa.²²⁷

Reliefissä näkyy Assyrian sotajoukot valtaamassa kaupunkia. Sotilaat käyttävät hyökkäysramppeja ja ampuvat nuolia, ja heillä on käytössä muurinsärkijä. Kaupunginpuolustajat ampuvat hyökkääjiä. Kuningas on kuvattu istumassa kantotuolilla ja ottamassa vastaan antautuvia kaupunkilaisia.

Uehlingerin mukaan on tärkeää, että kuvan ja tekstien välillä ei etsitä vain yhtäläisyyksiä, vaan pohditaan erilaisuuksia ja tutkitaan jokaista lähdettä itsenäisesti ilman toisen lähteen kautta tulevaa tulkintaa. Kuvan tutkiminen vaatii yhtä paljon tulkintaa ja ymmärrystä kuin tekstienkin. Uehlingerin mukaan reliefin tekijällä oli todennäköisesti jonkin verran tietoa siitä, miltä Lakis näytti, mutta kuvaa

²¹⁹ Ussishkin 2014, 77.

²²⁰ Ussishkin 2014, 81; Mazar 1992, 433.

²²¹ Ussishkin 2014, 75, 84.

²²² Mazar 1992, 433–434.

²²³ Stern 2001, 6. Tarkemmin Lakin löytöihin voi perehtyä Ussishkinin kaivausraporttien kautta: *The Renewed Archaeological Excavations at Lachish (1973–1994)*. Ussishkin on kuvailut myös Lakisia ja Assyrian hyökkäystä. (Ussishkin 2014, 76–85)

²²⁴ Uehlinger 2003, 225, 230.

²²⁵ Junkkaala 1993, 182–184.

²²⁶ Uehlinger 2003, 222, 249.

²²⁷ Ussishkin 2014, 89.

ei voi pitää täysin yhdenmukaisena todellisuuden kanssa. Hän lainaa R. Jacobya, jonka mukaan vastaavat reliefit voidaan nähdä yleistävinä yksinkertaistuksina ilman suurempaa historiallista tarkkuutta. Myös saman kaupungin rakennukset voivat olla eri kuvissa erilaisia. Mitä tietoa reliefeistä sitten voi saada? Uehlingerin mielestä reliefissä on kuvattu Assyrian tulkinta tapahtumista.²²⁸

Sanherib kuvataan reliefissä valtaistuimelle, jossa hän ottaa vastaan antautuvat juutalaiset. Sanheribin mukanaolo sotaretkellä näkyy reliefissä itsessään ja kirjoituksessa sen yhteydessä.²²⁹ Reliefi on merkittävä todiste Sanheribin fyysisestä läsnäolosta sotaretkellä.

Lakisin tapahtumien oikea ajoittaminen on tärkeää, sillä ympäröivien kylien kaivauksien ajoitukset riippuvat Lakisista tehdyistä tulkinnoista.²³⁰ Sanheribin sotaretken tuhokerrostumat luovat ajoitusankkurin, jonka kautta muita löytöjä ajoitetaan. Toinen merkittävä ajoitusankkuri on Nebukadnessarin hyökkäys, jossa Jerusalemi tuhoettiin vuonna 587 eKr. Näiden kahden tuhokerrostuman avulla ajoitetaan aikakauden muita löytöjä.²³¹

5.2.4. Jerusalemi

Tutkittaessa sitä, säästyikö Jerusalemi valloitukselta ja miksi, tulee kiinnittää huomiota siihen, löytyykö Jerusalemi ja sen ympäristöstä merkkejä assyrialaisista valloittajista tai toimista itse kaupungissa tuhojen estämiseksi.

Arkeologian avulla on voitu havaita, että Jerusalemi oli 700-luvulla eKr. merkittävä kaupunki Levantissa.²³² Jerusalemi ei kuitenkaan löydy vastaavaa tuhokerrostumaa kuin Juudan alueen muista kaupungeista. Lähin tuhokerrostuma löytyy Ramat Rahelista, joka sijaitsee Jerusalemin ja Betlehemin välissä noin neljän kilometrin päässä Jerusalemi. Siellä sijaitsi Juudan kuninkaallinen palatsi, ja se toimi armeijan tukikohtana Jerusalemin läheisyydessä. Sen käyttöä Hiskian aikana on tulkittu lmlk-sinettien ja ruukkujen kahvojen avulla. Vaikuttaa siltä, että Sanherib tuhosi Ramat Rahelin sotaretkensä aikana,²³³ samoin kuin alueita Jerusalemin etelä- ja länsipuolelta, mutta Jerusalemi jäi valtaamatta.²³⁴ Piiritysvallista tai Jerusalemin piirityksen muunlaisesta yrityksestä ei löydy todistusaineistoa. Grabben mukaan Jerusalemin piiritys on voinut tarkoittaa enintään tiedotusreittien sul-

²²⁸ Uehlinger 2003, 238, 262, 277.

²²⁹ Uehlinger 2003, 239–240, 261, 288–289.

²³⁰ Grabbe 2005, 89; Barkay 1992, 344.

²³¹ Grabbe 2007, 176–177.

²³² Grabbe 2007, 126.

²³³ Mazar 1992, 424.

²³⁴ Grabbe 2007, 126, 168.

kemista.²³⁵ Jerusalemissa on kuitenkin löytynyt useita lmlk-sinettejä, jotka vahvistavat yhteyden eri kaupunkien välillä ja suhteessa Hiskiaan.²³⁶

Nahman Avigadin kaivauksissa Jerusalemissa vuosina 1969–70 löytyi 7 metriä leveä ulkomuuri, joka on 275 metriä sivussa Itkumuurista. Siitä on saatu kaivettua 65 metriä pitkä osa esille. Korkeimmillaan muuri on 3,3 metriä korkea, ja se on rakennettu peruskalliolle.²³⁷ Muuri on mahdollisesti Hiskian rakentama.²³⁸ Muuri rakennettiin suojaamaan kaupungin itäistä kukkulaa, ja se on rautakauden paksuin muuri, joka on kaivettu esiin. Muurin tarkoituksena on mahdollisesti ollut kestää Assyrian muurinsärkijät.²³⁹ Jesajan kirjan 22:10 mukaan kiviä muurin rakentamiseen otettiin vanhemmista taloista. Muurin löytyminen on auttanut myös kaupungin laajentumisen arvioinnissa.²⁴⁰ Vaikuttaa siltä, että Hiskia on varustautunut sotatoimia vastaan vahvistamalla Jerusalemin linnoituksia.

On myös mahdollista, että Jerusalemin veden saannin turvaava vesitunneli on Hiskian rakennuttama. Aharoni ja Mazar liittävät tunnelin rakennuttamisen Hiskiaan,²⁴¹ mutta rakennuttajasta on kuitenkin epäselvyyttä. Grabben mukaan taas monet tutkijat sijoittavat sen myöhäisemmälle Manassen hallintakaudelle.²⁴² Ussishkinin mukaan tunnelin rakentajat eivät kirjoituksessaan kuitenkaan mainitse Juudan kuningasta, jonka aikana se oli tehty.²⁴³

Veden saannin turvaamisen yhdistäminen Hiskian toimintaan vaikuttaa kuitenkin loogiselta. Graysonin mukaan yksi Assyrian tunnettu sotataktiikka oli juuri estää vihollisen vedensaanti.²⁴⁴ Ussishkin tulkitsee, että tunnelin vesi meni Hiskian aikana todennäköisesti kaupungin sisällä, mutta allas, johon vedet lopulta johdivat, saattoi olla kaupungin muurien ulkopuolella.²⁴⁵ Vedensaannin turvaaminen yhdistettynä muurien vahvistamiseen vaikuttavat ymmärrettäviltä toimilta sotaan valmistauduttaessa.

²³⁵ Grabbe 2007, 168, 177.

²³⁶ Avigad 1984, 43. Nahman Avigadin Jerusalemissa toteuttamissa kaivauksissa löytyi 44 lmlk-sinettiä nykyisestä Juutalaisesta korttelista.

²³⁷ Avigad 1984, 46–49.

²³⁸ Yamauchi 1996, 271.

²³⁹ Mazar 1992, 420–421.

²⁴⁰ Pakkala 2008, 74.

²⁴¹ Mazar 1992, 420–421; Aharoni 1982, 235.

²⁴² Grabbe 2007, 170, 177.

²⁴³ Ussishkin 2014, 93.

²⁴⁴ Grayson 1991b, 220.

²⁴⁵ Ussishkin 2014, 94.

5.2.5. Yhteenveto

Levantin alueelta löydetyt Lmlk-ruukut ovat tärkeässä osassa arvioitaessa Hiskian hallintoalueen laajuutta ja Sanheribin sotaretken tuhoja. Ruukkujen avulla voidaan verrata tuhokerrostumia toisiinsa, ja hahmottaa kokonaisuutta. Sanheribin sotaretki toimii ajoitusankkurina muille löydöille. Ruukuilla on kerätty varastoon elintarvikkeita ja varustauduttu mahdollista sotaa varten.

Sanheribin sotaretken tuhot näkyvät laajasti Juudan alueella, erityisesti Lakisissa, jossa on edelleen näkyvissä Assyrian sotajoukkojen käyttämä hyökkäysramppi. Ninivestä löydetty seinäreliefi antaa lisäksi mielenkiintoisen mahdollisuuden tutkia tapahtumia kuvittajan näkökulmasta.

Vaikuttaa siltä, että Jerusalemia on linnoitettu Hiskian aikana. Kaupungin ulkomuuri on ollut erittäin paksu, ja Hiskia on mahdollisesti rakennuttanut vesijärjestelmän, joka on sijoitettu kaupungin muurien sisäpuolelle.

Sanheribin sotaretken tuhojen seuraukset näyttävät olleen mittavat, mutta jälleenrakennustoiminta on ollut aktiivista, ja tuhoa seurasi jälleenrakennuksen ja menestyksen aikakausi. Tuho on kuitenkin ollut niin mittava, ettei alueella päästy asukkaiden määrässä tai peltojen laajuudessa sotaretkä edeltäneelle tasolle. Assyrian sotajoukot pääsivät iskemään Juudan taloudelliseen toimintaan.

6. Lähdeaineiston vertailu

6.1. Vertailu

Vertaan seuraavaksi Vanhan testamentin tekstejä, Sanheribin piirtokirjoituksia ja arkeologisia löytöjä toisiinsa etsien yhtäläisyyksiä, eroja ja ristiriitaisuuksia. Otan kantaa myös siihen, mitä tietoja meillä ei ole ja mitä emme voi tietää. Käsittelen aineistoa kronologisessa järjestyksessä sen mukaisesti kuin voin olettaa tapahtumien tapahtuneen. On huomioitava, että Vanhan testamentin tekstit tai Sanheribin piirtokirjoitukset eivät välttämättä kuvaa tapahtumia kronologisesti. Keskeisin Vanhan testamentin lähde on Toinen kuninkaiden kirja (2. Kun. 18:13–19:37) ja Sanheribin piirtokirjoitusten osalta Rassam-sylinteri (RINAP 3/1 4:39–60). Näitä vertaillessa pohdin myös Hiskian toimintaa tapahtumien yhteydessä.

Toisen kuninkaiden kirjan 18:7 ja Sanheribin piirtokirjoitusten RINAP 3/1 4:42–42 mukaan Hiskia nousi kapinaan Assyriaa vastaan. Sanheribin piirtokirjoituksissa mainitaan, että kapinassa oli osallisina Juudan lisäksi Filistea (Ekron ja Askelon), jonka Hiskia oli alistanut hallintaansa ja Egypti. Kapinan tarkoituksena

oli päättää Assyrian hallinta alueella. Assyrian näkökulmasta se ei ollut mahdollista, ja se johti alueelle suuntautuneeseen sotaretkeen.

Mitä olisi seurannut siitä, jos Juuda ei olisi kapinoinut? Vertailukohteina Ammon, Moab ja Edom kapinoinnin sijaan antautuivat. Sen seurauksena näille alueille avautui kasvukausi, joka näkyi talouden ja kulttuurin kehittymisessä.²⁴⁶ Toisaalta vaikka kapinointi aiheutti suuret tuhot Juudan alueella, niin Jerusalemi säästy, jonka seurauksena myös Juudalle koitti taloudellisen vaurastumisen aika kapinasta huolimatta. Toki tuhoilta olisi välttytty, jos kapinaa ei olisi ollut. Asiaa ei ole syytä pohtia tätä enempää, koska se johtaisi vain hypoteettisiin päätelmiin. Asian esiin nostaminen on kuitenkin oleellista Hiskian roolin tarkastelun kannalta. Kapinointi voidaan nähdä harkitsemattomana johtamisena, jos sen seuraukset ovat huonot. Seurauksia arvioin tämän alaluvun loppupuolella.

Arkeologiasta saatujen tietojen perusteella havaitsin, että Juuda Hiskia johdolla valmistautui kapinoinnin seurauksiin. Jerusalemin muuria vahvistettiin, mahdollisesti veden saanti turvattiin ja lmlk-ruukkujen avulla kerättiin ruokaa piiritystilanteita varten. Mahdollisiin poikkeusolosuhteisiin huolella varautuminen kertoo Hiskian osalta organisoidusta hallinnosta ja hyvin suunnitellusta toiminnasta. Seitsemän metriä paksun muurin voidaan ajatella olleen Hiskian näkökulmasta riittävän vahva Assyrian muurinsärkijää ajatellen.

Lähdeaineiston perusteella voidaan päätellä, että Sanherib hyökkäsi Levantiin. Toinen kuninkaiden kirja keskittyy kuvaamaan vain Sanheribin hyökkäystä Juudaan (2. Kun. 18:13). Rassam-sylinterin mukaan hyökkäys kohdistui lisäksi Foinikian ja Filistean alueisiin (RINAP 3:1 4:39–43). Arkeologian avulla havaitut tuhokerrostumat tukevat käsitystä, että Sanherib todella tuhosi Levantin kaupunkeja ja kyliä.

Sotaretkelle on olemassa vahvat historialliset todisteet, mutta valtaamisjärjestyksessä on lähteiden välistä epäselvyyttä. Toisen kuninkaiden kirjan ja Sanheribin piirtokirjoitusten mukaan Assyria soti Egyptiä vastaan (2. Kun. 19:9b, RINAP 3/1 4:44–46). Sanheribin piirtokirjoitusten mukaan sotapaikkana oli Elteke. Lähdeteksteissä Egyptin kohtaaminen on kuitenkin sijoitettu hieman eri paikkoihin.²⁴⁷ Toisessa kuninkaiden kirjassa siitä on maininta Jerusalemissa käytävien

²⁴⁶ Stern 2001, 10.

²⁴⁷ Eleteken taistelua ovat pohtineet Young ja Provan. Provanin mukaan ei vaikuta järkevältä, että Egyptin joukot olisi kohdattu Lakisin jälkeen. (Provan 1988, 126.) Young esittää lisäksi viisi perustetta sille miksi Elteken taistelu tulisi sijoittaa ennen Jerusalemin tilannetta: 1) tekstin järjestykseen liittyvät perustelut assyrialaislähteessä 2) Eltekeh on liian kaukana pohjoisessa, että egypti olisi päässyt tunkeutumaan sinne niin myöhään Assyrian kampanjan aikana 3) vaikka uhka maini-

neuvottelujen yhteydessä. Sanheribin piirtokirjoituksissa se sijoittuu Filistean valtaamisen yhteyteen, mikä vaikuttaisi olevan looginen paikka sotaretken suuntaa ajatellen. Voidaan olettaa, että Sanherib hyökkäsi pohjoisesta etelään päin ja aina Askeloniin asti, josta Assyria suuntasi hyökkäyksensä Lakin kautta kohti Jerusalemiä. On myös mahdollista, että Sanherib jakoi joukkonsa, jolloin Lakin valtaaminen ja taistelu Eltekessä olisivat voineet tapahtua samanaikaisesti. Egyptin kohtaamisesta on Toisessa kuninkaiden kirjassa vain pieni maininta, eikä se vaikuta keskeiseltä tapahtumien osalta Juudan näkökulmasta. Vaikuttaa todennäköisemmältä, että Egyptiä vastaan sodittiin ennen Lakin piirittämistä.

On yllättävää, että vain Vanha testamentti mainitsee Sanheribin hyökkäyksen Lakiin. (2. Kun. 18:14, 17 ja 19:8) Sanheribin piirtokirjoituksissa ei mainita Lakin valtaamisesta mitään. Kaupungin valloitus on kuitenkin esillä Sanheribin palatsissa laajoissa seinäreliefeissä. Uehlinger pohtii, miksi Lakisilla vaikuttaa olevan suuri merkitys Sanheribille kuvien osalta, mutta teksteissä keskitytään kertomaan vain Hiskian antautumisesta. Uehlinger tulkinnan mukaan kuvaa ei pidä nähdä perusteluna kompensoimaan Sanheribin epäonnistunutta Jerusalemin valtaamista.²⁴⁸ Arkeologinen aineisto tukee reliefin antamaa kuvaa siitä, että Laki todella vallattiin. Lakin menettäminen oli merkittävä takaisku. On ymmärrettävää, että Toinen kuninkaiden kirja kertoo neuvottelujen käymisestä sen valtaamisen yhteydessä, sillä vaara koko alueen menettämiseksi oli todellinen.

Toinen kuninkaiden kirja mainitsee kaksi kohtaa, joissa Juudan ja Assyrian välillä käytiin neuvotteluja Lakin valtaamisen aikana. Toisessa kohtaa keskusteluja käytiin virkamiesten välillä ja toisessa kohtaa Sanherib toimitti uhkauskirjeen Hiskialle. (2. Kun. 18:17–19:14) Sanheribin piirtokirjoituksissa neuvotteluja ei mainita, mutta tutkijat ovat löytäneet vertailukohtia Assyrian piirtokirjoituksista, joissa vastaavia keskusteluja käydään vihollisten kanssa. Liveranin mukaan Assarhaddonin tekstissä mainitaan Assyrian piirittäneen Shubriaa ja sen yhteydessä käytiin vastaavia neuvotteluja kuin Jerusalemissa Rabsaken osalta.²⁴⁹ Cogan ja Tadmor nostavat esille lisäksi assyrialaislähteen (Nimrudin kirje ND2632), jonka mukaan kaksi Assyrian virkamiestä menevät Babyloniaan Mardukin portille ja vaativat kansaa luopumaan oman kuninkaansa tukemisesta. Tapahtumat sijoittuvat noin vuoteen 730 eKr. Piiritetyt kuitenkin kieltäytyvät antautumasta, mikä on yh-

taan 2. Kun 19:9a, 36, niin ei taistelua 4) Se olisi ollut huono ajoitus Egyptiltä, kun foinikea ja filistea olisi jo tuhottu ja Hiskia neuvotteli omasta kohtalostaan 5) sana jolla Egyptiin viitataan (2. Kun 18:21) vaikuttaa olevan sellainen että Egypti olisi kohdattu ja voitettu. (Young 2012, 81–82.)

²⁴⁸ Uehlinger 2003, 293, 302.

²⁴⁹ Liverani 2005, 160.

denmukaista Vanhan testamentin kertomuksen kanssa.²⁵⁰ Vaikka neuvotteluja ei mainita Sanheribin piirtokirjoituksissa, on todennäköistä, että niitä käytiin. Se on looginen selitys sille, että lonnaista päästiin sopimukseen, kun Jerusalem jäi valtaamatta. Keskustelujen tarkempaa sisältöä emme voi todentaa.

Sanheribin piirtokirjoitukset (RINAP 3/1 4:55–58) ja Toinen kuninkaiden kirja (2. Kun 18:14–16) mainitsevat Hiskian maksamista suurista lonnaista. Toisessa kuninkaiden kirjassa mainitaan, että Hiskia antoi 30 talenttia kultaa ja 300 talenttia hopeaa sekä kaiken aarekammioistaan. Sanheribin piirtokirjoituksissa mainitaan 30 talenttia kultaa, 800 talenttia hopeaa ja hyvin yksityiskohtaisesti esineistöä, jonka Hiskia antoi Sanheribille maksuksi. Näkemykseni mukaan on mahdollista, että Sanheribin kirjoituksissa on haluttu korostaa yksityiskohtaisesti luetellulla sotasaaliilla, että alue on saatu hallintaan, vaikkei Hiskiaa saatu pois valasta.

Maksujen määrissä on jonkin verran eroa. Hobbsin mukaan se selittyy eri maissa käytettävillä mittayksiköillä. Verrattuna muihin lonnaisiin, määrät eivät ole myöskään mitenkään ylettömän suuria.²⁵¹ Myös De Odorico mainitsee, että 800 talenttia hopeaa voi olla liioiteltu määrä Sanheribin piirtokirjoituksissa tai sitten siihen on mahdollisesti laskettu ovenpielet ja muut esineet mukaan.²⁵²

Lonnaista kertova kohta on sijoitettu Toisessa kuninkaiden kirjassa erikoiseen paikkaan ennen Juudan ja Assyrian välisiä neuvotteluja, mistä herää kysymys, eikö lonnailla ollut merkitystä. Koska maksun suorittamista ei mainita Jesajan kirjassa, herää kysymys: Olisiko tieto maksusta liitetty myöhemmin osaksi Toista kuninkaiden kirjaa. Se voisi selittää maininnan sijoittamisen nykyiseen tekstikohtaan. Koska molemmat lähdeaineistot välittävät tiedon lonnaista, asiaa voi kuitenkin pitää luotettavana.

Lonnaista sovittiin Toisen kuninkaiden kirjan mukaan Lakin taistelun yhteydessä (2. Kun. 18:14–16), mutta sitä, milloin ja mihin lonnaat toimitettiin, ei mainita tekstissä. Sanheribin piirtokirjoituksissa maininta lonnaista on sijoitettu sotaretken loppuun ja maksusta mainitaan, että Hiskian virkamies toimitti ne Sanheribille Niniveen (RINAP 3/1 4:55–58). Mattyn mukaan Sanheribin perääntymisen ei voinut johtua lonnaista, koska ne toimitettiin jälkikäteen.²⁵³ Vastaväitteenä Mattylle voin kuitenkin todeta, että lonnaiden maksamiselle täytyi olla syy, eikä

²⁵⁰ Cogan&Tadmor 1988, 242.

²⁵¹ Hobbs 1985, 255.

²⁵² De Odorico 1995, 174.

²⁵³ Matty 2016, 114, 147.

syitä olisi ollut, jos Juuda olisi voittanut Assyrian. Näkemykseni mukaan maksuista sopuun pääseminen oli yksi peruste kaupungin säästymiselle. Se ei kuitenkaan suoraan selitä sitä, miksi Hiskia sai jäädä hallitsemaan Juudaa. Epäselvyyttä herättää erityisesti se, miksi maksut toimitettiin vasta jälkikäteen Niniveen. Tämä viittaisi siihen, että Sanheribille olisi asetettu ehtoja armeijan poistumiseen tai indikoisi jotain äkillistä uhkaa tai ongelmaa, minkä armeija kohtasi.

Beckingin mukaan lunnaat maksettiin koko Juudan alueen säilyttämiseksi, ei vain Jerusalemin säästymiseksi. Hänen mukaansa arkeologinen aineisto viittaa siihen, että Juuda hallitsi 600-luvulla Juudean vuoriseutua.²⁵⁴ Sanheribin piirtokirjoituksissa kuitenkin mainitaan, että Juudan vuosittaista maksua lisättiin tapahtumien seurauksena (RINAP 3/1 4:53–54). Tästä saa käsityksen, että Juuda oli sotaretken jälkeen Assyrian hallinnassa, eikä saanut alueen hallintaa itselleen.

Merkittävin kysymys on etsiä syytä Jerusalemin säästymiselle. Tutkijoiden näkökulmat syistä eroavat ja tulkinnat ovat moninaisia. Sanheribin piirtokirjoituksissa keskeinen kohta on maininta, jonka mukaan Hiskia jätettiin Jerusalemiin ”kuin lintu häkkiinsä” (RINAP 3/1 4:52). Sen tulkitseminen on tuottanut päänvaijaa tutkijoille. Näkemykseni mukaan kyse on Hiskian kulkuyhteyksien katkaisemisesta ja alueiden tuhoamisesta Jerusalemin ulkopuolelta. Arkeologiset havainnot huomioon ottaen näyttää siltä, että Assyria ei pystyttänyt piiritysvallia Jerusalemin ympärille. Jerusalemiä lähin valloitettu alue oli Ramat Rahel, joka sijaitsi neljän kilometrin päässä Jerusalemista. Olisiko kapinoivan kuninkaan kulkuyhteyksien katkaiseminen riittänyt Assyrialle? On todennäköistä, että Jerusalemin läheisyydessä on käyty neuvotteluja maksujen saamiseksi. Vaikka suuret maksut Jerusalemin säästymiseksi annettiin, on erikoista, että kapinoiva kuningas on pysynyt vallassa kapinan jälkeen.

Kuinka lähelle Jerusalemiä Assyrian armeija saattoi tulla? Ussishkinin mukaan Assyrian armeija saattoi saapua Jerusalemin muurien tuntumaan. Hän viittaa Josefukseen, joka mainitsee kirjoituksissa paikan nimeltä ”Assyrian-leiri”.²⁵⁵ Josefuksen mukaan Tiituksen vallatessa Jerusalemiä vuonna 70 jKr. mainitaan, että Tiitus kulkee paikan ohi, joka oli tunnettu nimellä ”Assyrian-leiri”. Josefus paikantaa Assyrian-leirin Jerusalemin ulkopuolelle koilliskukkulalle. (NCWJ 5.303, 5.504–507) Josefuksen mielenkiintoinen maininta viittaa siihen, että ajanlaskum-

²⁵⁴ Becking 2003, 68–69.

²⁵⁵ Ussishkin 2014, 95.

me alussa olisi vielä ollut tiedossa Assyrian-leirin paikka. Maininta on toki tapahtumaan nähden myöhäinen, mutta huomioon otettava.

Arkeologisten kaivausten avulla ei ole löydetty merkkejä Jerusalemin piirittämisestä, mutta sen uhka kaupungille on kuitenkin ollut ilmeinen. Ussishkinin mukaan Lakisin valtauksella Sanherib näytti, kuinka hän pystyy murtamaan kaupungin puolustuksen.²⁵⁶ Toisen kuninkaiden kirjan 18:28–35, mukaan Sanherib lähetti uhkauksen Hiskialle siitä, että hän tulee valtaamaan kaupungin. Valtaaminen tapahtui monessa tapauksessa piirittämällä kaupunki. Valkama toteaa, että piirityssota erosi muusta sodankäynnistä siten, että siinä varauduttiin joko pitkään saartoon tai hyökkääjä pyrki nopeaan muurien murtamiseen. Kaupungin muurit ja portit pyrittiin rakentamaan riittävän vahvoiksi, jottei kaupunkia voitu valloittaa. Valkaman mukaan piirityssota oli raskas ja kuluttava sodankäynnin muoto niin hyökkääjille kuin puolustajille, mutta sodankäynnin muodoista yleisin. Piirittämisellä uhkaaminen oli keskeinen teema Lähi-idän annaaleissa ja muussakin kirjallisuudessa.²⁵⁷ Piirittämisellä uhkaaminen on todennäköisesti ollut syy sille, että Juuda maksoi lunnaat Assyrialle. Koska piirittäminen olisi ollut raskas ja kuluttava operaatio myös Assyrian näkökulmasta, on maksuista sopuun pääseminen ollut hyödyllistä hyökkääjänkin kannalta. Assyrialaisilla olisi ollut vaikeuksia saada elintarvikkeita tuhotuilta alueilta, ja Jerusalemiä ympäröivä vuoristo on hyökkääjän näkökulmasta ongelmallinen. Pitkältä piirittämiseltä välttyminen on mahdollista nähdä Sanheribin näkökulmasta positiivisena asiana ja yhtenä syynä Jerusalemin säästymiselle.

Young luettelee useita syitä sille, miksi armeija perääntyisi: huono sää, rutto, tarvikkeiden vähäisyys, alhainen moraalitai ongelmat muualla valtakunnassa.²⁵⁸ Perääntymisen syy on kuitenkin epäselvä käytettävissä lähteissä. Sanheribin piirtokirjoituksissa ei mainita syytä armeijan poistumiselle. Sen mukaan kapinointialueet saatiin jälleen hallintaan suurien sotakorvauksien lisäksi. Vanhassa testamentissa perääntymisen syy on ilmaistu selkeämmin.

Toisen kuninkaiden kirjan mukaan on ainakin kaksi näkökulmaa Assyrian sotajoukkojen perääntymiselle. Toinen liittyy lunnaisiin, jotka Hiskia antoi Sanheribille, ja toinen enkelin tuhoamiin assyrialaisiin. Lunnaat, jotka tulkitsin olevan yksi syy Jerusalemin säästymiselle, on käsitelty edellä. Enkelin tuhoamat assyria-

²⁵⁶ Ussishkin 2014, 102.

²⁵⁷ Valkama 2016, 46–47, 68. Valkama on kuvannut laajemmin myös piirityssodan resursseja, toteutusta ja seurauksia. (Valkama 2016, 54–67)

²⁵⁸ Young 2012, 83.

laiset ovat tutkimuksen valossa tulkintaa vaativa näkökohta. Toisen kuninkaiden kirjan mukaan enkeli tuhosi 185 000 assyrialaista, minkä jälkeen loput lähtivät takaisin Niniveen (2. Kun. 19:35). Kohdassa mainitaan vain enkelin toiminta, mutta ei sellaista Juudan sotilaiden tai kuninkaan toimintaa, joka olisi edesauttanut tapahtumien etenemistä.

Tutkijat ovat enkelin toiminnan osalta erimielisiä. Matthews tulkitsee, että jumalallinen interventio on vain myytti, eikä hän näe sille perusteita.²⁵⁹ Liverani kuitenkin pohtii, että enkelin suorittama tuhoaminen olisi tulkittavissa epidemiaksi, joka vauhditti assyrialaiden paluuta Niniveen.²⁶⁰ Myös Matty pitää epidemiaa mahdollisena, vaikkei näe sitä varsinaiseksi perusteeksi Jerusalemin säästymiselle.²⁶¹ Jumalallisen intervention tulkitseminen epidemiaksi tai rutoksi on mahdollinen tulkinta äkilliseen perääntymiseen. Epidemia hyökkääjien keskuudessa vaikuttaa mahdolliselta selitykseltä Assyrian perääntymiselle ja neuvotteluiden käymiselle, mikä johti lunnaiden toimittamiseen myöhemmin. Pidän epidemiaa mahdollisena selityksenä Assyrian äkilliseen poistumiseen Jerusalemin ympäriltä. Se on ainoa käytettyjen lähteiden tarjoama selitys sille, miksi lunnaat maksettiin jälkikäteen Sanheribille.

Pohdittaessa mahdollisuutta siihen, että Assyria olisi voinut kokea suuren tappion Jerusalemin lähellä, voidaan tätä näkemystä vastaan todeta, että Assyria organisoisi seuraavana vuotena sotaretken Babyloniaa vastaan (RINAP 3/1 22:50–57a). Olisiko se ollut mahdollinen, jos 185 000 assyrialaista sotilasta olisi kuollut? Sanheribin piirtokirjoitusten mukaan Assyria sai Levantilta 20 000 sotilasta lisää, joka toki olisi voinut paikata menetettyjä sotilaita (RINAP 3/1 4:59–60). Asetan kyseenalaiseksi Toisen kuninkaiden kirjan kuvauksen kuolleiden assyrialaiden määrästä, joka vaikuttaa ennemmin arviolta, kuin tarkalta lukemalta.

Sanheribin piirtokirjoitukset eivät mainitse tappioita Levantin sotaretken yhteydessä. Pohdinnan arvoinen kysymys on, miten mahdollisista tappioista olisi kirjoitettu Sanheribin piirtokirjoituksiin. Onko tappio tulkittava siitä, mitä on jätetty kirjoittamatta? Sanheribin piirtokirjoitukset kuvaavat tapahtumia voittokulkuna, jossa suuria vihollisia kohdataan ja alistetaan Assyrian hallintaan. Jos Assyria olisi kohdannut tappion Jerusalemin läheisyydessä, niin tulkintani mukaan siitä ei olisi mainintaa piirtokirjoituksissa. Toisaalta Hiskia suostui maksuihin, minkä vuoksi voidaan tulkita, ettei Assyria hävinnyt sotaa Juudaa vastaan.

²⁵⁹ Matthews 2002, 85.

²⁶⁰ Liverani 2005, 148.

²⁶¹ Matty 2016, 186–188.

Young argumentoi, että mikään lähteistä ei mainitse perääntymisen syyksi armeijan hyökkäystä ja sitä kautta koettua tappiota, joka olisi aiheuttanut perääntymisen.²⁶² Vaikuttaa siltä, että kyse on ollut jostakin muusta.

Mattyn mukaan syynä Assyrian äkilliseen perääntymiseen saattoi olla uhka Egyptin vastaiskusta. Sanherib sai mahdollisesti tiedon Egyptin lähestymisestä ja poistui Jerusalemin ympäristöstä.²⁶³ Mattyn tulkinta on kuitenkin hypoteettinen. Sanheribin kirjoituksissa Mattyn näkökulmaa ei esiinny, ja Toisen kuninkaiden kirjan 19:9 tulkitseminen niin, että tieto Tirhakan lähestymisestä olisi johtanut Sanheribin perääntymiseen, on vailla riittäviä perusteita.

Kuhrtin mukaan Toisessa kuninkaiden kirjassa kerrottu Jerusalemin säästyminen saattoi olla ihme, joka sai assyrialaiset pakenemaan. Moni assyrialainen sotilas saattoi kuolla ruttoon, joka johti heidän poistumiseen alueelta. Hän pitää sekä assyrialaisten että Vanhan testamentin kuvausta omalla tavallaan totena. Assyrialaisten näkökulmasta kuningas Sanherib voitiin näyttää nöyränä kuninkaana, joka säästi pienen valtakunnan, ja nöyryyttävä tappio voitiin näin jättää pienemmälle huomiolle. Juudan näkökulmasta voitiin puhua jumalallisesta interventtiosta, jonka kautta kaupunki pelastui, vaikka suuria alueellisia menetyksiä koettiin.²⁶⁴ Sodassa ei yleensä ole voittajia, mutta oma kansa halutaan kuvata positiivisessa valossa, kuten Kuhrt tuo hyvin esille. Sotaretken päätös antoi molemmille kansoille mahdollisuuden tulkita tapahtumaa itselleen positiivisessa valossa.

Matthews pohtii, että Sanheribin ajatuksena saattoi olla Juudan alueen toimiminen puskurina Egyptin ja Assyrian välillä.²⁶⁵ Matthews in argumentin ongelmana on se, kuinka luotettavana voi pitää sellaista puskurialuetta, jonka hallitsija on laajentanut aluettaan ja solminut sotilaallisia liittoja juuri Egyptin kanssa? Näkemykseni mukaan Assyria halusi pitää Levantin alueen hallinnassa erityisesti taloudellisista syistä. Erityisesti satamakaupunkien hallinta oli Assyrialle merkittävää kaupankäynnin turvaamiseksi. En näe perusteita sille, että alue olisi pitänyt jättää puskuriksi Egyptiä ajatellen.

Gallagherin mukaan Hiskian antautuminen oli ehdollinen, ja Sanherib hyväksyi Hiskian antautumisen. Hänen mukaansa Hiskia suostui maksuihin ja Assyrian hallintaan sillä ehdolla, että Sanherib vetäytyisi alueelta.²⁶⁶ Sanheribin näkökulmasta vältyttiin pitkältä piirityssodalta, ja Sanherib saattoi säilyttää kasvonsa,

²⁶² Young 2012, 86.

²⁶³ Matty 2016, 173–182, 189–190, 194.

²⁶⁴ Kuhrt 1995, 477–478.

²⁶⁵ Matthews 2002, 83.

²⁶⁶ Gallagher 1999, 257.

kun hän sai vankeja ja sotasaalista. Gallagherin perustelu on mahdollinen lähteiden tietojen valossa, mutta ei selitä sitä, miten Hiskia olisi voinut sanella ehtoja Assyrian poistumiselle.

Pakkalan mukaan suuret rakennusprojektit saattoivat olla syynä Juudan pelastumiseen.²⁶⁷ Hiskian ansioksi voidaan lukea varustautuminen sotaan muureja rakentamalla ja elintarvikkeita varastoimalla. Lisäksi hänen meriiteikseen voi tulkita oikea-aikaisten ja tuloksekkaitten neuvottelujen käymisen ja maksujen maksamisen. Kaupungin vahvat muurit saattoivat olla yksi tärkeä syy Sanheribin perääntymiselle. Kaupungin valtaaminen olisi vaatinut valtavasti resursseja ja aikaa, mikä johti neuvotteluiden käymiseen. On mahdollista, että Assyrian sotajoukkojen käytettävissä olevat resurssit olivat jo huvenneet taistelussa Egyptiä vastaan ja Lakisin valtaamisen yhteydessä.

Jotta voi ymmärtää, miksi jotain tapahtui, niin on tärkeä tietää tapahtumien seuraukset. Tutkijoiden mukaan Sanheribin sotaretken jälkeen tilanne Juudassa oli rauhallinen, ja Jerusalem jäi alueen ainoaksi suureksi kaupungiksi. Se mahdollisti kasvun ja vahvistumisen.²⁶⁸ Pakkalan mukaan Juuda ei vaikuttanut merkittävästi kärsineen hyökkäyksestä.²⁶⁹ Vaikka Juuda ei toipunut sotaretkeä edeltäneelle tasolle, niin sotaa seuranneet vuosikymmenet olivat taloudellisesti Juudalle merkittäviä. Näen Jerusalemin säästymisen merkittävänä asiana Hiskian toiminnan osalta.

Toisessa kuninkaiden kirjassa 19:37 mainitaan, että Sanherib murhattiin hänen poikiensa toimesta. Tutkijoiden mukaan murha tapahtui 681 eKr., minkä jälkeen Sanheribin poika Assarhaddon tuli valtaan.²⁷⁰

Hiskia on keskeinen henkilö Jerusalemin säästymisen kannalta sekä Vanhan testamentin kirjoituksissa että Sanheribin piirtokirjoituksissa. Lisäksi arkeologisia löytöjä voidaan yhdistää häneen. Vaikuttaa siltä, että lmlk-ruukkuihin elintarvikkeiden varastoiminen, Jerusalemin muurien vahvistaminen ja mahdollisesti vedensaannin turvaaminen olisi luettavissa Hiskian ansioiksi. Hän varautui hyvin mahdollista sotaa ja piiritystä varten. Sanheribin piirtokirjoituksissa Hiskiaa kuvataan vahvaksi vastustajaksi, mikä on tulkittavissa, että Hiskia oli joko hyvä neuvottelija, vahvan armeijan johtaja, kaupungin muurien rakentaja tai jonkinlainen kombinaatio edellisistä.

²⁶⁷ Pakkala 2008, 83.

²⁶⁸ Young 2012, 288; Grabbe 2007, 177; Ben Zvi 2003, 74.

²⁶⁹ Pakkala 2008, 84.

²⁷⁰ Grabbe 2007, 186; Grayson 1991a, 119. Sanheribin murhaa on tutkimut tarkemmin esimerkiksi Simo Parpola: ”The Murderer of Sennacherib. – Death in Mesopotamia”. (Parpola 1980)

6.2. Yhteenveto

Lähteiden vertailun pohjalta vaikuttaa siltä, että Hiskia laajensi aluettaan Välimeren rannikolle ja kapinoi Assyriaa vastaan Egyptin tuella. Hiskia valmistautui Assyrian hyökkäystä varten varastoimalla elintarvikkeita ja varustamalla kaupunkiaan.

Taistelu Egyptiä vastaan tapahtui todennäköisesti Eltekessä. Lähdeaineisto on ristiriitaista sen suhteen, mihin kohtaan sotaretkeä taistelu tulisi sijoittaa, mutta vaikuttaa perustellulta, että taistelu tulee sijoittaa ennen Lakin valtausta, koska se on sotaretken suunnan osalta loogisinta.

Toinen kuninkaiden kirja kertoo laajasti neuvotteluista, joita käytiin Assyrian ja Juudan välillä. On oletettavaa, että neuvotteluja käytiin, koska lunnasta on täytynyt päästä sopuun. Lisäksi on mahdollista, että neuvotteluissa on uhkailtu piirittämällä ja vaadittu Juudan antautumista. On kuitenkin mahdotonta saada selvyyttä, mitä neuvotteluissa on tarkemmin sanottu. Vertailukohtat Assyrian piirtokirjoitusten osalta tukevat mahdollisuutta neuvotteluiden käymiselle.

Hiskia todennäköisesti maksoi lunnaat Jerusalemin säästymiseksi. Se vaikuttaa olevan yksi keskeinen syy Assyrian perääntymiselle, mutta ei selitä täysin sitä, miksi Hiskia sai jatkaa hallitsijana Assyriaa vastaan kapinasta huolimatta. Lunnaiden maksaminen jälkikäteen johtaa päätelmään, että Assyrian poistumiselle on täytynyt olla joku toinen syy.

Keskeisintä on ollut selvittää, miksi Jerusalemi säästy. Tutkijat ovat tulkinneet tapahtumia eri tavoin. Näkemykseni mukaan Jerusalemin säästymiseen vaikuttivat lunnaiden lisäksi kaupungin vahva varustaminen ja Hiskian ansiokas neuvottelutoiminta. Assyrialaiden äkillistä poistumista on saattanut vauhdittaa epidemia, jonka he ovat kohdanneet ja se selittäisi myös lunnaiden maksamista jälkikäteen.

Hiskia todennäköisesti laajensi aluettaan ja otti Ekronin ja Askelonin hallintansa piiriin. Arkeologian perusteella hänellä on ollut organisoitu keskushallinto, joka keräsi sotaa varten elintarvikkeita ja vahvisti kaupungin puolustusta muurien osalta ja veden saannin turvaamiseksi. Hiskia loi yhteyksiä Egyptiin ja kapinoi Assyriaa vastaan. Kapina aiheutti Sanheribin sotaretken alueelle, ja Juudan kyliä ja kaupunkeja tuhottiin laajasti. Hiskian neuvottelutaidot ja toiminta olivat merkittäviä syitä Jerusalemin säästymiseksi.

7. Historiallinen rekonstruktio ja johtopäätökset

7.1. Pohdinta

Historiallisen rekonstruktioilla vastaan tutkimuskysymykseen: miten Jerusalemi säästyivät Assyrian valloitukselta? Rekonstruktiossa huomioin lähteiden osalta todennäköiseltä ja mahdolliselta näyttävät asiat. Se mikä vaikuttaa epätodennäköistä ja mitä emme voi tietää, on käsitelty lähteiden analysoinnin ja vertailun yhteydessä, mutta rekonstruktion osalta niitä asioita en nosta esille selkeän tapahtumien kuvauksen takia. Hiskian toiminnan osalta nostan historiallisessa rekonstruktiossa esille vain keskeisimmät asiat. Ennen varsinaista rekonstruktioita pohdin sen tekemiseen liittyviä keskeisiä asiankohtia.

Gallagher esittelee neljä tapaa suhtautua lähteisiin ja historiaan: 1) hyväksymällä kaikki kirjoitukset rekonstruktioon eli sekä Toisen kuninkaiden kirjan kohdat A ja B että Sanherib piirtokirjoitukset, 2) mitään rekonstruktioita ei ole mahdollista tehdä, 3) B ei kelpaa historialliseen rekonstruktioon, 4) raamatullinen aineisto näyttää tarkoittavan kahta kampanjaa.²⁷¹ Tässä tutkimuksessa olen tutkinut kaikkia lähdetekstejä kriittisesti. Ne on kirjoitettu ideologisesta ja uskonnollisesta näkökulmasta, mutta ne sisältävät myös historiallista ainesta. Jokaista tekstin tarjoamaa tietoa on arvioitu harkitsevasti. Erityisesti Vanhan testamentin tekstit vaikuttavat sisältävän aineistoa, joka on kirjoitettu eri aikoina. Lisäksi sitä on editoitu, ja osa tekstikohdista on muotoiltu mahdollisesti yli sata vuotta tapahtumien jälkeen. Historialliseen rekonstruktioon sisällytän vain aineistoa, joille kriittisen tutkimuksen avulla olen nähnyt riittävät perusteet.

Evansin mukaan tapahtuman rekonstruoimisessa on ollut kolme linjaa: 1) Sanherib hyökkää ja valtaa laajoja alueita piirittäen Jerusalemin ja pakottaen Hiskian maksamaan isot lunnaat, jonka jälkeen hän lähtee takaisin Assyriaan, 2) Sanherib hyökkää ja valloittaa laajoja alueita, mutta Jerusalemin piirittämisen jälkeen tuntemattomasta syystä lopettaa piirityksen ja palaa Assyriaan, johon Hiskia lähettää lunnaat, 3) Sanherib hyökkää Juudaan niin kuin ensimmäisessä esimerkissä, mutta palaa toiseen hyökkäykseen noin vuonna 688. Evansin mukaan kohta kolme ei enää ole nykyisin ollut keskeinen tutkijoiden keskuudessa.²⁷² Tässä tutkimuksessa lähdetekstien antamien tietojen kautta olen päätenyt kohtien 1 ja 2 rajapinnalle. Lunnaat ovat merkittävä syy Sanheribin perääntymiselle, mutta niitä on vaikea nähdä ainoana perusteena sille, että Hiskia sai hyökkäyksen jälkeen jäädä

²⁷¹ Gallagher 1999, 2.

²⁷² Evans 2009, 15.

hallitsemaan. Lunnaat eivät myöskään selitä armeijan yllättävää poistumista alueelta, koska ne toimitettiin vasta jälkikäteen Niniveen.

7.2. Rekonstruktio

Seuraavaksi muodostan historiallisen rekonstruktion tapahtumista. En käytä sen yhteydessä lähdeviitteitä, jotta yhtenäinen esitys on mahdollinen. Rekonstruktio perustuu tutkimuksen kautta tehtyihin johtopäätöksiin. Rekonstruktio alkaa lyhyellä taustakuvauksella, jota seuraa Jerusalemin säästymisen kuvaus ja lopuksi luonnehdinta tapahtumien seurauksista.

Vuonna 701 eKr. Assyrian kuningas Sanherib lähti sotaretkelle Levanttiin tukahduttamaan kapinaa. Kapina sai alkunsa siitä, kun Juudan kuningas Hiskia oli laajentanut aluettaan ja alistanut Ekronin ja Askelonin valtansa alle sekä hankkinut Egyptin liittolaisekseen.

Hiskia valmistautui mahdollista Assyrian hyökkäystä ja piiritystä varten varustamalla kaupunkejaan ja rakentamalla muureja. Hän turvasi mahdollisesti myös vedensaannin Jerusalemiin piiritystilannetta ajatellen. Hiskiällä oli hyvin organisoitu hallinto, joka keräsi elintarvikkeita lmlk-ruukkujen avulla.

Sanherib hyökkäsi Levanttiin ja otti haltuunsa Foinikian ja Filistean alueet ja soti voitokkaasti Egyptiä vastaan Eltekessä. Hän valtasi useita kyliä ja kaupunkeja Juudasta. Lakisin valtaaminen oli Juudan kannalta merkittävä takaisku, koska kyseessä oli Juudan toiseksi suurin kaupunki. Valtaamisen yhteydessä Juuda ja Assyria kävivät ensimmäisen kerran neuvotteluja sotatilanteen pysäyttämiseksi.

Kun assyrialaiset sotajoukot saapuivat Jerusalemin lähelle, Hiskia oli kävi heidän kanssaan neuvotteluja, joissa sovittiin raskaista maksuista Jerusalemin säästämiseksi. Neuvottelujen yhteydessä Hiskia konsultoi profeetta Jesajaa. Assyrian näkökulmasta maksuista sopuun pääsemisen kautta he välttyivät pitkältä piirityssodalta, joka olisi vaatinut paljon resursseja.

Mahdollisesti epidemia, jonka assyrialaiset kohtasivat, saattoi aiheuttaa assyrialaisien pikaisen poistumisen Jerusalemin ympäristöstä. Äkillinen poistuminen johti siihen, että maksut toimitettiin Niniveen jälkikäteen. Tapahtumia seurasi menestyksen ja kasvun kausi Juudassa. Assyria hallitsi Levantin aluetta sotaretken jälkeen.

7.3. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen selvittänyt, miten Jerusalem säästyi Assyrian valloitukselta ja miten lähteet esittävät kuningas Hiskian toiminnan tapahtumissa. Menetel-

mänä tutkimuskysymysten selvittämiseen olen käyttänyt lähdekritiikkiä ja vertailevaa menetelmää lähdetekstien ja arkeologisen aineiston tulkitsemiseen. Lähdeaineiston vertailun avulla etsiä syitä sille, miksi Assyria poistui Jerusalemin luota valtaamatta sitä ja miksi Hiskia sai jäädä hallitsemaan kapinasta huolimatta. Vertailun jälkeen loin historiallisen rekonstruktion tapahtumista alaluvussa 7.2., jonka avulla vastasin tutkimuskysymykseen: miten Jerusalem säästyi Hiskian aikana?

Toinen tutkimuskysymys oli Hiskian toiminnan pohtiminen tapahtumien yhteydessä. Tarkastelin Hiskian toimintaa Vanhan testamentin tekstien, Sanheribin piirtokirjoitusten ja arkeologisten löytöjen näkökulmasta. Hiskian toiminta oli merkittävää Jerusalemin säästymisen kannalta, koska hän varustautui sotaa varten varustamalla kaupungejaan ja varastoimalla elintarvikkeita. Hän oli taitava neuvottelija ja sai aikaan sopimuksia, jotka vahvistivat oman maan turvallisuutta ja asemaa suurvaltojen välissä. Hänellä oli organisoitu keskushallinto ja hyvin varusteltu pääkaupunki, Jerusalem. Vaikuttaa siltä, että hänen neuvonantajanaan toimi profeetta Jesaja.

Aiheeseen liittyviä jatkotutkimuksen kohteita on useita. Herodotoksen tekstien tutkiminen ja niiden yhteys Sanheribin sotaretkeen saattaisi tuoda lisäymmärrystä aiheeseen. Toisen kuninkaiden kirjan rakennetta tutkimalla voisi pohtia, kuinka monesta eri tekstistä on kysymys ja mikä on näiden tekstien keskinäinen yhteys. Tutkittavana aiheena voisi lisäksi olla Jerusalemin säästymisestä kertovien Vanhan testamentin tekstien suhde deuteronomistiseen historiateokseen, joka avaisi tekstien ideologisia taustoja ja sitä, miten tekstiä on mahdollisesti muokattu pakkosiirtolaisuuden jälkeen ja sen yhteydessä. Myös Toinen aikakirja on sivuutettu tutkimuksessa, ja sen aineiston tutkiminen suhteessa käsiteltyyn aiheeseen voi tuoda lisänäkökulman tieteelliseen keskusteluun.

8. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

8.1. Lyhenneluettelo

2. KUN	Toinen kuninkaiden kirja
AB	Anchor Bible
CHANE	Culture and History of the Ancient Near East
JES	Jesajan kirja
RINAP 3/1	Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period volume 3 part 1
RINAP 3/2	Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period volume 3 part 2
SHCANÉ	Studies in the history and culture of the ancient Near East
SVT	Supplements to Vetus Testamentum
NCWJ	The New Complete Works of Josephus

8.2. Lähteet ja apuneuvot

Biblia Hebraica Stuttgartensia

- Biblia Hebraica Stuttgartensia. Ediderunt K. Elliger et W. Rudolph et al. Editio secunda. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1983.

The New Complete Works of Josephus

- The New Complete Works of Josephus. Revised and expanded edition. Translated William Whiston. Commentary by Paul L. Maier. Grand Rapids, MI: Kregel Publications 1999.

The Renewed Archaeological Excavations at Lachish (1973–1994)

- The Renewed Archaeological Excavations at Lachish (1973–1994). Volume II. Edited by David Ussishkin. Sonia and Marco Nadler Institute of Archaeology Monograph series 22. Tel Aviv: Emery and Claire Yass Publications in Archaeology 2004.

The Royal Inscriptions of Sennacherib

- The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704–681 BC). Part 1. Edited by Grayson, A. K., & Novotny, J. R. The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian period 3/1. Winona Lake, IN: Eisenbrauns 2012.

The Royal Inscriptions of Sennacherib

- The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704–681 BC). Part 2. Edited by Grayson, A. K. & Novotny, J. The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian period 3/2. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns 2014.

Vanhan testamentin Apokryfikirjat

- Vanhan testamentin Apokryfikirjat. Toimittaneet Laato, A. M. & Leinonen, T. & Pihkala, J. et al. Helsinki: Kotimaa-yhtiöt Oy / Kirjapaja 2009.

Vanhan testamentin heprean ja aramean sanakirja.

- Vanhan testamentin heprean ja aramean sanakirja. Liljeqvist, Matti. Helsinki: Finn Lectura 2010.

8.3. Kirjallisuus

Aharoni, Y.

1982 The Archaeology of the Land of Israel. From the Prehistoric Beginnings to the End of the First Temple Period. Philadelphia: Westminster.

Albertz, R. & Bowden, J.

1994 A History of Israelite Religion in the Old Testament Period. Volume 1, from the Beginnings to the End of the Monarchy. London: SCM Press.

Avigad, N.

1980 Discovering Jerusalem. Oxford: Blackwell.

Barkay, G.

1992 The Iron Age II-III. – The Archaeology of Ancient Israel. Edited by Amnon Ben-Tor. New Haven: Yale University Press.

Bartlett, J. R.

2006 Archaeology. – The Oxford Handbook of Biblical Studies. Edited by Lieu, Judith, & Rogerson, J.W. Oxford, New York: Oxford University Press.

Barton, J.

1995 Isaiah 1–39. Old Testament Guides. Sheffield: Sheffield Academic Press.

Becking, B.

2003 Chronology. A Skeleton Without Flesh? Sennacherib's Campaign as a Case-Study. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.

Blenkinsopp, J.

2000 Isaiah 1-39, AB 19. New York: Doubleday.

Ben Zvi, E.

2003 Malleability and its Limits: Sennacherib's Campaign Against Judah as a Case-Study. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.

Berlejung, A.

2012 The Assyrians in the West: Assyrianization, Colonialism, Indifference, or Development Policy? – Congress Volume Helsinki 2010. Edited by Martti Nissinen. SVT 148. Leiden: Brill.

Childs, B. S.

1967 Isaiah and the Assyrian Crisis. London: SCM.

- Clines, D. J. A.
2013 Source Criticism. Putting Source Criticism in its Place: The Flood Story as a Test Case. – Biblical Interpretation and Method. Edited by Dell, Katharine J. & Joyce, Paul. Oxford: Oxford University Press.
- Cogan, M. & Tadmor, H.
1988 II Kings. AB 11. New York, NY: Doubleday.
- Cogan, M.
2014 Cross-examining the Assyrian Witnesses to Sennacherib's Third Campaign: Assessing the Limits of Historical Reconstruction. – Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography. Edited by Isaac Kalimi & Seth Richardson. CHANE 71. Leiden: Brill.
- Cohen, R. & Westbrook, R.
2008 Isaiah's Vision of Peace in Biblical and Modern International Relations. Swords into Plowshares. Culture and Religion in International Relations. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Conroy, C.
1983 1-2 Samuel, 1-2 Kings with Excurcus on Davidic Dynasty and Holy City Zion. Old Testament Message 6. Wilmington, DE: Glazier.
- Davies, P. R.
2003 This is what Happens... – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.
- De Odorico, M.
1995 The Use of Numbers and Quantifications in the Assyrian Royal Inscriptions. State Archives of Assyria Studies Volume III. Helsinki: Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- Dubovský, P.
2006 Hezekiah and the Assyrian Spies. Reconstruction of the Neo-Assyrian Intelligence Services and its Significance for 2 Kings 18–19. *Biblica et orientalia* 49. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico.
- Evans, P. S.
2009 The Invasion of Sennacherib in the Book of Kings. A Source-Critical and Rhetorical Study of 2 Kings 18–19. SVT 125. Leiden: Brill.
- Finkelstein, I. & Silberman, N. A.
2001 The Bible Unearthed. Archaeology's New Vision of Ancient Israel and the Origin of its Sacred Texts. New York: Free Press.
- Frahm, E.
2014 Family Matters: Psychohistorical Reflections on Sennacherib and His Times. – Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography. Edited by Isaac Kalimi & Seth Richardson. CHANE 71. Leiden: Brill.

- Galil, G.
1996 The Chronology of the Kings of Israel and Judah. SHCANE 9. Leiden: Brill.
- Gallagher, W. R.
1999 Sennacherib's Campaign to Judah. New Studies. SHCANE 18. Leiden: Brill.
- Grabbe, L. L.
1995 Priests, Prophets, Diviners, Sages. A Socio-Historical Study of Religious Specialists in Ancient Israel. Valley Forge: Trinity Press.
2003 "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. London: Sheffield Academic Press.
2005 Good Kings and Bad Kings. European Seminar in Historical Methodology 5. Journal for the study of the Old Testament 393. Library of Hebrew Bible / Old Testament studies 393. London: New York: T&T Clark International.
2007 Ancient Israel. What do we Know and how do we Know it? London: T&T Clark.
- Grayson, A. K.
1991a Assyria: Sennacherib and Esarhaddon (704–669 B.C.). – The Cambridge Ancient History. Vol. 3, Pt. 2, the Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C. Edited by John Boardman. Cambridge: Cambridge University Press.
1991b Assyrian Civilization. – The Cambridge Ancient History. Vol. 3, Pt. 2, the Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C. Edited by John Boardman. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hayes, J. H.
2004 Methods of Biblical Interpretation. Excerpted from the Dictionary of Biblical Interpretation. Nashville, TN: Abingdon Press.
2009 Historiographical Approaches. Survey and Principles. – Method Matters. Essays on the Interpretation of the Hebrew Bible in Honor of David L. Petersen. Edited by LeMon, Joel M. & Richards, Kent Harold. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature.
- Hobbs, T. R.
1985 2 Kings. Word Biblical Commentary 13. Waco (Tex.): Word Books.
- Junkkaala, Eero & Louhivuori, Mikko
1993 Raamatun maa. Pyhän maan arkeologiaa ja geologiaa. Helsinki: Otava.
- Kalimi, I.
2014 Sennacherib's Campaign to Judah: The Chronicler's View Compared with His 'Biblical' Source. – Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography. Edited by Isaac Kalimi & Seth Richardson. CHANE 71. Leiden: Brill.

- Knauf, E. A.
2003 Sennacherib at the Berezina. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.
- Knoppers, G. N.
2003 I Chronicles 1–9: A New Translation with Introduction and Commentary. AB 12. New York: Doubleday.
- Kuhrt, A.
1995 The Ancient Near East: C. 3000–330 BC. Volume 2. Routledge History of the Ancient World. London: Routledge.
- Law, D. R.
2012 The Historical-Critical Method. A Guide for the Perplexed. London: Continuum.
- Lemche, N. P.
2003 On the Problems of Reconstructing Pre-Hellenistic Israelite. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.
- Levin, C.
2009 Source Criticism. The Miracle at the Sea. – Method Matters. Essays on the Interpretation of the Hebrew Bible in Honor of David L. Petersen. Edited by LeMon, Joel M. & Richards, Kent Harold. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature.
- Liverani, M.
2005 Israel's History and the History of Israel. Bible World. London: Equinox.
- Long, B. O.
1991 2 Kings. The Forms of the Old Testament Literature 10. Grand Rapids, MI: Eerdmann.
- Malul, M.
1990 The Comparative Method in Ancient Near Eastern and Biblical Legal Studies. – *Alter Orient Und Altes Testament* 227. Kevelaer: Butzon & Bercker.
- Matthews, V. H.
2002 A Brief History of Ancient Israel. Louisville, KY: Westminster John Knox Press.
- Matty, N. K.
2016 Sennacherib's Campaign against Judah and Jerusalem in 701 B.C: A Historical Reconstruction. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 487. Boston: De Gruyter.

- Mayer, W.
2003 Sennacherib's Campaign of 701 BCE: The Assyrian View. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.
- Mazar, A.
1992 Archaeology of the Land of the Bible, 10,000-586 B.C.E. The Anchor Bible Reference Library. New York: Doubleday.
- Mitchell, T. C.
1991 Israel and Judah from the Coming of Assyrian Domination until the Fall of Samaria, and the Struggle for Independence in Judah (c. 750–700 B.C.). – The Cambridge Ancient History 3, Pt. 2, the Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C. Edited by John Boardman. Cambridge: Cambridge University Press.
- Na'aman, N.
2003 Updating the Messages: Hezekiah's Second Prophetic Story (2 Kings 19:9b–35) and the Community of Babylonian Deportees. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.
2005 Ancient Israel and its Neighbors. Interaction and Counteraction. Collected Essays. Winona Lake, IN: Eisenbrauns.
2008 Judean Kings in the Ninth-Eight Centuries BCE. – Isaiah's Vision of Peace in Biblical and Modern International Relations. Swords into Plowshares. Culture and Religion in International Relations. Edited by Raymond Cohen and Raymond Westbrook. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Pakkala, J.
2008 Juudan nousu ja tuho. – Kristinuskon ja juutalaisuuden juuret. Arkeologian näkökulmia. Editoinut Raimo Hakola & Juha Pakkala. Helsinki: Kirjapaja.
- Parpola, S.
1980 The Murderer of Sennacherib. – Death in Mesopotamia: Papers Read at the 26. Rencontre Assyriologique Internationale. Edited by Bendt Alster. Mesopotamia 8. Copenhagen: Akademisk forlag.
- Provan, I. W.
1988 Hezekiah and the Books of Kings. A Contribution to the Debate about the Composition of the Deuteronomistic History. Zeitschrift Für Die Alttestamentliche Wissenschaft 172. Berlin: de Gruyter.
- Stern, E.
2001 Archaeology of the Land of the Bible. Vol. 2, the Assyrian, Babylonian and Persian Periods (732-332 B.C.E.). The Anchor Bible Reference Library. London: Doubleday.

- Strawn, B. A.
2009 Comparative Approaches. History, Theory, and Image of God. – Method Matters. Essays on the Interpretation of the Hebrew Bible in Honor of David L. Petersen. Edited by LeMon, Joel M. & Richards, Kent Harold. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature.
- Stökl, J.
2012 Prophecy in the Ancient Near East. A Philological and Sociological Comparison. CHANE 56. Leiden: Brill.
- Uehlinger, C.
2003 Clio in a World of Pictures – another Look at the Lachish Reliefs from Sennacherib's Southwest Palace at Niniveh. – "Like a Bird in a Cage". The Invasion of Sennacherib in 701 BCE. Edited by Lester L. Grabbe. London: Sheffield Academic Press.
- Ussishkin, David
2014 Sennacherib's Campaign to Judah: The Archaeological Perspective with an Emphasis on Lachish and Jerusalem. – Sennacherib at the Gates of Jerusalem: Story, History and Historiography. Edited by Isaac Kalimi & Seth Richardson. CHANE 71. Leiden: Brill.
- Valkama, K.
2013 Arkeologia Vanhan testamentin sosiaalhistorian tutkimuksessa: Esi-merkinä rautakauden Israel ja Juuda. – Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen. Toimittaneet Petri Luomanen, Jutta Jokiranta ja Outi Lehtipuu. Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 105. Helsinki: Juvenes Print
2016 Juuda Mesopotamian imperiumien piirityssodankäynnin kohteena. – Sota, rauha ja Raamattu. Toimittaneet Niko Huttunen ja Nina Nikki. Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 112. Helsinki: Nord Print.
- Watts, J. D. W.
1987 Isaiah 34–66. Word Biblical Commentary 25. Waco (Tex.): Word Books.
- Würthwein, E.
1984 Das Alte Testament deutsch: Neues Göttinger Bibelwerk. Teilbd. 11, 2, Die Bücher der Könige: 1. Kön. 17 – 2. Kön. 25. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Yamauchi, E. M.
1996 Persia and the Bible. Grand Rapids, MI: Baker Book House.
- Young, R. A.
2012 Hezekiah in History and Tradition. SVT 155. Leiden: Brill.